

HERMAN
HEIJERMANS
Vuurvlindertje

VUURVLINDERTJE

DE ATLAS REEKS IS EEN GEZAMENLIJKE UITGAVE VAN

H. J. W. BECHT
AMSTERDAM

N.V. A. W. BRUNA & ZON'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
UTRECHT

•
VAN HOLKEMA & WARENDORF N.V.
AMSTERDAM

•
A. W. SIJTHOFF'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
LEIDEN

•
AD. M. C. STOK
ZUID-HOLLANDSCHE UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ C.V.
'S-GRAVENHAGE

•
CORRESPONDENTIE-ADRES:
BRIGITTENSTRAAT 7, UTRECHT

HERMAN HEIJERMANS

VUURVLINDERTJE

EEN NIEUW VERHAAL VOOR GROTE KINDEREN

ATLAS REEKS

OORSPRONKELIJK UITGEGEVEN BIJ
VAN HOLKEMA & WARENDORF N.V.

AMSTERDAM

OMSLAGTEKENING B. MOHR

Dit verhaal is het tweede deel van *Droomkoninkje*. De hartelijke bewijzen van sympathie uit de lezerskring ontvangen en het verzoek van velen om niet met voortzetting te wachten, hebben mij tot dit vervolg doen besluiten. Op hoop van zegen

HERM. HEIJERMANS

I

't Potkacheltje pruttelde zo knus, had zo'n blakend-purper, vol-geschransd buikje, en 't deksel van de waterketel, die boven de ronde plaat stond te proest-dampen, klepperde zo of 't de hik had, en 'm, al liet je 'm nog zo gemeen schrikken, niet kwijt kon raken, dat de zwarte poes, die echt Piet hiette, voor de zoveelste maal ging verzitten, en van de zenuwen gaapte, of-ie z'n kersrood kronkeltongetje in zou slikken.

Buiten was moeder bezig de sneeuw van de tegeltjes te schrapen, en 't stoepje schoon te bezeemen, maar 't was monnikenwerk, want de wind dee as 'n kwajongen, slurpte telkens z'n mond boordevol, builde z'n gepropte wangen, en floep kwakte-ie de plakkende smurrie in 't paadje, dat de schop pas bij-geharkt had. Dan school-ie weer met 'n vaart achter de hoek van 'n huisje, en gierde met zo'n uitgelaten plezier, dat-ie over z'n eigen asem struikelde en je 't door z'n kouwe neus hoorde snuiven.

Keek je door 't raam, as je mouw eerst de natigheid en de tot biggelende gootjes verzwemmen-de tranen weg had gezemelapt, dan zag je moeder met de zilver-flonkertjes op 'r zwarte omslagdoek en glanspluisjes nog witter as 'r haar — en de as 'n jonge hond zo woest ravottende schooier-van-'n-wind, greep de stootrand van 'r rok, en rukte 'r schuddebollend aan, of-ie 'r mee

vandoor wou. Maar lang door 't drooggewreven ruite kringetje kon je niet kijken, want de sneeuwvlokken en suiker-kristallen, ook nieuwsgierig, net zo tuk om te weten wat 'r an de andere kant van 't glas voor dingen gebeurden, drukten d'r bleke snuiten tegen de glibberigheid boven de kozijn-heuveltjes, en omdat ze allemaal tegelijk wouen en d'r beurt niet fatsoenlijk konden afwachten, raakten ze in mekaar's zijjen spinnepoten verward, en sukkelden of ze over mekander op 'n glijbaan waren heengetold, in de malse bedding van 't bloemrekje met z'n pepermunten spaakjes.

Moeder, dië 'r niet an dacht, net as de buurvrouwen as en sintels te strooien — 't bleef de eerste uren mis — en de slijkrommel droegen ze je propere portaaltje in, al veegden ze d'r voeten nog zo op de deurmat — moeder schudde nou 'r rok uit, of-ie vol kruimels zat, en kwam met van 'r haar en 'r wimpers vluchtende naaldjes en stekels de as 'n oven zo hete kamer in, en met dat ze de herrie zag, de omgekiepte stoel mèt de naar 't lampelicht starende poppen, en 't toegetakelde meisje, dee ze of ze meer-as-erg uit 'r humeur was. Maar al hield ze zich nog zo in: je voelde an 'r manier van kijken dat ze moeite had niet hardop te lachen. 't Kind liep met 'n sleepjapon — rok, die ze van de haak had getild en met veiligheidsspelden vastgestoken — en om 'r blonde hoofdje, 't jongensachtig-bij-de-hande bekje strikten de linten van de muts, ook van de hanger gegrepen. Hield je daar nou is goed bij! Kwam jij 'r op 'r ziel, as ze inene van achter de tafel dook en met 'n gezicht om te knuffelen,

over 'r statiesleep struikelde, en de muts over 'r oren zakte.

„Wat hei-je nou weer geflikt, merakel ! Mot 'r weer 'n winkelhaak in me enigste rok ? Je zel 't laten, of 'k stop je in 't kolenhok zoas laatst Jij ben geen meissie met al je streken — 'k zal je haar nòg korter laten knippen en je 'n broek aantrekken, dat-je voor schandaal as jongen ken rondlopen Gek dier van 'n kind ! Verdraaid merakel van 'n meid !”

Tegen de grimassen van 't kleine, zich an niks storende kleuter-wijfje lei ze 't voor de zoveelste maal af. Krimpnd van 't lachen, met 'n manslach, die roffels in 'r borst met de piepende scharnieren sloeg — 't eindigde altijd met 'n blafhoest, nou de bronchitis 'r telkens weer te pakken had — builde ze in de stoel met de wieblende poten, en met moeite kraakte ze 't 'r uit : „Hou je op, beest ! Zel je 't laten, gek spook !”

Maar as ze zich zover gewonnen gegeven had, 't kind 't merkte dat ze aardig gevonden werd, kon ze schreeuwen en bulderen-van-'t-lachen, begon 't eerst goed en niet meer tegen te houden. De brutale schooier dribbelde nou as de juffrouw uit 't boekwinkeltje, wiegde krankzinnig met 'r heupen, spitste op 'r tenen rondom de gedekte tafel, en hield de pook as 'n purrezol bij 'r hoofd.

„Schei je uit !”, gierde moeder, 'r tranen drogend en tegelijk de natte sneeuwkwakjes van 'r voorhoofd vegend. 't Was om 't te besterven, nou ook Piet, die 't rumoer en 't geschuijer van de rokrand langs 't vloerzeil niet hebben kon, van z'n heetgestoofd zitje omlaag kwam, en met

gekromde rug en 'n knoet-van-'n-staart, achter 't sleep-einde andanste. Bij God, 'r zat veel meer wind in de lucht, as de kinderen en de dieren dol deeën 't Meisje schaterde nou ook om poes met 'r groene ogen en 'r witte snor — de ketel op 't potkacheltje, die 'n duit in 't zakkie wou doen, en 't spektakel lang niet genoeg vond, zwabberde met 't deksel as 'n bezetene op en neer — de wasem float met benauwde lach-gilletjes — de kachelpijp snorkte as oom, as-ie in z'n slaap vergeten had z'n mond dicht te doen — en werachentig nou schuddebuikte de bruine koffiekkan op 't Waxiene-lichie met klotsende plof-fies, of ze van binnen van plezier barstte, en zich van buiten zo koest as in de kerk, as 'r dienst was, hield. Alles in 't met de warme hutspotklik van vanmiddag, de glimmende borden, de blank-gepoetste lepels en vorken, wachtende kamer, lachte, glimlachte, glunderde mee. Tot zelfs 't glas van de portretten, waarin gele brokkies van de lampekap leeën te drijven, bewogen of ze wat wouen zeggen, en de zwart-ovale lijstjes tjengelden an moeder's omgebogen haarspelden, en wreven d'r rugjes tegen 't behang, of je in je bed 't klimop tegen de buitenmuur hoorde.

„Allemachtigste, wat 'n keet !” zei moeder, 'r bij opstaand, omdat ze 'r as van ouds bij an 't hoesten raakte, en je 'r zittend in stikte. Maar ze voelde zich in 'r besloten-warm honkje, met 't windgehuil buiten en de koestering der bij 'r leven behorende malse kamerdingen, en vooral bij de zoet-tintelende vreugde, dat 't veilig-omsponnen nestje zo dadelijk de twee verkleumden met de grote nieuwtjes in zingende gezelligheid zou

opnemen, as 'n op 'r jongen verliefde kloek. Straks kreeg ze de warmte van 't meisjeslichaam weer in 't bed tegen zich an, en as ze 'r ouwe voeten dan tegen de kruike-zak dompte, en de boomtakken in de orkaan, zoas vannacht, kradend knaptten, kon ze zich door 't geneurie van 'r eigen adem in slaap laten wiegen.

Nog terwijl 't kamertje tegen 't gejoel van de wind in-jodelde, 't meisje met zwarte Piet achter zich an langs de omgevallen stoel met de poppen ravotte, en moeder in na-lach 'r hoesten bedwong, ging de deur open.

D'r duffelse, besneeuwde jassen hadden ze in de gang opgehangen, maar d'r haren, gretig bestoven en d'r rood-gestriemde oren glinsterden met eindeloze tintel-lovertjes in 't gesproei van de lampe-schijn.

„Gekke duvel !” riep oom, en 't geschater begon opnieuw — de waterketel sloeg 'r de maat bij, de tuit blies 'r stoomstraal tot onder de lampekap, de kachelpijp blerde as 'n draaischijf, en poes, verschrikt door de besneeuwde manschoenen zo dicht in 'r buurt, sprong as 'n eekhoorn op de antimakassar van de leunstoel — „gekke duvel, wat hei-je nou weer voor boevenstreken verzonnen ? Hahaha ! Of het moeder je opgekallefaterd ? Hahaha ! Durf-ie zo met 'r op de febriek te gaan wandelen, Koert ?”

De jongen achter 'm, met 'n door de wind en de sneeuwjacht verpaarst gezicht, dadelijk verknuffeld door de mollige warmte, de door z'n vochtige wimpers violet en geel uit-stralende lamp, de kneuter-pret en 't dampend gelach, dat 'm na de nieuwe dag, in hijgende overgang ont-

wikkelde, glimlachte enkel, zoals 'n kind glimlacht, dat na 'n heel-verre, heel-lange reis met bevreemdende avonturen, de vertroeteling van 't weer-thuis-zijn ondergaat. Hij glimlachte om 't kleine ding, waarvan-ie 't slaafje was, dat 'm mocht trappen en slaan, dat zo in z'n zieltje verkluwd zat, dat-ie bij 't werk, de eenzaamheid in de reuze-fabriek, de overstelping van indrukken, en weer later bij 't voorzichtig hinken door de sneeuwbulen en kluiten, die de stoepranden verdoezeld hadden, net zo as nu had geglimlacht om 't snuit dat zij wel zou opzetten, as-ie 'r vóór de lamp in de slaapkamer uit werd gedraaid — net as iedere avond, maar nou geen verhaaltje of sprookje ! — van de wonderen, die-ie zelf, zelf beleefde, vertelde. Nou stond de snoes, de wilde dot voor 'm, verkleed as 'n ouwe juffrouw, en de jongenspret kraaide 'r ogen uit. Een afgezakte kous bobbelde onder de slierende sleepjapon, en de lintenmuts, over 'r blonde krullen ver-zakt, bengelde op 'r rug.

„Prachtig,” zei-ie, op slag 'r fantasie aanvullend, en meteen had-ie 'r in 'r zwakste zij te pakken : „prachtig. Ik herken u niet eens ! U is zeker 'n dame, die hier in de buurt verdwaald is Dag mevrouw ! Blijft u 'n stukkie mee-eten ?”

„Asjeblief meneer,” zei ze, gelijmd, en zonder meer bereid 'r nog 'n paar uur op los te spelen voor 'r gegeten werd : „as u maar voor wat lekkers zorgt, want ik mag voor mijn pa en ma niet bij iedereen eten”

„Kom is hier, mevrouw,” lokte-ie met 'n nattig papiertje in de hand, en terwijl ze met listige grijpvingertjes de kaneelbrok uit 't wind-

seltje wikkelde, hief-ie 'r in de armen, en as Ko 'm niet gegrepen had, zou-ie met de hele mevrouw ondersteboven zijn gevallen, omdat de smerige sleep, waaraan je niet meer dacht, tussen je benen wrong. Krak, zei de rokvoering en krak zei 'n band. En moeder zei iets veel ergers, omdat ze pas de winkelhaak hersteld had, en je op die manier an de gang kon blijven.

Nog eer de nieuwe klok — pas 'n week in huis — geslagen had, zaten ze om de tafel, en smulden van de warme kliek hutspot met zwoerdjes — bij zulk krimmeneel weer kende je je weelde niet, as je van 't werk werom kwam, en 'r voor de tweede keer op een dag 'n warme hap op tafel stond. De damp omkolkte de 50-kaars lamp — of 't 50, 100 of 200 was, zag je zonder da-je 'r naar keek, zoas 'n timmerman enkel op de tast draadnagels taxeerde — en de vorken, met vijf vingers tegelijk omgrepen, bikten en moesden, of ze 'r om gewed hadden wie 't eerst z'n bord leeg zou hebben.

Moeder, die de kleinste portie voor zich genomen had — de jongens voor dag en dauw op, gingen voor — vroeg nog meer en nog drukker dan krulle-bolle-Leen, die niet van aarpels hield, en handig as 'n dief de stukjes wortel en kaantjes uit de aardappelbrei zat te peuren. Ze most van alles weten, wat Koert — Koertje zei ze al lang niet meer an 'n jongen, die sigaretten rookte en nou mee begon 't brood te verdienen — wat Koert allemaal op de Gloeilampen-fabriek had gedaan — in welke afdeling ie mee had motten helpen — met wie-ie gesproken had — hoe 't 'm beviel En as zij effetjes 'r mond hield, vroeg Leentje, die

'm zo dolgraag de eerste dag bij de Fabriekspoort af had gehaald, maar niet voor moeder de straat op mocht, omdat de slungels-van-jongens geen meissie, al was ze nog zo klein, bij sneeuwweer met rust lieten. Zij was niet bang — zij zou ze op 'r gezicht geslagen hebben, zoals ze laatst 'n véél grotere snuiter op z'n falie had gegeven, die 'r met háár tol vandoor wou, en die zo onder had gelegen, dat z'n vader 'm'te hulp most komen — maar moeder was niet te vermurwen geweest, en zelf meegaan kon niet, as 't eten geen nachtwerk zou worden.

Traag en moeilijk antwoordde Koert tussen de happen door. De dag was omgekoortst, in één roes heen-gejaagd. As-ie naar de waseming van z'n bord keek, ging 't geluid van de stemmen zo dichtbij, in 't gezoem en geraas, dat nog in z'n oren gromde en stampte, verloren.

Even had-ie Ko bij een van de grote, boldrende vuren, die om de reuze-kroezen kreunden en knarsten, an 'n lange stang zien blazen, 't witgloeierende bolletje in de vorm ronddraaien, en de jongen bij 't karretje met 't afslaan der stukken glas bezig gezien, maar je dorst niet te wenken en nog minder lang stil te staan, omdat ze je met je gehink toch al ankeken, en omdat de bedrijvigheid, 't getik en gehamer, 't gonzen der machines, 't breken der glas-einden, 't borrelen van de kokende ovèns, door gas en lucht gevoed, maar vooral 't gezwaai van de lichtende kwakken gesmolten glas aan de stangen, als ze uit de kroezen gelicht en groter vuurkollen werden, wanneer de glazers de stangen als klaroenen aan de monden

staken — je bedremmender, hulpelozer, angstiger deden bewegen.

De jaren van ergste bleuheid en in-zich-zelf-gekeerd-zijn, waren in de schoolbanken achter de rug. Hij was niet meer bang als 'r vreemden binnen kwamen, ofschoon-ie weinig met anderen sprak, maar de ommekeer van 't gedoezel als ontwakende jongen naar de arbeid op de Eindhovense Gloeilampen-fabriek, de fabriek, die-ie als kind had zien lichten, toen-ie op vader's schoot in de trein naar Heerlen zat, en dromend naar 't Sprookjespaleis in de avond gekeken had — die overgang was zo geweldig, zo overdonderend, dat de vrede in 't door de sneeuwstorm bestoven kamertje, bij tante Toos met 'r zilver-witte haren, bij Ko met z'n glimmende knikker, en z'n liefste schat, 't lelijke jonge eendje, dat 'n beeld van 'n meissjes-snoetje gekregen had, en nou weer iets nieuws ontdekte door met 't handvat van 'r vork in plaats van met de vorktanden te eten, 'm als 'n ding van onrust hinderde.

In de sorteer-afdeling, tussen de rekken met de dunne glazen buizen, was 't enkel oppassen geweest, om de lange staven dodelijk-voorzichtig te behandelen, en op te letten hoe de maat van de dikte op millimeters precies werd gepast, voor ze op soort werden gelegd. Nou zag-ie nòg 't wonder hoe 't gebeurde, hoe de Oostenrijker met z'n kort-verwriemeld zwart haar en 't zwarte haar op de blote borst, as 'n goochelaar 'n bonk rood-gistend glas op de staaf in evenwicht hield, hoe de wangen als bleke buidels, als gedrochtelijke uitwassen aan de jukken hingen, hoe de handen de roe heen en weer wreven, of de glasblazer met

de angstige zwellingen naast 't dor zwart snorretje 't koud had, hoe 'n ander dan met 't uitvloeiende glas-sajet langzaam terugliep, en de witte glasslang over rollen in beweging gehouden werd, en hoe de uitpuilende, berstende wangen altijd door lucht bleven aanvoeren. Dat van Ko, die met z'n maatje samen, enkel ballonnetjes voor de lampen blies, en tussen dikke duizend anderen op 't platworm rondom de kroezen bewoog, was vreemd, maar niet zo in je geheugen bijtend als 't doen van de Oostenrijker met de wanggezwellen.

„Vertel nou is wat meer, Koert,” zei tante, enkel bang dat 't werk niet bevallen had — 't was voor haar net zo goed 'n dag as voor hem, want ze had in de latere jaren, zelf geknauwd door verdriet, met de twee wezen te stellen gehad — 'n ziekelijke jongen, ouwer dan z'n leeftijd, die na de dood van z'n vader en moeder over de ellendigste dingen prakkizeerde — 'n zuigeling van nog geen half jaar, die je voedsel, dat ze niet lustte, most opdringen, en, die eenmaal bij, de levendigst-denkbare rakker werd, 'n niet te temmen springin-'t-veld, 'n schat, waarmée ze alle drie even gek waren, maar die je geen seconde alleen dorst laten, omdat ze met geen vuur en geen water te vertrouwen was, al eenmaal van de trap was gevallen, en eens — 'n schrik, om nooit te vergeten, uit 't water gehaald was geworden. Je was of 'n daggie ouwer, met minder weerstandsvermogen, dat je tienmaal op 'n middag steken in je hart kreeg of 'r niet weer wat, waar je zelf bij was, gebeurde — of de woelwater, die na grommende honden en steigerende paarden toe-liep, dan met lucifers,

dan met spelden in 'r mond speelde, weer geen bandiete-streek uit had gehaald.

Vandaag was 't ook háár dag, want ze had de kleine jonge, die ze na 't wanhopig ongeluk, op 'r bed had gekregen, die ze verzorgd en gefokt had, aan wat zij noemde: de „maatschappij” afgeleverd, in z'n stand en fatsoenlijk. As-ie z'n best dee, niet te veel boeken verslond, niet te veel an droombuien toegaf, had zij 'r plicht gedaan en 'r gelofte an de twee portretten met de verdorde bloemetjes, die elke dag, bij letterlijk alles toekken, nagekomen. Ze snoof door 'r neus van ingehouden genot. Hoe fijn zaten ze niet. Buiten floot de wind, dwarrelde de sneeuw — binnen bogen ze samen onder de lamp — de vorken glimmerden op en neer — de poes schurkte hongerig tegen je an — 't potkacheltje knorde en blies.

„'k Heb niks meer te vertellen,” zei de jongen: „'t is zo'n boel bij mekaar geweest Je onthoudt 't niet ineens 'k Heb me ogen uitgekeken En 't bevalt me best, al werkte 'k liever met Ko samen”

Even zong de stilte van 't kamertje in de sneeuwstorm om de hoofden. Toen rustte de vork op 't bord van de jongste arbeider der Gloeilampenfabriek.

„'k Heb 'n even nummer van 't Nummerbord, tante: 1208 Weet je nog dat vader óók 'n nummer had?”

„Of we dat weten,” knikte tante.

II

Tegen 't uur dat Leentje naar bed most — elke avond werd 't 'n nieuw en hardnekkig gevecht — verzon ze de snuggerste, geslepenste, maar vóór alles berekendst-geluidloze dingen, om 't monsterachtige van 't alleen in 't donker liggen, terwijl de anderen nog benejen bleven babbelen, te ontlopen. Zo niet-te-benaderen wild en kwajongensachtig als ze overdag tekeer ging, zo als 'n ratel-slag als ze 't trapje af kon rumoeren en zo bezeten als ze met de deuren tegen de vloekende, kalk-splinters uit-krakende posten sloeg — zo bezonnen liefjes, onderworpen-vrouwelijk, timiede en zachtzinnig werd ze, als de avond-boterham gegeten was — de kliek hutspot van vanavond was 'n buitenissigheid — moeder 't tafelkleed over 't zeiltje lee, en de thee op 't blad kwam. Dan kende ze de vaste gewoonten van 't arbeiderswoninkje, waar alleen Zaterdagavond van af geweken wier — plaste moeder in 't keukentje de vatenboel schoon, voor ze 'r ook 'ns lekker 'r gemak van nam — dampte oom Kobus de kamer zo tjokvol, da-je 'm niet meer achter z'n krantje zag — zat Koert, die eerst 'n poos met 'r gespeeld had, z'n leerboeken in te kijken, en as ze dan bij 'm op z'n knie kroop — alles, àlles kreeg ze van 'm gedaan — begreep ze niet wat voor plezier ie in de bladzijden met rare streepjes, zonder 'n enkele prent, kon hebben. Wou-ie dan toch blijven

lezen, door die vervelende dingen geïnteresseerd, dan kriewelde ze 'm in z'n nekharen, of stak 'n nat wijsvingertje in 'n niet verdedigde grot van z'n oor. „Lees je me zachies voor?“, soebatte ze soms, maar as-ie 't met verknepen ogen dee, en ze 'r niks van verstond — hij was bezig zich zelf Engels te leren — verzon ze voorzichtig kattedekwaad, dat niet te erg de aandacht trok, tot moeder met 't keukentje klaar was, en 'r eigen leunstoel bij de tafel schoof, om ook 'n brokkie krant door te neuzen, voor ze over ditjes en datjes kletsend, met 't verstelwerk van de familie begon. Weg was Leentje dan. Ze was 'r — ze was 'r niet. In strategische bedachtzaamheid, vond ze 't plekje, waar moeder 'r niet kon optellen, en terwijl je 'r de godganselijke dag most afleiden, hield ze zich in dat bedenkelijkst half uur waarachies-zelf in bedwang. Ze bladerde 'n verfonfaaid prentenboek door, kleepte 'n pop an en uit, beschreef 'n vodje papier met koei-letters, kroop op 'n stoof in 't veilig-beschut hokkie van de linker-raamhoek, achter de rode taf-rug van de andere leunstoel.

Moeder knipperde dan met 'r oogleden tegen Ko — Ko glimlachte de mystieke richting uit — en as Koert op z'n handen en knieën de aardigheid uithaalde, om 'r an 't schrikken te maken, vond ze 't vreselijk-flauw, niks aardig, om 'r in 't spelletje waarvoor ze niemand nodig had, te storen. As ze 'r niet was, wàs ze 'r niet. Maar jawel. Moeder kende die kunsten, en as die eenmaal „Lena!“ zei, was 'r geën vermurwen meer an. Dan kon je nog zo, met dikke tranen in je ogen, en met warempel-gevouwen handen, as in

de kerk, om nog een minuutje, asjeblief een minuutje, toe-nou, lieve moes, schat van 'n moes, nog één minuutje, te maggen opblijven — dat 't gister véél later was geweest — dat ze nog niks geen slaap had — smeken en nog is smeken — : as moeder a had gezeid, zei ze b, en as ze b zei, en je dee of je 't niet hoorde, of 't opstandig niet wou, begonnen ongemakkelijke handen mee te spreken, en daar lei je 't hoe je tegenspartelde, hoe je schreeuwde en hilde, bij af. Soms, in 't grote bed, dat eerst fijn werd, as moeder 'r zelf bij kwam, lei ze na 'n afstraffing te grienen, te verwijten, en de vrouw had dan grote moeite, om de dingen van 't kind, waartegen niks in te brengen viel, te weerleggen.

„As je van me zou houen, zou je niet slaan ! Jij mag niet slaan”

„Ik sla je,” sprak moeder verdrietig : „juist omdat ik van je hou”

„Je kèn niet van me houen !”, klaagde 't meisje driftig — en ze kon 'r zo bij huilen, dat de bovenrand van 't beddelaken dreef — : „ik sla jóú immers ook niet”

„'n Kind mag 'n moeder niet slaan,” zei tante Toos, die 'r altijd spijt van had, as ze 'r wil op die manier moest doordrijven : „as 'n kind 'n vader of moeder slaat, is 't 'n zo slecht kind, dat 'r hand later boven 'r graf uitgroeit”

„Ken me niks schelen !”, hilde Leentje : „of me hand dat doet Jouw hand zal net zo goed, omdat je mijn slaat, as ik nog een minuutje vraag.”

„Nou hou je je mond, en ga je slapen — en nou wil 'k niet eens 'n nachtkus van je hebben, omdat je moeder zo'n verdriet aandoet

„Dat mot je maar niet slaan ! Ik wil niet geslagen worden !”, hield ’t meisje obstinaat vol.

„Je zal,” zei tante Toos, en ’r stem kon ’r soms zo vol als ’r ogen bij worden : „je zal, as je wat groter ben, leren begriipen, dat je juist heel veel van ’n kind houdt, as je ’t om z’n bestwil, ’n klap geeft”

„Dat kèn niet !” snikte ’t kind na.

„Onze Lieve Heer in de Hemel,” lei tante Toos op haar manier uit : „geeft an de mensen ’t voorbeeld — die slaat ze, as-ie ze zou kennen zoenen en pakken Nou weet je ’t En as je nou zeit : moeder ’k zal ’t nóóit meer doen, mag Koert nog effen bij je kommen, voor ’t licht uitgaat”

Maar heel enkele keren, gaf ’t kind zich bij die belofte niet gewonnen. En as ze blééf weigeren, hoorde je in minder as geen tijd, as je weer benejen was, ’t fel-roepende stemmetje, dat niet eens, maar wel tien maal, de belofte schreeuwde. Dat was voor de twee kinderen het ogenblikje van de dag. Dan fluisterden ze dingen, die ’n ieder mocht weten, maar die ze toch fluisterden, in ’n vreemde, tere behoefte, om mekaar wat héél-bijzonders te zeggen. Dan hield zij de al-grove hand van de jongen vast, en zei : „As ik groter ben, trouwen we samen” Dan zei hij : „Da’s goed, schat !” en terwijl van benee ’t verslurpt stem-gegrom van Ko, die moeder ’n stuk uit de krant voorlas, doordrong, vertelde hij haar in slaap. As-ie ’n nieuwe historie, een die-ie nog nooit verzonnen had, prakkizeerde, bleef ze ’r wakker bij, ging ze met ’m door alle fantasie-landen heen — as-ie ’r zich met ’n jongenswijs Jantje-

van-Leiden van af maakte, 'r 't een of ander droomverhaal of sprookje voor de zoveel-honderdste maal opdreunde, liet ze wel niks passeren, viel ze 'm in de rede, als-ie wat oversloeg, maar na 'n poos merkte ze 't niet eens meer, als 't licht uit was gedraaid.

Vanavond, na 't lang aan tafel zitten, nou Koert voor 't eerst op de Gloeilampenfabriek aan 't werk was geweest, en tante Toos 't veilig zitje in de sneeuwstorm, bij 't harder gieren en fluiten van de wind, zelf zo zalig en kostelijk vond, dat ze van geen uitscheiden wist, zich nog is en weer is koffie, die ze niet hebben mocht, waarvan ze midden in de nacht hartkloppingen kreeg, met dikke kluiten suiker en melk inschonk, en genoegelijk glimlachte, dat 'r nou twee mannen over 'r zaten te roken — Ko z'n ouwe pijp, nog altijd van Heerlen, al klonk 't ongelooflijk — Koert, na z'n sigaretten, 'n kanjer van 'n sigaar — 't kamertje blauw zaten te smoken — vanavond was 't ongemerkt zo beestig-laaf geworden, dat Toos van krakende schrik driemaal hè ! zei, toen ze 't klokje in de spiezen kreeg. Dàt was 'r nog nooit overkomen. Gossiemijne, gossiemijne, as ze niet toevallig op had gekeken, zatten ze nog

„Zallen we 'm nou ?", vroeg Kobus, z'n pijpsteel in 'n stilte, waarin enkel de wind 't woord had, met 'n verwriemeld reepie krante-papier doorpeuterend — Leentje zee niks : die had slaap, maar hield zich koest — 't was weer 't naaste ogenblikkie — : „zallen we 'm nou geven, wat je gisteravond gezeid heb ?"

„Doe dat, liefje," zei tante Toos, en omdat ze 'r zelf 'n machtig plezier in had, zette ze de bor-

den, die ze op mekaar had gegrist, in 'r handenkom voor zich neer, en ze ging 'r nog effen bij zitten.

Ko wrong de steel in de kop van de pijp, lei 't bruin-besausd stengeltje krante-papier op 't schoeltje van z'n kom, stond glimlachend, en as op Sinterklaas zo geheimzinnig op, en toen moeder 'm 'r sleutelbos, met as 'n spiegeltje zo blinkende sleutels gegeven had, bukte-ie bij de onderste la van de kast, 'n la, die nooit open kwam, en, tussen pakkies rommel uit vroeger dagen scharrelend, greep-ie 'n in flanel gewikkeld ding.

„Maak 't zelf open,” zei Ko, wat 'r inzat van buiten met z'n vingers betastend : „moeder had 't je gisteravond willen geven — ik zee : we zullen 't morgenavond We hebben 'r dikwijls om motten vechten, om 't niet na 't Pandjeshuis te brengen”

„En hóé dikwijls — as de vlammen me uitsloegen,” zei tante Toos met vochtige ogen.

„Ik weet 't al,” sprak de jongen, en nog voor-ie 't flanellen lapje 'r van afwikkelde, staarde-ie 't licht van de lamp in.

„Dat ken je niet weten, stommerd,” praatte Ko, de weer schone pijp stevig belurkend.

„Allemachtigste !” zei moeder, in schrik verzittend. 'n Venijnige rukwind plonsde zo op 't huisje toe, dat de ruiten schommelend bewogen, of 'r iemand driftig tegen duwde, en 't was niet helemaal verbeelding, want 'n uitgebloeide geraniumpot, door de wind in de sneeuwbedding van 't kozijn berukt, stiet 'n paar maal met de dorre takjes tegen 't betraande glas. 't Huilde en proestte om 't hoek-woninkje, of 'r mensen stonden te wee-

klagen, en in de smalle schoorsteen, kreunde en zwiepte 't, dat 't potkacheltje 'r angstig bij blies, en poes van zenuwen zo gaapte, dat je tot achter in z'n gulzige keelgat kon kijken.

Met haast bevende handen, bracht de jongen 't flanellen zakje naar de mond. Omdat-ie geen geduld had 't witgaren draadje met 'n mes van de tafel los te snijden, beknaagde-ie 't driftig met z'n tanden tot de rafeltjes mee-gaven. Toen 't gouden remontoir ziend, waaran-ie nooit meer gedacht had, maar dat-ie zich best herinnerde van de dag, dat 't barbiersmaatje 'm geknipt had, en ie met de slanke man in de rij van de Amsterdamse Lommerd gestaan had, om 't terug te halen, kreeg-ie eerst 'n kleur, die z'n mager gezichtje tot aan de oren ver-purperde, toen sloeg-ie de vingers door z'n ogen, en snikte 'r zo onstuimig op los, dat 't leek of de kermende stormwind de tafel bewoog.

„Ben je wel wijs!” viel tante uit, „nou praktizeren wij ons 'n ongeluk, waarmee we je 'n plezier kennen doen op 'n dag da-je voor 't allereerst an 't werk gaat, en nou doe je of je 'n pak rammel gekregen het”

„Ik ken 't niet helpen — ik ben toch anders zo niet”, verontschuldigde de jongen zich, „maar ik vin 't zo fijn 'n andenken an me vader te hebben .”

Met 'n snuit, nog zwemmend in tranen, terwijl Leentje 'm dodelijk-sip an zat te kijken — hèm an 't grienen had ze nog nooit gezien — wond Koert 't horloge op, beluisterde 't rikketik aan de kast, met de 'r pas door 'm op geperste vettige vingerafdrukken, en 't meisje naast z'n stoel, most 't nou ook weten, eerst met 'r rose rechter-, toen met 'r papaveren linker-oortje.

„Da's 'n Godswonder,” zei tante Toos : „je hoeft de wijzers niet eens te verzetten 't Scheelt geen twee minuten met de grote klok van mijn jaardag Da's om na te vertellen”

Nou zette Ko z'n stevige nagel in 't randje van de buitenkast, glitterden de gegraveerde letters op 't blad, dat as 'n goudvis in 't zonnetje blonk.

„Voor Koert bij de geboorte van zijn zoon,” las de jongen, en omdat-ie voor tante, die 't niet goed kon hebben, z'n, of-ie 't wou of niet, aanstuwende tranen, most verstoppen, dee-ie of-ie zich bukte, om iets dat viel, op te rapen, toen gewildhoestend, en zwaar-slikkend, om de prop in z'n keel kwijt te raken, hinkte-ie de halve tafel rond, sloeg de armen om 't hoofd met de zilveren haren, kuste 'r op 't oor, dat 'r nog wel 'n minuut door bleef suizen, en zei moeilijk : „dank je wel”. Dan kreeg Ko 'n stevige poot, haast 'n zoen — maar dat deeen mannen niet.

„Waarom krijgt Koert dat nou ?” vroeg Leentje die 'r klaar-wakker door was geworden, en 'r geen sikkepit van begreep.

„Omdat,” zei moeder, met de klokkende suizing in 'r oor : „omdat je grote broer vandaag begonnen is z'n eigen brood te verdienen En dat vonden oom en ik zo prettig dat we wat moois voor 'm — gekocht hebben”

„En hij is gaan huilen — en hij huilt nog”

„Zo'n gekke jongen is die broer van jou,” zei tante Toos 'r neus snuitend. En dat dee Kobus net zo hard, want de jongen, die de kamer uit was gelopen, en in de keuken had gescharreld, kwam met dik-rooie ogen terug, en keek zo schuw in 't licht, of-ie pas z'n bed uit was gestapt. Nou

zat-ie weer recht onder de lamp, 't horloge met de kartel-figuren in diepste verrukking bekijkend. 't Geheim hoe je de buitenkast open most laten springen, had-ie ontdekt, en telkens weer liet-ie 't gouden dekseltje in 't plassend licht, vonken daverend en vlammen, geulend, bewegen.

„As je jarig ben,” zei tante Toos, „krijg je van Ko en van mijn samen 'n ketting 'r bij Dat zat 'r nou niet an Nou mot 't zolang met 'n koordje”

„Hoe laat is 't?” vroeg Leentje, verloren in de grote belangstelling voor 't pracht-horloge dat onder 't licht van de lamp tien ogen — want ook Piet loerde mee — door 'r glimmend gewiegl, of ze 'n eigen licht had, letterlijk dwong naar 'r stralen-hartefonteintje te kijken: „hoe laat is 't Koert?” En die vraag werd 'r noodlottig. Want 't remontoir van de onder vallend gesteente in de Oranje-Nassau-mijn gebleven vader jokte niet, en Koert, die 't most zeggen, jokte net zo min

„Veertien minuten over negen,” zei de grote broer, voor de zoveelste keer de inscriptie van de vrouw, wier portret aan de wand hing, lezend.

„Nee maar!” riep moeder: „zo laat? Leentje, na bed”

„Na bed? Nou al?” pruilde 't meisje: „en je het nog niet eens afgeruimd En we zitten nog an tafel”

„Lena,” maande moeder, „laten we weer niet 't ouwe spelletje beginnen De hele boel is in de war Vanavond eerst jij na bed en dan af-ruimen”

„Hij krijgt 'n horlogie en ik mot vroeger na boven” verzette de robbedoes zich.

„Hier is 'n koekie, en boven krijg je d'r nog een,” probeerde tante Toos 't met 'n zoet lijntje gedaan te krijgen, „zeg je oom goeie nacht, dan komt Koert dalijk boven”

Maar nee. 't Zat niet glad. 't Kind, opstandig door de nog niet afgeruimde tafel, bang voor 't noodweer, dat de vensters betrommelde, de portretten aan de wand tegen 't behangsel dee kleperen en de schoorsteen met dreunend gestommel door-gromde, liet zich languit op de grond vallen, was eerst tot bedaren te brengen, toen moeder in zoverre toegaf, dat ze 't beetje vaatwerk de keuken indroeg, en eerst toen van 'r macht gebruik maakte. Koert liep tegelijk de trap mee op, bleef 'r bij, terwijl tante Toos de kort-geknpte krullen, tegen honderd-en-een-protesten, dat ze haren mee uit-trok, lokje voor, lokje na, kamde, en de morsige pootjes 'n stevige zeepbeurt gaf.

„Goddank,” zee Toos, in de benedenkamer terug: „'t is 'n engel van 'n meid, 'n kind om gek mee te wezen, maar ik ken 's avonds me weelde niet an, as ze veilig in bed leit, en 'k effen voor mezelf mag hebben”

Ze zocht 'r bril en Ko zocht mee, maar ze hadden de hele nacht kunnen blijven zoeken, want Leentje, die 't brillehuis gemoerd had, zat in 't bed boven naar de avonturen van Koert op de Gloeilampenfabriek, die nou eerst in kleuren en geuren los kwamen, omdat niemand met zulke ouwe ogen van luistering over 'm kon zitten als 't zusje onder de wingerd van blonde krullen — met open mond te genieten. Dat van de grote vuren met 't gesmolten glas, dat ze konden kne-

den en opblazen zoas ze 't wouen, geloofde ze niet, want glas was zo hard as 'n bikkell, en toen ze hoorde dat een van de glasblazers 'n gloeiend lekstraaltje over z'n blote arm had gekregen en 'r, om de pijn weg te maken, en 't gauwer te laten genezen, opzettelijk nòg 'ns gesmolten glas over had gewreven, vertrok ze 'r kindergezichtje of ze zelf de schrijnende pijn voelde. Toen, om 't gouden horloge 'nog eens te bekijken, zette ze moeder's ijzeren bril op. Die stak met z'n hangers 'n eind over 'r kleuteroortjes heen, en 't rondsel, dat op moeders neusbeen rustte en met 'n eindje wol omwoeld was, groef 'n vorentje in 't doddige, eigenwijze mopke, dat verwonderd tussen de vettige glazen wipte.

„Je mot 'r doorheen kijken,” lachte Koert.

„Je ziet veel beter zo as ik 't doe,” zei ze stellig, 'm over de glazen heen knipoojes gevend : „wip 't nog is open, Koert”

„Asjeblief,” zei-ie gehoorzaam.

„Wat staat 'r in ?”

„Voor vader bij de geboorte van zijn zoon”

„Ben jij dat ?”

„Dat ben ik”

„Wie is vader ?”

„Vader is,” zei-ie zich inhoudend, 't zelfde spelletje, dat Ko toen met hem gespeeld had, met haar hervattend : „en nou gaan we slapen, en neem ik je tante's bril af”

„Moeders bril,” verbeterde ze. En in 't donker most-ie nog driemaal terugkommen, om 'r voor 't laatst en nòg is voor 't laatst genacht te kussen.

't Was de liefste broer van al de meissies op de wereld

III

't Leven most zó wezen, dat as je èrg van mekaar hield, je altijd samen in 'n lekker-warm gestookt kamertje, in de winter, en altijd met z'n tweetjes of drietjes in 't meespelend zonnetje, in de zomer, kon blijven. 'r Ging niks boven de zaligheid van 'n zitje rondom de lamp, as je zeker wist, dat je nog uren mocht opblijven, as moeder met 'r zilveren hoofd en 'r kleur-as-bloed, of ze an één stuk door geravot had, de gaten in de onderbroeken van oom Ko boven de buik van 't kommetje, dat 't katoen spande, eindeloos-geduldig stopte — oom Ko zelf de krant van buiten leerde en z'n pijp bezoo, dat 't klukte en borrelde as bij de ouwe grootmoeder van een-huis-verder, die soms zo moeilijk praatte, of 'r 'n spinnende poes in 'r borst zat, die achter elk van 'r woorden koppies prebeerde te geven — en Koert telkes z'n penhouder in 't flessie inkt, dat overdag boven op de kast stond, omdat zij 't al tweemaal over 't tafelkleedje gestort had, doopte. As ze van 'r stapel prentenboekies, van juffrouw Knibbel met 'r muizesnoet in de keukenkast, mevrouw Kakel met de wurmen slokkende geeldonsjes en zwartveertjes en juffrouw Beer, die koppie-onder in 'n plas viel, opkeek, zong 't eerst zachies, dan gurgelend-luider in 'r, maakte ze 'r 'n gedachtenraadseltje van, van wie ze 't meeste hield — van de vrouw met de rooie handen en de steken tel-

lende glimnaald — van de man met de eeltige, vierkant-toppige werkvingers — van de grote broer met de inktvlek an z'n middenvinger en de bruine nagels van 't sigaretten-roken. Dan in 'n brusken overgang, toch teleurgesteld door de eenzelveigheid van de drie, die 't plezierig vonden zich tegen mekander's stilte an te schurken, en haar zomaar in 'r eentje bij juffrouw Knibbel en mevrouw Kippe-kakel te laten zitten, wipte ze van de stoel, waaronder ze natuurlijk 'r toffels, 'r haarlint en 'r zakdoek kwijt was geraakt, ging ze bij moeder op bezoek, om 'r 'n dikke pakker op 'r hand te geven, zee ze tegen oom Ko : „jij ook !", kreeg Koert, die natuurlijk jaloers was, 'r twéé. Want die had de zachtste wangen, al stond-ie wel is voor 't spiegeltje, om an 'n donshaartje onder z'n neus tussen de nijptangende nagels te trekken. Terug op 'r stoel, of met 'r poppen heen en weer sjouwend, zong ze hele verzenboekjes met 'r mond dicht, wist zij de woorden, die 't rare duveltje in de beslotenheid van 'r hoofd neuride, hoorden de anderen enkel de meziek, of ze op 'n kam met 'n stukkje papier 'r om, blies.

En ook Koert voelde zich, zo groot as-ie leek, en zo uit de kluiten as-ie de laatste jaren was gewassen, 't veiligst en sterkst in 't nieuwe nest. 't Waren zwijgend-doormartelde jaren voor 'm geweest, toen-ie was begonnen te begrijpen, dat vader en moeder van die reis niet werom zouden kommen, toen-ie 's avonds onder 't dek uren lee te grienen en 't spelletje spelen, of ze 'r nog waren, of zij naast 'm sliep en hij strakkies binnen zou kommen, om 'm in z'n armen te knuffelen. Onder

't dek ging 't. Overdag as je voor 't raam zat te suffen, en de happen brood niet door je keelgat kwijt raakte, liet tante Toos je niet met rust. Die wou niet da-je zat te denken. Die wou 'n ander gezicht, en gaf je standjes as je de tranen in je ogen kreeg. Hij voelde dan wel, dat ze snauwde en gromde, omdat ze van 'm hield, en in 'r goeiigheid alles prakkizeerde, om wat liefs te bedenken, maar je moeder — je moeder, die heus 's avonds onder de dekens bij je kwam glimlachen, en met 'r schatte-ogen vroeg of je lekker-warm ingestopt, of je voet helemaal beter was, of je je levertraan op tijd slikte — je moeder was 't niet.

De jaren hielpen 't grote, knagende verdriet, langzaam vergeten. En toen-ie begreep dat de vrouw met 't zilverwit haar lang voor 'r tijd oud was geworden, dat ze van 'r eigen leed over 'r man en 'r oudste zoon niks liet merken, om zich an 't zussie en hem in volle blijmoedigheid te geven — toen had-ie wel ogenblikken, dat-ie moeite had z'n armen niet om 'r heen te slaan, en 'r de vertrouwelijkst-zachte dingen te zeggen, waarop ze scheen te wachten, en die 'm toch niet van de lippen kwamen, omdat 't niet mòcht, niet lùkte, niet kòn. 't Kon niet. Je had niet kunnen zeggen waarom, om welke redenen niet — 'r zat je wat dwars, of je van zins was de zonde van 'n leugen-met-opzet, of iets weg te geven, dat niet van jou was, te begaan. Zo viel niemand 'r meer over, werd 't nauwelijks opgelet, dat Lena, die niet beter wist, zonder haperen moeder — en hij enkel tante zee. En de portretten an de wand, met moeite gekregen, en toen 'r centen voor waren vergroot, keken 'r vrindelijk bij, want ze hadden

zelf niet beter, hartelijker, oppassender voor de kinderen kunnen zijn. Bij de jongen scheen 't evenwicht 'r nou eindelijk te zijn. Met 'n verwonderlijk-intelligent hoofd — 't hoofd van de electricien — blokte-ie over boeken, die-ie overal vandaan sleepte, en soms kon-ie met 't gezicht van 'n vol-rijp mannetje, en met blauwe ogen, tintelend van ontwakend leven, dingen beweren en uitleggen, waarbij tante Toos en Kobus met snuiten van-ach-kom en hoe-is-'t-gosmogelijk zaten te luis-teren. Tweemaal had-ie nog erg-veel verdriet gehad — de eerste keer, toen-ie mee naar Heerlen was geweest, om, nou mèt bewustheid wat ze 'r deeën, na zoveel tijd de graven van vader en moeder te bezoeken, en-ie niet begreep waarom vader zo'n schrikkelijk end van moeder, op 'n heel ander kerkhof lee begraven — en tante 'm bij 't zwijgen van Kobus, trachtte duidelijk te maken, waarom 't zo had moeten zijn, waarom 'r niks aan te veranderen viel. De tweede keer — 't kind verdrong soms 't denkend kereltje — had-ie net zolang gesoebat tot tante 'm z'n zin gaf, en z'n broek omsloeg om 'm net as andere jongens met blote knieën te laten lopen. 't Had nog geen middag geduurd, want de buurtkinderen namen de klompvoet zo met z'n allen in de maling, dat ie met de magere knie-knokels 't woninkje invluchte, en de oplegsels 'r zelf, terwijl tante in de keuken bezig was, weer uit los tornde. Liep-ie met Lena te wandelen — ze was an hem best toevertrouwd : 'r handje liet-ie geen seconde los — dan beet zij van zich af, as de een of andere slungel 't de hinkende broer lastig maakte. Zij verdedigde hem, zo goed als hij haar verdedigde. Hij

zou 'r niet aan gedacht hebben alleen met z'n vriend — hij had 'r een, een voor wie-ie geen geheimen had, wie-ie z'n hebben en houden vertelde, 'n jongen van zijn leeftijd, die al van z'n tweede jaar 'n bril droeg, en z'n moeder helemaal niet had gekend — hij zou 'r niet an gedacht hebben alleen met Jo uit te gaan. Zij liep dan in 't midden, tussen de jongens — Koert, om z'n hinken altijd links. Jo, met de uilekop rechts. 'n Uilekop had-ie vast en stellig. Z'n zwarte wenkbrauwen waren vergroeid, leken nog meer in mekaar verward door 't ijzer van de bril, en z'n kleine neus havikte zo papegaaierig naar z'n bovenlip, dat-ie, as-ie 'r zin in had, de punt met z'n tong kon belikken. Jo — hij hiette Joël, maar dat was 'n te Zondagse naam, om 'm door-de-weeks bij te noemen — Jo woonde in dezelfde straat van 't Philips-dorp, met de pas-aangelegde voortuintjes en nog magere bloempjes — Jo bleef 's Zondags meestal in 't huisje van tante Toos hangen, en werd dan zo volgestopt, dat-ie met achter de brilleglazen vermoffelde oogjens angstig-kleintjes vroeg, of-ie de rijst mocht laten staan, want dat-ie-anders-uit-mekaar-sprong. Nou, en je kon 'r 'n vloek op doen, dat as tante iemand's maag zo stouwde, en extra koppies rijst met krenten méér kookte, as ze wist, dat de uitgehongerde spreek mee-aanzat — dat-ie dan in de pas was. 't Begon in 't voortuintje en 't eindigde in de huiskamer. En 't liep niet daalijk van 'n leien dakkie, omdat je achter 't geheimzinnig gezicht van de jongen meer dingen zocht, dan waaran-ie zelf in z'n helderste uren dacht. Ook had-ie lelijk gejojkt, had-ie ge-

zeid dat z'n vader op zee voer, en heel gauw terug kon kommen. „Op welk land vaart-ie dan ?” had tante gevraagd, toen-ie voor de tweede maal bleef eten, en hunkerend naar de borden keek of-ie voor zijn portie wel genoeg zou krijgen. „Op — China,” had-ie gehakkeld, en 'r was 'n kleur na z'n oren met de brillestangen geglejen, da-je voelde dat 'r wat haperde. Alleen met de vrouw met de zilveren haren, terwijl Koertje 't zusje boven in slaap vertelde, had-ie met dikke tranen van onder de glans-sputterende brilleglazen in de lamp zitten kijken. „Heb-ie verdriet, jongen ?” had de vrouw over 'm gezeid. Hij knikte van ja, en in de vertrouwelijke rust van 't kamertje, de wenkbrauw-haartjes als bij 'n bewegende rups omhoog gepiekt, had-ie zachtjes verteld, dat 't hier zo fijn was, en dat z'n vader niet voer, maar al drie jaar in Leeuwarden zat, omdat-ie iets vréselijks gedaan had. Z'n lippen beefden bij die bekentenis en z'n jongenshoofd boog zo schuw onder de spiedende lamp, of-ie 'r zèlf schuld aan had, en nou zeker geen derde keer zou maggen kommen eten. „Wat het-ie gedaan ?” had tante Tops, z'n handje met de afgebeten nagels in de hare nemend, gevraagd ; as-ie met haar kinderen omging most ze alles weten. „Hij het met z'n mes gestoken,” zei de jongen, de streling van de vrouwe-vingers niet verdragend, en met 't hoofd op de tafel snikkend. „Dat ken jij toch niet helpen, kind,” had zij getroost : „mot-ie daarvoor zo lang ?” De jongen knikte. Hij herinnerde zich hoe de marrechaussees vader 's nachts uit z'n bed hadden gehaald — en dat was 't laatste geweest. Nou woonde-ie bij vader's nicht in, voor

wie-ie bang was, omdat ze telkes as-ie iets verkeerds dee zei : mot jij óók as je vader? Dan begreep-ie wat ze bedoelde. As-ie trek in 'n boterham had — d'r waren nòg vijf kinderen — dorst-ie niks vragen, want dan zee ze : je het genoeg, as je te weelderig wordt, kommen d'r van jou ook brieven, die je met 'n nommer mot beantwoorden Goddank, niemand wist 'r van in Eindhoven As-ie 'r met anderen over kletste, trapte ze 'm de deur uit, zee ze Of de jufvrouw 't asjeblijft angeen sterveling wou oververtellen, want dan smeeet-ie z'n bril in 't water en liep-ie onder de eerste de beste belajen kar

Op die avond hadden tante Toos en de enige vriend van Koertje mekaar gevonden. Ze wist dat de moeder van de jongen met 't peinzend uilegezichtje vroeg was gestorven, dat-ie 'r niet had gekend, dat z'n vader 'n vrouw, die niks van 'm wou weten zo toe had getakeld, dat ze in 't Gasthuis bediend was geworden, en dat-ie eens in de twee, drie maanden 'n brief an z'n zoon, met veel klachten over zichzelf schreef. „Wat is 'r met 'm?” had Koert gevraagd, toen-ie op z'n tenen voor 't slapend zussie lopend, ineens voor ze stond : „het-ie gehuild?” — „Dat het-ie,” had tante Toos geantwoord : „'k hei 'm gezeid, dat as-ie niet ophoudt met van al de nagels van z'n tien gebojen te kluiven, 'k 'm hier niet meer hebben wil” — „Wat ken òns dat nou schelen?” had Koert, z'n vriend bijstaand, geantwoord : „wij doen óók zo'n boel, dat niet mag” — „Precies, liefie,” zei tante menselijk : „maar 'k zee 'm enkel voor z'n eigen bestwil, dat-ie z'n nagels later nog mot gebruiken De rest gaat mijn niet an” Ze

sprak 'r met niemand 'n woord over, zelfs niet met Ko, die sinds de ellende in Heerlen 'n zwijgende, zich met weinig dingen bemoeiende kerel geworden was — ze om-warmde de nieuwe huisgenoot met koesterende hartelijkheid — dee ruw en krakelerig tegenover de spichtige nicht, die de jongen met stukkende zolen en met linnengoed, waarvan je soep kon koken, naar de Gloeilampenfabriek liet trekken.

„Zouen jullie nu wel in die ijsrommel gaan wandelen?” zei Toos die Zondag: „'t is hier zaligieswarm en je komt met klesnatte voeten terug . . .”

Maar de lucht was strak-blauw, de zon beet 'n stralend gat in de hemel — de boompjes leken eens zo groot, eens zo fleurig door 't verstarde sneeuwdoms op de takken — de daken en schoorstenen, de kozijnen en heggen blankten en dampden in 't zonlicht, of je overal hermelijnen vachten en zwanenveren zag, en de wegen van 't Philipsdorp vervloeiden zo mollig tussen de wit-bestoven, gewatteerde huiswanden, of over-nacht 'n bloesem-zee 'r brandingsgolven over 't land had geslagen, en 'n stuifmeel-bedding achter gelaten had. Soms nog blies 'n droog rukwindje en dan poeierde 't van de daken, vielen 'r kluiten van de zwarter wordende takken, onhoorbaar en soepel als duiven, die uit 'n til kwamen gestreken.

„Jakkas, thuisblijven!” kwam Leentje 't eerste los: „wij maggen nooit wat Je ben zeker bang, moeder, dat we as Hans en Grietje zullen verdwalen As andere kinderen de hele week sneeuwballen gooien, mot ik in 'n smerige kamer blijven We gaan, hoor! We gaan fijn met z'n drietjes”

„Goed,” zei moeder, die voelde dat je niet tè angstig mocht wezen : „maar niet langer as 'n uurtje En niet met die sneeuw smijten, want daar kommen ongelukken van as-die zo keihard is gevoren”

Eerst mosten de overschoentjes van 't meisje an en 'n wollen bouffante om 'r hals en de Zondagse wanten om de paarse pootjes — toen bleef ze 't stelletje achter de ramen nakijken.

„As ze nou maar niet wild doen,” praatte ze, Kobus achter zijn krant toesprekend : „'k hou me hart vast as 'k ze op die gladde wegen zie gaan . . . Zij is die twee de baas, de kleine kat”

Helemaal uitspreken wat ze dacht, dat 't geen twee pótige jongens waren — de broer, die telkens met de ene voet in de sneeuwbulen verglee, de vriend, die zonder bril halfblind was — geen stevige rakkers, om 'n meisje te beschermen — dee ze niet. Maar in d'r Zondagse kleren, an een stuk door-kwekkerend, drie zwarte figuurtjes tegen 't glinsterend sneeuwveld in, had je toch je schik in de gezworen kameraden, die 't zonder ouwers moesten stellen, en die 't in verhouding best hadden.

De duvel speelde 'r die middag mee. 't Was of tante 'r 'n voor gevoel van had gehad, toen ze ze verzocht liever thuis te blijven. Want 't werd twaalf, een, twee uur, en de drie die anders geen kwartier over tijd werom kwammen, omdat ze wisten, dat moeder en oom Kobus ook wat an d'r vrije dag wouen hebben, en dat de lucht van de olieballen, die gisteravond in 't keukentje gebra- jen waren, nog in 't huissie hing, waren 'r nog niet.

„Verdorie, Ko !” barstte tante Toos, die einde-

loos-dikwijls an de deur was wezen kijken, voor de zoveelste maal los : „kom jij nou ook is met je luie boddie in beweging ! Jij zit maar ! Jij slobbert de ene pijp na de andere, terwijl ik door me zenuwen op wor gevreten ! As jij d'r niet op uit gaat, doe ik 't zelf”

„Wat maak-ie je druk !” praatte hij opwindend van kalmte : „zijn wij, toen we hullie leeftijd hadden, nooit te laat thuisgekomen ? 't Is toch geen nacht”

„Juist daarom,” praatte de vrouw met de zilveren haren, en ze beefde an 'r hele lichaam. Sinds 't wanhoopsgedoe in Heerlen, raakte ze 't zenuwjachten, as wié van ze te laat was, niet kwijt ; „'t kleine varken, 't ongezeggelijke judasmerakel, 't beest-van-'n-kind, dat 'k vandaag of morgen 'n ongeluk rammel, is al z'n leven door 'n bijt gezakt ! En nou durven de anderen niet thuis te kommen !”

Met moeite hield ze zich in, om niet harder, niet grover te schimpen. Ze was dol op 't meisje — en as ze in angst om 'r zat, zette ze 'r razende genegenheid in de zotste scheldwoorden om.

Kobus liep in z'n trijpen toffels de weg op, de kraag van z'n jekker omgeslagen — je vatte altijd kou van boven, nooit van benejen — en zocht de zijstraatjes af. 't Was overal 'n kraaien en krioelen van kinderen, die de weelde van de zonnige winterse dag niet verdroegen, die glijbaantje speelden en priksleejen duwden. Eer-ie 't voortuintje, waar moeder stond te klappertanden, binnenstapte, had-ie 'n paar ongemakkelijk-stevige sneeuwballen in z'n nek, maar geen spoor van de drie.

„Allemachtigste !” klaagde moeder, die ’t nou zeker bedorven eten af had gezet : „dat is minstens zo iets as toen ze ’t ongehoorzame kreng uit de vaart op hebben gehaald”

En ze zag de zomeravond opnieuw voor zich, toen de ouwe sigarenmaker ’r in z’n armen androeg, en ’r kleertjes as ’n vuile vadoek om ’r lijfje plakten. Ze had ’t kind toen eerst ’n paar draaien om ’r oren, toen ontelbare kussen gegeven.

Omdat Kobus z’n toffels bij ’t potkacheltje te drogen zette, en met z’n vochtige sokken tegen de sintelbak ging zitten, sloeg ze zelf ’n doek om, maar net met de deurknop in de hand, hoorde ze ’t schrapen van voeten op ’t ijzeren rooster.

„Daar bennen we,” zei Koert, bleek-van-ingehouden-woede binnen-stappend : „en je hoeft niet te schrikken, want ’r is niks gebeurd”

„Dat lieg je !” hijgde tante Toos — ze zag enkel ’t schuwe uile-gezichtje van Jo in de portaalschemer — en Jo was z’n bril kwijt.

„Je mot ’r zellef komen halen — wij krijgen ’r niet mee,” wrokte Koert : „meer as drie uur hebben we buiten staan blauwbekken, maar ze verdommen ’t, as ’r moeder of ’r voogd ’r zellef niet weghaalt”

„Jij staat me voor te liegen,” stotterde tante Toos, met de hand op ’t wild-jagend hart : „d’r is wat gebeurd : „ik waarschouw je, grote kwajongen”

Toen zei Jo, de dreigementen in de zenuwverwoede stem hórend, en met z’n machteloze ogen keek-ie naar de rood-verwazende tegels van ’t keukentje, of al wat-ie zei dáár beschreven stond :

„Hij liegt niet, juffrouw — ze zit op 't pelitie-bureau Daar ken je 'r krijgen”

„Voor wat Het ze 'n arm of 'n been gebroken Doe dan je bek open”

„De schooiers — 't uitschot” raasde Koert — hij was zó door z'n woede heen, struikelde zo over z'n drift-gedachten, dat-ie 'r niet uitkwam.

Jo, nou in 't licht van 't keukentje, met 'n rooie buil boven de vergroeide wenkbrauwen, en haast alles op de tast verhalend, gaf 'n verbrokkelde uiteenzetting, en bij de herinnering balde-ie z'n vuisten, of-ie de vijanden nòg zag

„We liepen, juffrouw en dejen niks Toen koggelden de smeerlappen, die met d'r vijven waren eerst Koert z'n hoed af — 't waren geen sneeuwballen maar bikkels van ijs — toen glee Koert languit op de grond en kreeg-ie 'n kanjer tegen z'n oog, dat de vlammen d'r uit sprongen — waar of niet, Koert — toen ben ik d'r op los gevlogen, sloegen de vuiliken me bril van me neus, da'k geen hand voor me uit kon zien — toen hebben ze haar ingesmeerd — en toen”

„Nou en toen?”

„Toen het ze 'n jongen zo met 'n steen op z'n hoofd geslagen, dat-ie 'n gat in z'n hoofd had En toen most ze met 'n agent mee na 't bureau.”

„En jullie wurmen zijn mee-gesukkeld,” hoonde tante Toos, verwoed de deur uit lopend.

IV

In 'n vroegere tijd, toen ze 'r, zegge minstens twee, mannetjes andurfde, toen ze 't niet enkel bij woorden liet, as ze meende gelijk te hebben, maar 'r op los mepte, om 'r geestelijke argumenten physische kracht bij te zetten — in de periode van 't beschermen van 'r twee jongens tegen te ruwe koempels, als die ze verkeerde dingen wouen leren, en 't makkelijker klaar dacht te spelen, omdat 'r geen vader meer over de vloer was — in de dagen, die Koert zich nog best en dikwijls herinnerde, toen ze de benejen-buurvrouw met de as 'n gammel laddertje wakkelende tand, gelijk 'n furie met 'n pot gloeiend lood — en de aanneemersvrouw, achter 'r piano, met wiekende dreigarmen en de bulderstem van 'n drilsergeant te woord stond — in die schijnbaar lang-gelejen jaren, zou ze as 'n pezige, driftige bonk tekeer zijn gegaan, wanneer ze op 't politie-bureau 'n schaaap van 'n kind, dat zich tegen valse slampampers verdedigd had, had motten kommen afhaken. Ze was ook onder volle stoom van huis gerend, hijgend tegen 'r lichaamszwaarte in, en met 'n verwoedheid, die 'r hardop dee grommen en schelden om lucht te happen, maar hoe dichter ze bij 't bureau kwam, hoe natter 'r voeten in de niet op sneeuw berekende sloffen werden, hoe wrokkiger 'r hart, dat 't tegen de plotselinge, ongewone beweging aflei, klopte — hoe ellendiger 'r wil en potigheid

verslapten, hoe meer huilerige behoefte ze kreeg, om 'r as 'n malloot op los te grienen. Voor de fut, om 'r desnoods met gehaaide vuisten bij te betogen, as de brigadier ook met háár fratsen uithaalde, was 'n zeurderig zelfbeklag, dat 't juist háár in die kou en nattigheid voor 'r Zondag most overkomen, dat zo'n kostelijke vrije dag na de weerlicht was, en je door 't lastig meissie nog 'n kwaje naam in de buurt zou krijgen, in de plaats gedrensd. Met 't oplaaiend gevoel, dat ze zich dàt niet liet gebeuren, dat de kerels-van-niks, die 'n straatje omgingen, as ze zaggen dat 'r gevochten wier, met d'r lompe knuisten van haar kleuterkind af mosten blijven — was ze over de gladgevroren sneeuwbulen vort-gehurried — en toen ze eindelijk bek-af, met 'n hart dat tegen 'r ribben opknoerste, en te kort-ademig, om fassoenlijk te kennen praten, door de blazende hette van de vulkachel achter 't hekkie bevangen werd, en de wachtmeester met 'n bruin-besabbelde gouwenaar in z'n mond, 'r rustig vroeg of ze de kwaje meid kwam afhalen, of ze wist dat-die 'n jongen van haar leeftijd zo'n opduvel met 'n roodaarden scherf had gegeven, dat de dokter 'r an te pas had motten kommen, en dat de vader 't was wezen angeven — toen knikte ze enkel snikkerig van ja, murw, kleinzielig, ineens tamme burgervrouw, bang voor de uniform en geharrewar met politie.

„'t Zal op 'n boete uitdraaien,” zee de man met 't vreedzaam-walmende pijpje : „teminste as hij d'r bij blijft Ik zou d'r goed op d'r falie kommen Dan zal ze die kunsten geen tweede keer uithalen 't Het geen haar gescheeld of 't had de jongen 'n oog gekost. . . . Ze denken 'r

niet bij na, dat-ze mekaar voor d'r leven ongelukkig maken, 't kleine schorum"

„Ik woon in 't Philipsdorp en ik hiet," zette Toos, naar adem happend en huilerig in.

„Jawel, da's bekend — 'k maak nòg geen verbaal," zei de beambte : „jij most 'r kommen halen, om 'r zolang hier op te sluiten Dat onthouen ze voor later Dat geeft 'r de schrik in — Anders geloven ze niet, dat 't menes is, as ze zó weg maggen As mijn jongen 't flikt, stop 'k 'm zonder eten of drinken in z'n nest"

„Ja, ja, dat zal 'k ook," klaagde Toos voor zich uit.

„Vooruit, schandaal !" zei de wachtmeester toen, 'n deur met 'n luikje in de kille, schemerende gang openend.

'r Bewoog niks. 't Ding, dat zo tierig tussen Koert en Jo in, met 'r bouffante en 'r zondagse wanten, over de sneeuwweg 't dorp in was gekwiekt, zat als 'n verschrikt, schuw marmotje, op de natte vloer-plek, waar de ingedragen sneeuw gesmolten was. 'r Mutsje lag op de grond, en 'r zondagse jurk hing in kreukels om de gekruiste spillebeentjes. Ze had zo vreselijk-vréselijk zitten huilen, dat 'r geen plekkie meer droog an ome Ko's zakdoek, die toch 'n héle-grote was, en die ze in de haast uit de kast had gegrepen, toen ze op stap gingen, was gebleven. Gedacht had ze de schrikkelijkste dingen, dat de lange agent, die 'r bij 'r pols vast had gehouden, die niet eens wou dat ze stil stond, om 'r lopend neussie te snuiten — as ze effen 'r arm verroerde, knepen z'n rooie vingers in 'r mouw — gedacht had ze, dat-ie met z'n blote sabel, die in 'n leer huissie met 'n ko-

peren knobbel 'r op, tegen z'n been had geklukt, telkes, bij iedere stap kluk-kluk, of-ie 'n kip onder z'n jas droeg — bij 'r binnen in 't donkere hok, waarnaast iemand nog harder as oom Ko lee te snurken, zou kommen, om 'r levend te slachten. As ze hoorde lopen, of 'n manne-stem gromde, wrong ze 'r blonde hoofdje tegen de rand van de bank, stopte ze 'r vingers in 'r oren, neep ze 'r ogen dicht. En omdat tante Toos 'r van af 'r eerste jaren geleerd had àl 'r zonden te biechten en niks voor de Lieve Heer, die toch alles bij je vanbinnen zag, stiekem te houen, maakte ze met 'r kleine pootje 't teken des kruizes, zoas ze 't bij de mijmering an tafel dee, zei ze, haast niet te tellen zo dikkels : ik zal me beteren, Lieve Heer, en U nooit meer met zonde vergrammen, maar ze dacht 'r bij en zei 't net zo fluisterend-hardop, tegen 't snorken, as van 'n varken van de vent naast 'r in, dat as Koert, die de armoedzaaiers met z'n klompvoet niet na kon zetten, 'n bikkell in z'n oog kreeg, en Jo z'n bril an stukken vloog, zij zich niet met stinkende sneeuw hoefde te laten inzepen door 'n viezerik, die 'r goeie jurk bedierf, en die 'r beentje gelicht had Ik zal 't nooit meer zo hard met 'n stuk steen, zei ze midden in 'r angstbiecht, maar as-ie wéér an me komt, die jongen met z'n puistegezicht, zal 'k 'm 'n trap geven, dat-ie krom leit Dan, bibberend van kou en met handen as klompies ijs, hilde ze weer 'n deuntje, schopte ze doodsangstig tegen de ijzeren plaat van de deur, opgeschrikt door 'n gebons in 'r dadelijke buurt, als de ronkende kerel as 'n roofdier krijste, reutelde, en probeerde zich om te draaien — ze wou 'r uit — ze wou na moe-

der — ze had niks gedaan — die smerige jongen was 't eerst begonnen En toen ze 'r lieten gillen en schreeuwen — ze waren 'r op 't politiebureau an gewend, an 't spektakel in de cellen, en de muur was behoorlijk-dik, kluwde ze zich tot 'n buideltje in de donkerste hoek van 't hok, droogde 'r neusje met een van de wanten, nou 't met Ko's kles-se niet meer ging, en hoe langer hoe érger verkleumend, sliep ze toch rustigies in, of 'r op God's hele wereld geen jongen met 'n bloedend gat in z'n kop en geen mannen met glimmende knopen en sabels bestonden.

„Vooruit, schandaal !” zei de wachtmeester voor de tweede keer, omdat ze zonder stellig begrip van de rare plek, waar ze zat, slaapdronken naar 'm opkeek. Maar toen 't in de leegte van 'r hoofdje terug-plonsde, 't gruwelijke van 't gebeurde — 't opgebracht, opgesloten worden — 'r in volste werkelijkheid weer te pakken kreeg, toen gierde ze 't uit van angst, dat-ie 'r wat doen wou, en toen-ie 'r dacht te kalmeren, sloeg en trapte ze van zich af.

„Da's 'n duvel, waarvan niks terecht komt,” zei de brigadier met lege handen weromkerend : „haal 'r d'r zelf maar uit Ik ben d'r vader, d'r voogd niet — ik maak me handen niet vuil”

Was tante Toos in 'r normale doen geweest, dan zou ze dikop meelij met 't dochttertje van 'r gestorven zuster gehad hebben, maar ze was geen mens door de benauwdheid van 'r hart en 't gekrop van 'r zenuwen. Ze hoorde enkel 't tieren van 't kind, dat als 'n gevangen vogel 'n opening tussen de tralies zocht — 'r was schandaal, terecht zoas de brigadier geroepen had — ze had natte voeten

en 'n lege maag — en omdat dat alles op die Zondagmiddag samenwerkte, dee ze wreed en onbillijk. Driftig smeed ze 't afsluithekje, nou ze 't voor de man-van-dienst mocht, open, en toen Leentje met 'n schreeuw van vreugde en eindelijke verlossing op 'r toe-stortte, zo toen ze de vrouw met de zilveren haren zag, sloeg ze 't meisje zo verwoed en vinnig, dat de brigadier zelf most vermanen, dat 't welletjes was.

„Beest van 'n meid !” raasde Toos hijgend van moeheid : „ga uit me ogen, of 'k bega 'n ongeluk. . . . Ik doe je in 't Spinhuis, om je te verbeteren Maak dat je weg komt Ik ken je niet zien. . . .”

„Moeslief, ik kon 't niet helpen,” snikte 't meisje : „ik zal 't nóóit meer doen Moeslief”

„Ruk uit ! Jij groeit voor de galg op !” zei moeder, en omdat 't kind zich zenuw-snikkend an 'r bleef vastklemmen, en 'r blonde kopje in de beschermende rokkenschoot voor de verschrikking van 't 'r zo ineens overvallend noodlot wou verschuilen, en ze dat nou in 'r onredelijk-kwaadaardige stemming allerm minst kon hebben, berukte ze de 'n toevlucht zoekende kinderarmen zo wild, dat 't meisje tegen 't hekje op-stuntelde, en languit op de grond viel.

„Nou moeder ! Nou ! — 'n kind blijft 'n kind,” meende de brigadier, als 'n stuurman bij buig weer plots 'n andere pedagogische richting uitlaverend.

Maar tante Toos, die z'n eerste raadgevingen nog in 'r verward hoofd had, en door 't felle heen was, snauwde 'm toe, dat ze 'r meissie best zelf kon opvoeden, dat 't telkes de streken van 't lang-

uit op de vloer gaan leggen uithaalde, en toen ze zich door 'r opwinding an 'n stoel most vasthouden, om niet van 'r stokkie te raken, vroeg ze opstikken-af-zo-benauwd om 'n glaasie water. Terug in de sneeuwstraten, liep ze nog tegen 't kind, dat de hik van 't huilen had, te foeteren. 'n Hand gaf ze 'r niet — zo boos as ze was — en omdat ze zich op 'r eigen uit de band springende stappen leek te wreken, zo as 'n dolleman as ze na huis werom liep, dribbelde Leentje as 'n keeshondje, achter z'n baas-op-de-fiets, 'n eind uit 'r buurt. Ze had 'r bij kunnen gaan liggen van moeheid, en de hik zat 'r zo dwars, dat de mensen van 'r kreungeluidjes schrikten. Zo kwamen ze thuis, de vrouw, half-ziek van 't gejakker, grimmig van gehumeurdheid, en zich toch sjagrijnig inspannend, om zich niet in ànder uiterste weer met 't rasveulentje te verzoenen — 't kind an één stuk doorhikkend, met paarse pootjes — en met 'n eerste gevoel van haat voor de vrouw, die 'r in 'r zenuwdrift, in 't bijzijn van de rustig z'n pijpje rokende agent, zo geslagen had, dat ze 't nòg voelde — en 'r zo tegen de grond had geslingerd, dat 'r knietje ontveld was.

Kobus, die zich eerst uit had gesloofd, om 't bedorven middagmaal, de as leer zo hard gebrajen osse-lappies, de verpapte bonen en de koud en stijf geworden aarpels op dreef te brengen — d'r was maar één remedie, pleegde-ie te redeneren, om kwaad-gehumeurde mensen, man en vrouw die met mekaar overhoop leeën, en familie met 'n dooie in huis, met de omgeving te verzoenen : d'r maag zo te vullen, dat de pruttelarij wegzakte — Kobus, die as de handigste bliksem 'n kleutje mar-

garine bij de lappies gestreken, de aarpels in schijfjes gejaapt en zo lekker-bruin as bastaardsuiker gebrajen had — Kobus stond net an de deur, om uit te kijken waar ze bleven, toen moeder alleen de hoek om kwam, en zonder boe of ba te zeggen, 'r doek op 'n keukenstoel smeeet. „Da's donderen vanmiddag,” dacht Kobus : „dat blijft eten-met-ongenoegen” Hij had de spijker wijsgerig-raak op z'n kop geslagen, want toen de schuldige met 'n wit gezichtje en blauwe vermoeidheids-kringen onder de ogen, achter 't hegje bleef scharrelen, omdat ze onderweg 'n overschoentje verloren had, ze terug wou om 't te zoeken, en de twee jongens in de huiskamer verheugd tegen de ruiten trommelden, om 'r welkom te heten, sloeg de bliksem in.

„Kom hier !” keef tante Toos : „kom 'r sebiet in, en sebiet na je bed, schandaal Denk je da-wij je vandaag nog te eten geven ? Na boven en as de weerlicht ! 'k Wil je niet meer zien vandaag, en morgen niet, en de eerste tijd niet Veruit ! Of je ken d'r weer van langs krijgen, dierage !”

„Wat mot dat nou, moeder ?” probeerde Kobus te sussen — 't kind zag 'r wanhopig-zielig uit, en moeder had zulke opgewonden kleurtjes, dat-ie kalm tussenbeiden meende te moeten komen. Maar kalmte bij zo'n avontuur was bij tante Toos de vlam, die in de pan sloeg.

„Bemoei jij 'r je niet mee Hou jij je 'r buiten Trek niet de partij van 'n meid, die ze strakkies kommen halen As ik zeg na bed, is 't na bed En je binnen tien tellen alléén uitkleejen 'k Zal je leren om as 'n inbreker

door de politie te worden opgebracht 'k Schaam me voor je brave moeder, die zich in d'r graf zal omdraaien Je lijkt bij God as twee druppelen water op je vader Veruit ! Na boven en 'r onder"

In de kamerdeur-opening stonden de jongens — Koert, schriel van teleurstelling en ingehouden drift — Jo, helemaal ondersteboven, moeilijk kijkend door de juffrouw 'r bril, die-die zolang op had mogen zetten.

„Ken zij 't helpen ?" kwam Koert los — 't was gemeen, hoor, om 'r vader en moeder bij te halen, as je zuster 'n schooier op z'n falie gegeven had — : „ken zij 't helpen, tante, as de smeerlappen ons met d'r vijven staan op te wachten"

„Nou zal ik je één ding zeggen !" beet tante Toos die hoe meer ze 'r afvielen, en hoe meer ze 'r eigen ongelijk voelde, begon te schreeuwen : „dat as 't je niet bevalt, je ook op ken hoepelen ! Ben jij wel wijs, verdorie ! We hebben nooit wat met politie uitstaande gehad 'k Zal me op die manier gaan generen door 't dorp te trekken Na bed ! Na bed ! Ongezeggelijk wurm 't Is elke dag wat anders met je Daar steek ik 'n stokkie voor"

„'t Was mijn schuld juffrouw," zei Koert's vriend, de driftige vrouw over 'r eigen bril ankijkend : „ik zee nog"

„As d'r nou nog iemand 'n woord het !" dreigde tante Toos — één most 'r baas blijven — : „loop ik op me klesnatte voeten 't huis uit"

In de stilte beklom Leentje, zonder 'n woord protest — anders gaf ze 'r verzet zo gauw niet op — de 'r hoesterig-beklagende traptrejen — en

boven kroop ze, na 'r goed overal heengesmeten te hebben — 't kon 'r niks meer schelen, niks, niks . . . — in 't achterste eind van 't grote bed, met 'r rug na de kamer toe, om 't plekkie van moeder op 't matras niet te zien. Eerst beklapperdande ze de vijandige spoken om 'r heen, de moeder, die 'r afgerost had, de oom, die nóóit dorst, de jongens, die haar alleen in de sneeuw hadden laten vechten, en door de klabak meenemen — toen langzaam uit 'r verkleuming bijkomend, trok ze de wollen dekens zo na zich toe, dat 'r in de andere bedhelft niks overbleef — je mag nooit mijn helft 'r bij nemen, zee moeder altoos — maar ze had nou maling an alles — ze kon ze geen van allen meer luchten — want nou zatten zij benejen d'r buik vol te stampen — en niemand dacht an haar As moeder tegen donker boven kwam, zou ze zich zo tegen de behangselkant opwringen, dat ze 'r niet behoefde an te raken

Benee werd 'r niet minder gewrokt. Was 't anders op Zondag 'n gekakel over en weer, 'n oprakelen van weekse dingen, 'n vrolijk moppen vertellen, en mekaar in de alles omstolpende stilte vinden — nou at Kobus, die z'n maag niet bliefde te straffen — 'n maag had nooit schuld, meende-ie, in zijn opvatting van de dingen op aarde, en daarom vond-ie 't bezopen de blonde wildzang geen lappie met melig-geworden bonen en krakende aardappelkorsten te geven — nou at Kobus met lange tanden, en omdat-ie telkes nijdige gedachten wegwrikte, en 't met moeder geen tweede keer an de stok wou krijgen, maalde-ie de zwartste, weerbarstigste korsten met ontembaar geweld, dat 't in de zwijgenis der kamer weerklonk

of 'r noten tussen de deur-scharnieren gekraakt werden. Koert, die berekend had, dat 't ernst was, dat tante 't vlees zo in vier porties gedeeld had, dat 'r voor Leentje niks overschoot, liet 't eten op z'n koud geworden bord stollen, en bekeek vijandig de witte saus-bladders om 't gebeitste brokkie lap, dat vet-schimmelplekken begon te krijgen. As zijn zuster bij tante, die vandaag as de moeder van Blauwbaard dee, met net zulke gekerfde lijnen op d'r gezicht, geen hap kreeg, lustte hij 't vanzelf niet, en om zich tegenover de vriend, die 'r met de ijzeren bril as 'n schoolmeester, die zelf uit z'n rekensommen niet wijs kon, uitzag, 'n houding te geven, trok-ie met z'n vork zigzaglijntjes in 't bevroren vet-vijvertje. Jo at met uitwiggende lippen, as 'n oud mannetje zonder kiezen, en mummelde zo lang over elke mondvul, dat-ie nog kauwde toen tante Toos de borden wou wegruimen. Toen kwamen de langbegeerde olieballen, die gisteravond 't woninkje feestelijk doorwalmd hadden. En die lieten ze allemaal staan, want daarvan nou te eten, leek heiligschennis tegenover de kleine martelares boven, die ze nog 's morgens met 'n besuikerde wijsvinger as 'n garnaal, had staan tellen en verdelen.

Om vier uur, overwonnen door de wrekende stilte en de boze gezichten, ging Toos zelf op weer droge kousen, met 'n kommetje koffie en vier smeerballen — de hare 'r bij — na boven, en betrapte Koert, die bij 't bed zat.

„k Heb 't je toch verbojen,” zei ze, duivels omdat ze zelf wier gesnapt. Hij antwoordde niks, glipte 'r ballorig voorbij. Lena had zijn ballen al op, en hij had 'r ongezouten z'n mening

over de vrouw met de zilverwitte haren gezeid.

„Asjeblief,” zei tante Toos, toen de deur dicht was : „toekommen doet 't je niet, want je het je as Sjek-de-Ripper aangesteld, en as je ook maar zóveel weer uithaalt, ken je 'n volle week in bed blijven Begrepen ?”

Leentje keerde zich niet om, bleef met 'r gezichtje naar de wand toe koppen.

„Hier hebbie 'n kom koffie en vier bollen,” sprak de vrouw zachtjes, en ze bestreek de blonde krullen in de kuil van 't hoofdkussen.

„Ik lust niks, tante” zee 't kind.

„Tante” — 't was of ze 'n klap in 'r gezicht kreeg.

„Toe nou, liefie,” drong Toos aan.

„Nee, tante,” zei 't meisje weer.

Dat werd de eerste verwijdering tussen de kinderen van de man, die z'n leven in Heerlen gelaten had, en de tante, die zich voor ze uit had gesloofd.

V

't Werden weken van bedruktheid en spanning in 't kleine huishouden — : of ze 't wouen weten of niet, 'r waren ogenblikken van vervreemding, dat ze met mekaar babbelden als altijd, en 'r toch 'n ondergrond van niet uitgesproken verwijten doorschaduwde. Tante Toos smeed in 'r eentje met de pannen in 't keukentje, en as 'n ouwe ketel — want zó humeurig was ze niet, dat ze 't ook met nieuw émaille dee — met 'n losgelaten splinter werompruttelde, smeed ze 'n tweede keer, om te tonen, dat 't 'r niemendal meer kon schelen. Soms zat ze an tafel zonder 'n woord te zeggen, en omdat Kobus zich angewend had niet meer dan 't hoogstnodige te beweren — je kletste 't sekuurst met jezelf, redeneerde-ie, en as ook dat je je keel uithing, ging je 'n straatje om — hadden Koert en Leentje 't hoogste woord, of gaven ze elkaar hatelijk-geheimzinnige tekens, die zij alleen begrepen. De jongen zag 'r in die dagen betrokken, smalletjes uit. Vroegop stapte-ie met Jo, die 'm kwam afhalen naar de Philips-fabriek, maar omdat die zo'n massa afdelingen had — niet te tellen hoeveel — hij werkte met Kobus op de nieuwe Glasblazerij, waar je verdronk in de mensen — Jo in een van de zalen van de Fabriek zelf — zee je mekaar tot schafttijd goeie dag, as je mekander dan nog ontmoette. Opgeslokt door 't rumoer in de reuze-hal met de borrelende vuren, 't gegons

en zangrig getik van de afgeknapte eindjes glas, 't gerinkel van de wagentjes met de volgestouwde heldre en matglazen ballons, 't draaien der schijven met de op maat gesmolten lampe-randjes, vergat-ie z'n angsten om 't zusje — maar zodra-ie met Kobus in de buurt van 't arbeidersdorp kwam zat 'm de lammenadige historie weer dwars. Leentje zelf, stiller van speelsheid dan anders, waarachtig-ouwer in 'r beweginkjes met de poppen en 'r geknutsel van lappies met 'n echte naald saam te wurmen — de spinnewebjes van mekaar doorwoelende rijgsteken was ze wel te boven, maar 't bleef 'n onrustig gewriemel van wit garen in zwarte poppe-kleertjes, omdat je dat beter zag — Leentje werd stil en ziekelijk-gedwee, as tante Toos de kamer in kwam, en opnieuw 't schuwe marmotje uit 't politie-bureau, als 'r vreemde stemmen in 't huis klonken. Ze dee dan net as Koertje, toen-ie die leeftijd had, maar 'r was nou 'n andere, ergere oorzaak. De smerige jongen, waarvan ze de naam niet eens wist, de geniepige, niet eens goed-Hollands sprekende slungel, die 'r met ijs sneeuw ingesmeerd had, en die ze toen in 'r woede met de scherf op z'n vierkante kop had geslagen, zo dat de dokter van de fabriek 't haar had motten wegnippen en 'r 'n pleister-verband op had gelegen, lee met koorts in z'n bed, en omdat z'n vader, 'n uitgeweken Duitser, die op 't Laboratorium z'n brood verdiende, 'r schrikkelijk de smoor over in had, verdraaide-ie 't z'n klacht terug te nemen, praatten de mensen van 't dorp met gezichten van-dat-zal-me-wat-geven over 't geval van de kleine duivelin, die zo 'n kameraadje toegetakeld had. De een beweerde dit, de ander

dat — de groenten-handelaar, achter de kar met de stoom-slieren uithijgende hond, had voor zeker horen vertellen, dat de zieke jongen 'r de netel-roos bij had gekregen, en met ogen as gezwollen pompoenen, met 'n zak ijs op z'n kop lee — de chauffeur van een van de vrachtauto's van de fabriek zei an 'n smelt-kroezen-modelleur, waarmee Ko bevriend was, dat 't Duitse kind door de dokter opgegeven was. Die geruchten en verhalen waren sterk overdreven, onzinnig door 't telkens weer op bezoek komen van de geneesheer, die ook de bedlegerige vrouw van de Duitser in behandeling had, opgeschroefd, maar 't was 'n feit, dat de jongen 't lelijk te pakken had, en sinds de vechtpartij niet meer uit was gegaan. Dat gaf de grote verstoring bij tante Toos, oom Kobus, Koert, Jo, en ook bij de vechtersbaas met de blonde krullen, die met 'r stevige meisjespootjes al meer jongens 'n rammeling had gegeven.

't Evenwicht was uit 't woninkje weg. Zo as ze die sneeuwstorm-avond bij mekaar hadden gezeten, toen Koert 't horloge van z'n gestorven vader zelf te bewaren kreeg, zaten ze niet meer — 'r dreigde iets — 'r was heus procesverbaal opgemaakt — tante Toos had de ergernis van 't op klaarlichte dag met 't meisje voor motten kommen, ondergaan, en omdat ze in 'r verbolgenheid 't die dag an iedere kennis, die ze ontmoette, in kleuren en geuren had verteld — waar ze heenging, wat 'r te wachten stond, hoe ze 'r hele leven had gevochten, om 'r fatsoenlijke naam op te houden, en hoe zo'n kleine duvelstoejager je ineens in opspraak bracht — had ze zelf 't vuurtje harder gestookt. Was Lena na 'r toe gekomen, had

ze, zoas ze 't vroeger fijntjes kon, met 'r gevrejen en 'r allemaal lieve dingetjes an 't oor gezeid, dan zou de wrok al gauw zijn gesleten — 't was geen misdaad as 'n voor 'r jaren zo aanzienlijk meissie zich verdedigde as ze angevallen wier — maar 't kind bleef 'r met 'n hardnekkigheid, waar je paf van stond, en zonder zich ook maar effen te vergissen tante noemen, en as ze bij 'r in 't bed stapte, hield ze zich of ze sliep, in plaats zo as vroeger dicht tegen 'r an te kruipen, en 's morgens 'r verhalen te doen, waarbij je krom lee van 't lachen, en je niet snapte, waar 'n kind van die leeftijd de gekke wijsheid en de malloterij vandaan haalde. As ze zich herinnerde, dat ze de wildzang wel meer 'n afstraffing had toegediend, 't vinnig tegen-spertelen van 't meisje, de gesprekken over de hand, die boven je graf uitgroeide als je je ouwers dreigde, maar de verzoening, die 'r soms in minder as geen tijd volgde, omdat 'r op de hele wereld geen kind was met enkel geheugen voor 'n klap of 'n boze bui — hoefde ze niet lang te prakkizeren, om te raaien wie de koppige rekel had opgezet, wie de schuld was, dat ze onder zulke omstandigheden, zo naar bleef doen. Dat was de jongen. Die stookte z'n zussie op. Die had 't achter de mouwen. Daarvan wist je zelden of je 'm van achter of van vore zag, of je hom of kuit an 'm had. Lag je achterover in je stoel, met je ogen dicht, dan zag je door de spleten hoe-ie met 'r zat te fluisteren, hoe-ie allemaal geniepige tekens gaf, en as-ie 't zussie op de slaapkamer goeie nacht ging zeggen, most je ten slotte an de trap roepen waar-ie bleef, zolang as 't gesmoes met d'r tweeën, zonder da-je 'n geluidje hoorde, duurde. Je kon je met

Koert de krankzinnigste moeite geven, bereiken — wat je noemde hélemaal bereiken — dee je 'm nooit — had je nooit gekend — en nou speelde-ie 'n judasrol bij 't zussie, waarmee je toch zo'n last en moeite had.

Had Toos zich niet zo in 'r eigen gedachten vast-geredeneerd, had ze iets meer van wat 'r in de twee kinderen omging, aangevoeld, had ze in de fantasie van de gebrekkige jongen, die 't 'n monsterachtige vernedering had gevonden, dat Lena dàt moest ondergaan, terwijl hij haar tegen de schooiers had moeten beschermen, kunnen meeleven — had ze iets van de verbittering begrepen, omdat 'r onrecht gebeurd was, dan zou ze 't niet bij de kleine dromer, die geleerd had zich in zichzelf op te sluiten, gezocht, en 'n boel ellende vermeden hebben.

„Wees niet dwars, moeder,” zei Kobus, die in 't Sportpark naar 'n voetbalwedstrijd van twee ploegen van de fabriek was wezen kijken, en z'n pijp op 't kozijn natuurlijk weer zo onhandig uitklopte, dat de halve as op 't pas-gesopte hout, en de andere helft met 't nog smeulend plokje op 't vloerzeil, waarvan je kon eten, zo proper, viel. En omdat-ie wist hoe moeder bij zo'n zich iedere Zondag 'n dozijn maal herhalende beweging, de pee in had, dee-ie, wat 'r nog meer de smoor injoeg : met 'n in de fabriek als 'n eeltknobbel zo geworden duim, 'n duim waarvan de nagel in 't vlees school, harkte-ie de smurrie in z'n lucifersdoos, blies de rest weg, en stak de doos in z'n alles vergoeilijkende zak.

„Ik doe 't zeker niet — en leg niet met je pijp

te hengsten !” sprak tante Toos grimmig : „as jij ’n knieval wil doen, mot jij ’t weten Ik denk ’r niet an bij zo’n onmens, die hier al zo’n boel ondersteboven het gesmeten, zoete broodjes te bakken Is die vent van god-verlaten”

’r Weer op los kuddend — precies ’n poes, die je niet zindelijk kon krijgen — stopte Kobus z’n pijp van ’n blikken doosje, en motregende ’t tabaksstuifsel op z’n Zondagse broek en de trippen zitting van z’n stoel. Nou was-ie op ’t Sport-terrein de Duitse chemicus — Ko sprak altijd van de „sjemiese” afdeling — tegen ’t lijf gelopen, had-ie ’n praatje met ’m gemaakt, en ’m ’n sympathieke kerel gevonden, omdat-ie net zo’n kale knikker had als hij zelf — nou had-ie ja staan knikken bij ’t betoog van de man, die doorzichtig-genoege beweerd had, dat-ie ’t bakkeleien van de kinderen niet zo erg had gevonden, want dat ze allemaal jong waren geweest, maar dat-ie ’t niet had kennen verkroppen, en ’t nòg niet kon, dat terwijl hij ’n huis vol zieken had — ’n moeder, die van en naar bed gedragen moest worden — ’n vrouw, die maanden kwakkelde — ’n dochttertje van zeventien, pas hersteld van ’n oorontsteking — en ’n enige zoon, die ’n kwaje dobber an ’t gat in z’n hoofd had gehad — de moeder van ’t meissie, die dan toch wel boven de jaren was, niet zo fatsoenlijk was geweest, om ’r excuus te kommen maken, en zich te overtuigen hoe gemeen zijn zoon mishandeld was geworden. „Iek ben nog bereid mijne hand zur Versöhnung te geven,” had de chemicus gezegd : „als die Familie zo anständig is bij mij thuis hare oentschuldiging aan te bieden, zoals dat bij oens in zo een geval gebeurt,

maar ik laat mij niet op die manier behandelen” Met dat nieuws was-ie thuis gekomen, ’r stellig van overtuigd, dat moeder met likkende vingers ja zou zeggen. Maar tante Toos dee obstinaat. Die voelde zich ineens de beledigde partij. Kunsten most-ie maar in z’n eigen armoeiland uithalen. Wij hielpen hullie an Hollandse centen en dejen niet an stuivertje wisselen voor Duitse manieren. Ze dacht ’r geen duizendste seconde an ’r ’n tweede Zondag bij in te schieten, en bij die geweldenaar aap wat heb-bie ’n mooie jongen te spelen.

Kobus, die ’r kende, zoas-ie vroeger in ’t donker de lijn met z’n kleren in ’t Heerlense Uitkleelokaal bij de Waschkau zou hebben gevonden, of nou de sproeibaden in de Glasblazerij, besmookte enkel z’n pijp, tot z’n ongevoelige wijsvinger geen hete tabak-bojem meer raakte. Hoe wijsgeriger-ie zweeg en ’t gepruttel in de pijpesteele beluisterde, hoe zwakker z’n moeder in ’r bewijsvoering werd, tot ze an ’t end, bijna zonder overgang ’t tegenovergestelde zat te bepleiten, en plotseling besloot ’t wel te doen, as Kobus, die ’t eenmaal an had gehaald, meeliiep, en as Lena, net van ’r wandeling met de twee jongens binnen-gekomen, zelf ’r woordje dee.

„Mot ik . . . ?” vroeg ’t kind verschrikt, en ze zocht met angstige ogen de zwijgende van ’r broer af.

„Je het enkel an z’n vader te zeggen, da-je ’r spijt van het — dan is alles weer goeje,” zei tante Toos : „enne as je ’t niet doet, hei-je kans na ’n tuchtschool te worden gezonden Je hoeft ’t voor mijn niet te laten, as je dat maar snapt Voor mijn part maggen ze je ’n posie weghalen

Dan zal je beter waarden wat 'r hier nutteloos an je besteed wordt en je niet tegen mijn laten opzetten Veruit ! . . . Haal 'n kam door je haar, want je ziet 'r uit of-ie al de spinnewebben van 't dorp heb geraagd"

„As die scharminkel eerst zeit, dat hij is begonnen, dat ze Koert 'n buil in z'n hoofd en Jo z'n bril dan zal ik zeggen"

„Je het je mond te houen en op slag met je oom en mijn mee te gaan"

„Ze hoeft geen excuus te vragen” zei Koert, 't voor de zuster opnemend : „as ik háár was geweest, zou 'k 'm nog tienmaal harder Je ben 'r ommers niet bij geweest, tante Je het 't toch niet met je eigen ogen gezien !”

Tante Toos antwoordde niet eens. Met 't gebaar van 'n tuinman, die 'n in 't wild gegroeide haag knipt, en bij 't gesnoei op tegenstand stuit, kiepte ze de kam door 't verstoven haar van 't vijandig kijkend meisje — of dat nou zo most gebeuren, terwijl Jo met de bril op 't papegaaie-neusje en de donker-omsponnen uile-ogen 'r getuige van was — en geen tien tellen later was 't 't omgekeerde van Zondag voor veertien dagen, liep Leentje met 'r beste jurk en 'r bouffante tussen tante en Kobus in, bleven de twee jongens voor de ruiten neuzen.

„Ik wou dat ik dood was,” praatte Koert melankoliek, en omdat-ie in verbolgenheid z'n sigaret stuk had gekauwd, en-ie door 't gewriemel van de gele draadjes in z'n keel, in 'n hoestbui, die de geheiste roker kon overkomen, schoot, sprongen de tranen in z'n ogen.

„Dood ? . . . Wat hebbie daar an ?” rede-

neerde Jo, en nou-ie z'n vettige brilleglazen an z'n zakdoek van de voor-vorige week schoon wreef, knipperden z'n ogen onder de egeltjes-wenkbrauwen, of 't daglicht 'm hinderde : „an dood hebbie niks Ik heb nou 'n boek waarin je alles vindt Da's prachtig, hoor We leven in kracht en door stof”

„Als je dood ben, kan niemand je wat doen . . . ,” zei Koert, en met z'n vriend begon-ie 'n boom op te zetten over de dingen, waarover ze 't met z'n tweetjes dikwijls hadden, als 't te veel van de boeken-wijsheden in de onrijpe hoofden 'n veiligheidsklep zocht. Met tante, die niks wist, bij alles 'n grote mond opzette, om niet te laten merken, dat 'r 'n lege pot op 't vuur stond, kon je niet uitpraten, en Ko gaf je nooit asem — die grinnikte enkel of-ie alles al lang dubbel en dwars had verstouwd, en je nog altijd met je gedachten „de mazelen en waterpokken had,” zoas-ie 't op zijn manier zei.

Magdalena, de nog lang niet boetvaardige, was terwijl op bezoek bij de jeugdige bandiet, die met 'n verband om z'n hoofd eindelijk weer op was gestaan.

Het was 'n onplezierige ontmoeting geweest, want de Duitse grootmoeder zat enkel in 'r leunstoel met 'r handen-van-vel-en-blauwe-bladders te beven, zei geen woord — de moeder, met kus-sens in 'r rug, zei 'n paar maal : „Ist daas daas freche Loederchen . . . ? — de jongen met 't ingepakt hoofd stak z'n tong tegen 'r uit, as z'n vader 't niet merkte, en dan trok zij 'r neusje in harmonica-rimpeltjes, als 'n hond voor-ie z'n tanden laat zien — tante Toos, geneeerd en ver-

veeld — 'n luchie as 'r hing, of die mensen boerenkool met jodoform en gebrande uien an 't stoven en brajen waren, en 'r nooit 'n raam opengesmeten werd — probeerde háár grieven, rap als altijd, in 't Duits te be-argumenteren — ze had van uit de Mijnstreek 'n aardig mondje vreemdetalen mee-gebracht — maar ze struikelde bij dit onwennig bezoek over 'r tong, en flapte 'r zulke kemieke dingen uit — „daas kienderen zo oengezaagentlich waren, en daas zij er een bruuderchen dood an hatte die kleine d'r eigene Willen volgende Schlampamper allein spielen zu lassen” — die Ko op hete kolen dejen zitten.

't Eind van 't officieel bezoek was, dat Wetter, de vader — z'n kameraden van 't Laboratorium noemden 'm Sauwetter, omdat-ie in z'n sas als 'n ontevreden varken kon knorren — zich met tante Toos verzoende, dat Leentje Heinrich, de jongen met 't ompleisterd hoofd, 'n afgeperste hand gaf, zonder 'n woord te kikken, en even later, toen niemand op 'r lette 'n schop, omdat-ie 'r 'n fijntje in 'r arm kneep en weer z'n tong tegen 'r uitstak — en dat Kobus, die 'n plotselinge bevlieging voor Friedel, de dochter, scheen te ondergaan, de mannelijke durf toonde, vader Wetter voor diezelfde avond werom te inviteren.

'r Zouden tussen de twee families vreemde dingen gebeuren.

VI

„Wat heb-ie me nou angehaald ?” zei tante Toos, zo toen ze buiten waren, en ze zei 't zo ongeneerd-hard, dat de Duitser, die ze uitgelaten had, en nog in de deuropening stond, 't honderd tegen een hoorde : „je lijkt wel mal ! . . . Da's godbeterme hollen of stilstaan Eerst mekaar niet kennen luchten, mekaars bloed drinken, en dan inene 'n gelik over en weer, dat je hart 'r van omdraait Je doet me één genoeg, Ko, met dalijk werom te lopen en ze te zeggen dat 't 'n vergissing van je geweest is, dat we vanavond mensen krijgen Ik mot 'r niks van hebben Jij dóét tegenswoordig maar Jij vraagt niet eens meer Jij behandelt je moeder op die manier as 'n stuk vullis Dat vreemde spullevolk, dat hier de boel komt leegeten, en 'n kouwe drukte over zich het of 't van beter komaf is En of jij nou doofstommetje speelt, en net as altijd je eigen zin doordrijft — ik verdraai 't ! Ik kruip in me bed ! Da's me zoveelste Zondag van de laatste weken na de weerlicht Bejoer !”

Ze trok Leentje sneller met zich mee, maar toen Kobus rustig achterbleef en z'n pijp, die-ie in z'n zak had gehouen, opstak, om z'n schaaï van 't posie niet roken bij de zieken in te halen, bleef ze vanzelf op 'm wachten, omdat 't voor de mensen geen gezicht was. Met z'n knullige stappen van

man, die zich over niks moeilijk maakt, en de rookwolken uit z'n altijd bruin mondhoeke spuiend, kwam-ie weer naast 'r — en begon van zijn kant werendig te praten, wat-ie maar zelden dee.

„Ik weet niet, moeder,” gromde-ie 'r ingehouden op los : „wat jij in de laatste tijd onder je lejen het, en wat je 'r mee denkt te bereiken As je maar één ding wil onthouen, da-je 'n man van om en bij de dertig niet as 'n onmondig kind mot behandelen D'r is gedome geen land meer met je te bezeilen Je zal nog maken da-we àllemaal de smoor in krijgen”

„Dat zal me glad me zorg zijn, aap-van-'n-jongen !” viel Toos 'm driftig in de rede — was dat 'n klessen waar zo'n ongehoorzaam nest bij was. Van de weromstuit rukte ze 't meisje nijdig vooruit, en met 'n kramp an 'r hart, die 'r stoterig dee hijgen, zee ze nog : „de deur staat èllek uur van de dag voor jou en iedereen open”

„Nou loop-ie te klessen,” betoogde Kobus bot — de enkele keer, dat-ie loskwam, dee-ie ongemakkelijk — „en we motten mekaar bij meningsverschil niet dadelijk an de deur herinneren Want as ik 'r achter me dichttrek ken jij 'r kwalijk weer open krijgen Ik vergeet niet wat jij voor òns doet, as je hemeur je niet steekt, maar jij vergeet wat 'n gezonde kerel voor jóú laat En nou hou ik verder me bek”

Nog nooit had-ie zo'n toespeling gemaakt, en nog nooit had de moeder met 't spierwitte haar zo'n hartklopping gehad. De zwijgende zoon, die met de bezonken bedachtzaamheid van 't in zichzelf gekeerd mens van huis naar de Glasblazerij ging, en van de Glasblazerij zonder 'n enkel ver-

zetje z'n plekje in de ouwe, ingeleefde huiskamer opzocht, die z'n héle weekloon afdroeg, en zo goed om zestien cent voor 'n half ons baai as om nòg 'n boterham vroeg, 't bijna verlept mannetje, dat na z'n wanhopig grienen om de dood van z'n broer in de Oranje Nassau, in 't arbeidsgareel liep of 't niet anders kon, die nooit meer zo uitgelaten gedaan had, dat zij 'm met opvretende moederogen „gekke kerel” kon noemen, niet meer uitbundig lachte en niet meer voor de kinderen as 'n clown goochelde — die tamme, niets voor zichzelf eisende jong-ouwe sul, stug in z'n eigen gedachten volgroeid, de meerdere door z'n kalmte en ruige geslotenheid, liet haar, die 'm niet anders kon denken as met 'n dampende pijp in de stoel bij 't raam, of met 't pijpe-gewalm onder 't licht van de lamp, voor 't allereerst merken, dat-ie niet enkel voor 't werk op de Glasblazerij, niet alleen voor 't huishoudentje bestond — dat-ie man was. En omdat ze zich toch al over-ongelukkig voelde door Koert die tegen 'r in opstand was, en Lena, die 'n ànder kind leek geworden, overduizelde 'r bij 't verwijt van de zoon 'n leegte, of God en de wereld tegen 'r waren, of ze in 't eigen huis te veel was. Hij had gezeid, dat-ie verder z'n bek hield — zij, anders fel op 't láátste woord, zelden in 'n hoek gedrongen, was 'r zekerheid kwijt, en omdat 't in de schemer geen aanstoot kon geven, stapte ze naast 't meisje, dat 'r geen moeder meer wou noemen, en naast de zoon, die met 'n paar woorden zo schrikkelijk-veel gezegd had, 'r dikke tranen wegslikkend voort.

't Liefst was ze klakkeloos op de eerste de beste stoep, in 'n 'r als 'n kou bevangende, radeloze ver-

moeidheid, die ze meer kreeg, as ze zich opwond, en 't zoas zij 't voelde : niet mocht „uitvieren”, gaan uitrusten, en in één gierigheid huilen. 't Was erger as schande, as dàt de dank voor je leven van hard-werken-voor-hullie wier. Van groot tot klein waren ze ondankbare varkens, die niemedal voor je over hadden, die je wegtraptten as ze je niet meer lustten. Ze stikte haast in 'r tranen en zelfbeklag, en zo toen ze thuis was, in 'r verbeelding de vijandigheid der twee jongens, die dadelijk op Leentje toestoven, en haar niet eens zagen, ondergaand, sjokte ze dorhijgend de trap naar 't slaapkamertje op — en voor 't allereerst van 'r leven, liet ze de boel boel, en ging op 't eenzame bed in 't huis van verrajers liggen snikken, en toen ze uit-gesnikt was — want je kon 't op bestelling geen uur achter mekaar — lag ze de naaste dingen uit 't verleden op te halen, om te blijven grienen. Ze dee precies as 'n kind, dat 't tranenspelletje warm-houdt, om meelij te wekken, en al lang uitgehuild is, terwijl 't nog tragische kreuntjes geeft. Maar 'r was dit verschil, dat 'r behoefte om veel en om 't geringste te huilen, en 't zich opgelucht voelen, as ze zo'n hele poos gewild-sentimenteel was geweest, 'n lichamelijke oorzaak had, waarvan ze nog geen besef had.

Benee hadden de kinderen verwonderd gekeken, omdat tante Toos boven bleef, geen tafel dekte, niks in de keuken klaar maakte, en Kobus, helemaal in z'n wiek geschoten — as ze 't déé, waarmee ze op straat gedreigd had : 't in 'r bed kruipen, om de visite niet te ontvangen, en 'm zo in z'n hemmetje te laten staan, was ze nog niet van 'm af — Kobus was, om zich te overtuigen, op z'n

sokken de traptrejen, die hij zò kon bestappen, dat zé geen kraakgeluidje gaven, langs-geklauterd, had 'r door 'n gaatje in 't beschot, waar 'n spijker gezeten had, languit zien liggen — z'n vuist had-ie verwoed geheven, om de plinten met 'n vloek-van-z'n-eeltige-poot te begrommen — dan zich inhoudend, was-ie omlaag geslipt, en was eigenzinnig op zijn manier, met de jongens en 't meisje, die 'r 'n pretje van begonnen te maken, om as muisjes zo stil heen en weer te lopen, de tafel voor de avondboterham gaan dekken. Vroeger zou-ie met z'n pijp in z'n mond, de slaapkamer ingestapt zijn, en 'r met 'n rustig grapje na benejen gehaald hebben — vanavond kon-ie 't niet — hij had niet kunnen zeggen waarom z'n geredeneer, z'n stokpaardje „dat 'r nog nóóit iemand spijt had gehad, as-ie alles inslikte, z'n stommiteiten, z'n hummeurigheid, z'n kwaje sappen en de dingen, die 'm niet angingen” — 'm in de steek lieten : hij wrokte over iets, dat-ie niet thuis kon brengen, zoals 'n vermoeid mens over 'n ding in de ruimte kan piekeren. Boven lei tante Toos, die zich na de tranenexplosie weer de ouwe was gaan voelen, zich opnieuw en honderdmaal erger op te winden. Want al deeën ze 't nog zo zachies, al liepen ze as op d'r blote voeten, zonder 'n bord te laten kletter-rammelen, zonder 'n lepel hoorbaar te bewegen, zonder de keukendeur, die as 'n roestige katrol piepte, al smeerde je 'r om de week, an te raken — ze snoof 't onraad, of 'r eten anbrandde, of dat 'r iets overkookte. Ze kòn 'r zich niet in vergissen. Ze kende zo de stilte-afwijinkjes van de dag en de nacht, dat ze op 'n haar beedte an 't gebabbel van 'n pantoffel, 't op de tenen

sluipen van 'n stem, 't meeklessen van 'n verzetste stoel, 't miauwen van de poes, die om de weerlicht geen bek opendee, as 'r geen etenswaren op tafel stonden, kon berekenen, dat ze bezig waren zichzelf te bedienen, dat ze natuurlijk suiker nammen met hoeveelheden, om sjelei in d'r maag te maken, en 'n boter om galbulten over zesmaal d'r lichaam te krijgen — haar 'n dubbele zorg ! — meer as gebruikelijk sloeg ze van de week toch niet in — daar straften ze zichzelf mee — dat dee 'r per slot van rekening geen sikkepit — maar de gemeenheid van 'r zoon, die 't goeie voorbeeld most geven, om haar de hand boven 't hoofd te houen — de goddeloze smerigheid om haar te laten leggen, zonder is te vragen of ze niks mankeerde, of ze geen trek had — dat was zo liederlijk, zo door-en-door honds, zo'n vuile opstand tegen haar as-baas-in-huis, dat ze 'r in 'n woede-bui, om alles door mekaar te duvelen, voorzichtig bij wou opstaan, om ze te verrassen — maar zich ineens zó raar voelde, of 't bed met de kamer as in 'n draaikolk rondtolden. Ze kreunde 'r zo angstig bij, dat Kobus die de gewoonte had z'n boterhammen met z'n tien gebogen zo handig saam te knippen, en te denken, dat-ie met één hap al 't wit en met de tweede al de korst kon verstouwen, z'n gesmak, dat de luistering belette, met 'n openspreeuwende mond stop-zette, en bij de herhaling van 't vreemde gezucht, z'n stoel wegstolperde en de hap driftig-verslikkend, de trap in sprongen be-vloog.

„Wat is dat nou, moeder ?” praatte-ie de blauwe lippen in 't geel-bleek gezicht, dat onder de zilver-witte haren scheen te vluchten, ver-

schrikt toe : „ik dacht da-je de duvel in had, en niet benejen wou kommen Hoor je niet, moeder . . . ?”

„Gos, wat was dàt gek” zei ze met zwijmelende ogen : „hè, 'k dacht — 'k dacht dat 't kozijn losliet Hou me dan vast Ik glij zo raar Hè ! . . . Hè !”

Ze kromde 'r nagels in z'n handen, hijgde zwaar keek 'm an, of ze 'm voor 't eerst ontmoette, lachte toen met zulke korte rukjes, of ze 't ene grappige na 't andere zag, woelde met 'r hoofd de kamer rond, om zich te herinneren waar ze zo opeens was angeland, en nog eens hijgend, of ze te snel de trap opgeklommen was, en op adem most kommen, dook ze in 't kussen terug, en nog voor-ie ontrust kon vragen, of ze zich beter voelde, zei ze met grommelende stelligheid :

„We motten met de boter en de suiker toe — as je 't maar weet — tot minstens Woensdag — en 't is vandaag — wat is 't vandaag ? — 't is vandaag Zondag — as je 't maar weet”

„Zal ik je ophelpen, of wil je blijven liggen ?”

„Nee, ik sta op — ik ben steenkoud,” klaagde ze : „wat heb 'k me daar ellendig gevoeld, angstig-ellendig of 't uur van me dood had geslagen”

„We motten ook geen herrie met mekaar hebben,” zei-ie 'r bezorgd ondersteunend : „heb-ie erges pijn ?”

„Leg niet te zaniken !” weerde ze 'm af : „'k mankeer niemendal 'k ben zo goed in orde as as” maar dan most ze zich 't angst-zweet afvegen, en nou, waar-ie bij was, kreeg ze weer 'n huilbui, die ze niet tegen kon houen, en waarvan ze niet wou bekennen, dat-ie vanzelf,

uit krankzinnige, zich uit 'r los-wekende sjagrijnigheid, 'r slappe lichaam dee schokken. Veel later zei de dokter wel waardoor 't kwam, wat de reden van dat zuchten en grienen en 'n ziekelijke prikkelbaarheid was, maar de meeste mensen deeën mekaar as ze niet goed in orde waren, de dampen an, en as ze 'r eindelijk benul van kregen hoe erg 't was, hielp 't nie-meer of je je 't vuur uit de sloffen liep, om met lieve dingetjes je vroegere botte en harde manier-van-doen goed te maken. Kobus, die nou weer dacht, dat moeder met kuren en fratsen d'r zin door wou drijven, mummelde opbeurende woorden, zonder dat-ie 't meende, en omdat 't kleine, gevoelige meisje, dat in iedere vrouw, al wordt ze nòg zo door 't leven heen-en-weer gesold, tot 'r laatste adembappie blijft hunkeren, in de zwaarschouderige tante Toos, op 'n echt genegenheidsgebaartje zat te wachten, hij net zo goed op die gelogen, pummelige manier 'n buurvrouw van rechts of links had kennen troosten, duwde ze 'm kregelig van zich af, as-ie 'r anraakte. „Moeder,” zei-ie ruw: „je doet gedorie as 'n smeltkroes met 'n barst 'r in Men ken zich voor jou in goeiigheid uitsloven, je volstoppen met wat 'r te prakkizeren valt, en 't loopt 'r met stralen weer uit Ik zou me schamen voor de kinderen, die zo geen thuis hebben Afijn Afijn Ik vind 't goeie”

Met de lompe beweging van 'n beer, niet gewend op z'n achterpoten te kuieren, strompelde-ie de trap af. Hij verdomde 't in ieder geval terug te krabbelen en de Duitser met z'n dochter 'n larie-boodschap te laten weten. Dan zou-ie ze in

z'n eentje, met Koert en met Jo, as-die 'r lust in had, ontvangen. Maar moeder, die zich gewassen had, en boven 'n gestommel inzette, of 'r pakkisten uitgelajen werden, wrokte na 'n poos, terwijl ze nog an tafel zaten te dampen, en Leentje 'r ingedoopte korsten door de suikerpot slierde, de broeiend-warme kamer in. Ze had rood-behuilde ogen en 'n vreemd-rooie neus — ze lette onmiddellijk al de dingen, waartegen ze dagelijks foeterde, tussen 'r mee-priemende wimpers op — natte koffiekringen op 't Zondags-schoon tafelkleed, asmodder onder de kommen, klodders naast Leentje 'r bord, en 'n niet te tellen afgebrande lucifers op de kachelplaat, of 'r niet twee asbakken op de schoorsteen stonden. En natuurlijk hadden ze met vuile appelstroopmessen in 't driekwart lege botervlootje huis gehouen, en zat de suikerpot vol bruine kwakken van de lepels, waarmee iedereen zich raak had bediend. 't Vinnig geruim van de reus-vrouw, die zichzelf enkel 'n kom koffie zonder suiker, en met haast uitsluitend dik, omdat zij 't onderste uit de kan kreeg, inschonk, sloeg 't kamertje met 'n ontredderd-benauwende stilte. Alles zweeg en keek. Kobus, ineens sullig van onbeholpenheid, mepte met z'n zakdoek de kluitjes as en zwart-gebrande tabak, rondom z'n stoelpoten naar de kachel; Koert knipoogde tegen Leentje, die haast in de besuikerde korsten stikte, en terwijl probeerde 'r licht-spranklende suikersnor met 'n zo lang mogelijk eindje tong, weg te bikken — Jo, die beverig-onhandig z'n brandend mondstukje, dat eindeloos bleef smeulen, op de velletjes der boterhammen-worst trachtte te doven, bleef 'r op drukken, of-ie

'n schelleknop te pakken had — en Pietepoes, gebluft door 't zwijgen ineens van alle kanten, loerde van de een naar de ander.

„Kwart voor achten,” zei toen tante Toos, klaar met afruimen: „ga je kleverige, zwarte handen, die vandaag nog geen water geroken hebben, wassen, en na bed! We krijgen goddank doodvreter op bezoek, en daar hoeft jij niet bij op te blijven.... Je vindt de weg wel alleen na boven, en ik waarschouw je, dat as 'k hier 'n broek en daar 'n kous zie slingeren, ik je strakkies wakker maak, om je de vullisbelt zelf te laten redderen.... En vergeet niet te bidden, schandaal!”

Zo ging Leentje, zonder 'n woord van verzet, naar 'r bed, terwijl tante, nog licht-duizelig, en zuchtend of ze zware afstanden had afgelegd, „Kaffee brühte” voor de visite, die 'r op werd gedrongen — en in die gezellige en vriendelijke sfeer, maakten de chemicus Wetter en z'n dochter Friedel, die ook met ruzie van huis waren gegaan, omdat de zieke vrouw 'r 't zuur over in had, dat ze voor 'r Zondagavond alleen werd gelaten, hun entree. Tante Toos, met 'n zenuw-
hoofdpijn om 't te besterven, en met kleurtjes van opwinding, die 'r tien jaar jonger maakten, voerde 't hoogste woord en vernielde 't Duits met 'n zekerheid, of 't van de wereld most verdwijnen. Friedel, die 't net zo hard met 't Hollands an de stok had, zat dan zenuwachtig met 'r gepoetste nagels 't tafelzeil te betrommelen. Dat gespeel van die blanke vingers, met de als fijne zeeschulpjes zo rose nagels en de ongewoon-doorlichtende maantjes, was één van de grote gebeur-

tenissen van de avond. Kobus hield z'n eeltige vingertoppen binnen z'n mouwen, of-ie 'n oorlogs-invalide was — Jo verstopte z'n afgebeten nagels in z'n broekzakken — en Koert, die enkel met grote ogen, zonder 'n woord te spreken, 't zonnenoetje van de zeventienjarige, as ze niet op hem lette, zat te bekijken, ging met 'n foefie de keuken in, om z'n handen 'n beurt te geven en de bezwaarlijkheden onder z'n nagels met 'n tand van 'n keukenvork, 'n pijnlijk-degelijke beurt te geven.

Toen tante Toos bij half-twaalf boven kwam, lei Leentje angekleed op 't bed te slapen. Ze had 'r verdriet, dat zij 'r niet bij mocht wezen, harts-tochtelijk liggen uithuilen.

VII

Om en in 't woninkje, dat 't zelfde gebleven was, leek in de komende maanden alles zo veranderd, als in 'n ordelijk-gefatsoeneerd burgermans-tuintje, met 'n geranium-perkje, 'n vlierstruik, wat uitgebloeide rhododendrons en 'n sukkelend seringendoompje, waaraan niet meer de hand wordt gehouden, en waarin de kippen los beginnen te lopen. 'r Was geen mindere welstand en geen dadelijke verwaarlozing, en af en toe trok de een of de ander nog wel 'ns onkruid uit de teelaarde, of morste 'n verloren kwartiertje met 'n kniezig-verstopte gieter, maar 't plezier was 'r zo goed af als van 'n nieuwe fiets met roestvlekken, of van 'n hoed, die 'n stevige bui heeft gehad.

De wind stormde en klaágde soms net zo als vroeger om 't warm-gebroeid huiskamertje, en wat 'r in stond, wat 'r in leefde, wat 'r in 't spel van licht en schaduw in vol-dragen was, wat 'r tot de vrindlijke eenheid van juist dat kamertje in gegroeid leek, en enkel daar zo had moeten groeien, ontwaakte in de morgen, schimde weg in de nacht, verhiel zich in dezelfde ontvankelijke afwachting van de grote en kleine mensen, die 'r hun eerste vreugden in gehad hadden — en toch lag 'r 'n wrevel, 'n verflensing, 'n verweerdheid over de dingen, die mekaar nog voor zo kort toegelimplacht hadden, als de eerste gullichtende

zonnestralen, langs 't gordijn, de tafelpoot, 't zeil met 't koffie-blad, 't kacheltje met z'n nikkelen deurtjes en de schoorsteenpullen bekropen.

Zolang 'n dode in z'n huis is, zijn de onnozele voorwerpen, die dagelijks de tasting van z'n ogen, de aanraking van z'n handen ondergingen, in intieme genegenheidsdrang, in niet te benaderen bevende overgave, om 'm heen — zodra-ie 'r niet meer is, zodra vreemden de stoel, waarin-ie zat, 't boek dat-ie las, de pijp, die bij z'n lippen behoorde, bekijken, voorbijstappen, ontzielen, blijft z'n kamer met wat 'r in was, dezelfde, evenwichtige kamer, maar de voorwerpen sterven 'r in.

Dat vreemde, waaraan ge niet moogt tornen, omdat in 't leven van ieder, heel vroeg of heel laat, zulke verkillende wonderen gebeuren, had niet in die ontredderende mate, maar toch waarneembaar en slopend, in 't woninkje van de moeder van de glasblazer rond-gegrepen, omdat 't kostelijkst ding, 't diep-innerlijkst mekaar vertrouwen, 't geen geheimen voor elkander hebben, door de wrijvinkjes en invretende vervreemding — en vooral door de ogen van Friedel Wetter — gevlucht was. Van af 'r eerste bezoek had 't slanke, toch kleine Duitse meisje, dat haast geen voetstap in 't Philipsdorp had versleten, omdat ze huismoedertje in plaats van 'r ziekelijke, bedlegerige moeder was, tante Toos, die niet zo rap meer kon, al wou ze 't niet weten, van Ko en de kinderen nòg meer verwijderd, en zelfs Jo, 't zoontje van de man, die z'n laatste weken in de Strafgevangenis uit-zat, dee stug en ingehouden-vijandig, als-ie met z'n uileogen gastvrijheid genoot. Friedel, met 'r on-germaans gezichtje, dromerig

Madonna-vrouwkje, blank, bijna popperig, als ze met 't in twee helften gestreken haar en de boven de roze oortjes gewentelde vlechtjes onder 't lamplicht, dat 'r gazelle-kopje, 'r bijna doorschijnend neusje en kwijnend mondje, omkoesterde, zat — Friedel met 't vol-bleke nekje, de rijpe schouders en de gemarmerde, half-blote armen, die zich nauwelijks in de gebloemde stof van 'r wijde mouwen te schuil leien, behekste de man en de jongens, kreeg van de onwillige tante Toos, die met nee-schudden begon en met ja-lachen eindigde, alles gedaan, maar stuitte op de onverzoenlijkheid van Lena, die niks van 'r most hebben, omdat ze 'r 'n spook vond, die 't land an 'r had, omdat ze de zuster van de jongen-met-'t-puistengezicht was, die zich achteraf-gezet voelde en zich daarin niet vergiste, as 't Madonna-kopje op bezoek kwam, en Ko, Koert en Jo 'r met ogen zatten an te kijken, of ze op slagroomsoezen getraceerd werden, 't duurste van 't duurste dat je je denken kon, en nog 'n twééde mochten nemen. Misschien zou ze zich bij de pogingen van de Duitse zeventienjarige, die maar effetjes langer as Koert was, om 'r in te palmen, ten slotte geven hebben, maar op 'n Zondag, toen Ko met de chemicus naar 't Sportpark was gewandeld, en tante op bezoek was bij z'n vrouw, die al negen kinderen had en bij wie de gekke ooievaar, zomaar of 't niks was, 'n jongen en 'n meissie tegelijk was wezen brengen, dee Koert — haar broer — zo vies met 't Duitse spook met de „snekken” boven 'r vuurrooie oren — zei-ie háár later, toen ze in bed lee, zo'n meer-as-erreg ding, dat ze an niemand mocht oververtellen, an niemand :

anders vertelde-ie 'r nooit meer wat — dat ze 'r toen ze met z'n allen benejen zo zaten te kakelen, da-je 'r niet bij in kon slapen, onder 't dek lee te grienen, zo'n vreselijk verdriet as ze 'r van had, en zo as ze 't spook, waarvoor ze verrajen wier, wat na 'r gezicht met de opgekwakte haren, had kennen smijten. Ze zag alles nog precies zoas 't gebeurd was

Koert had 'r eerst voor zitten lezen uit Max en Maurits, dat ze vanbuiten kende, en waarvan ze elk verkeerd gelezen woord kon verbeteren :

Ach, wat hoort men vaak van kindren,
Die hun medemens en hind'ren !
Max en Maurits op de prent —
Stonden ook daarvoor bekend.
Als hun ouders hen beknorden
En vermaanden braaf te worden,
Riepen ze bij dit vermaan
Lachend : „wat gaat ons dat aan ?”

En ze had, of de dag duizendmaal-duizendmaal duurde, met 'r hand op z'n schouder zitten luisteren, met 'n niet door-te-knabbelen pepermunt in 'r mond, 'n zó hete, dat-ie 'r keel afbrandde, as je met veel adem hùùù zei. En toen was 't inene uit, want 't snekkenspook, dat altijd met de witte punt van 'r neus tegen de buitenkant van 't raam drukte, om te zien wie 'r in de kamer was, had met 'r vingers tegen de ruit geklopt en geroepen :

„Maag iek, Koert ?” — en Max en Maurits waren de hoek naast de stoel, waarin hij ze had laten vallen, niet meer uit gekomen. Want Koert dacht an geen voorlezen, an geen hunkerend zusje

meer, an geen tijd en geen vrind, die hij beloofd had te komen afhaken — hij zee geen woord, maar nou ook letterlijk geen woord — liet Friedel met 'r ratjetoe-Hollands alleen klessen, overal met 'r vingers ankommen, en as ze d'r mond leeg had weer uit 't toetje met de Engelse pepermint, dat op 't kozijn lee, snoepen — z'n ogen hadden weer de slagroomsoezen-roes — z'n ogen liepen as twee angstige hondjes mee met de kittig-jonge, hupsierlijke bewegingen van 't Duitse meisje, dat nou is op 'r gemak de portretten an de behangselwanden, de naaidoos met de spulletjes van tante Toos, de boeken van Kobus, tot zelfs de kwitanties en papieren onder 't brok gesmolten steen, herinnering aan 't Heerlense werk, bekeek en besnuffelde, en de vertederde glimlach week geen klokke-tik van z'n.gelaat. 'n Paar maal, omdat-ie háár broer was, ze recht op 'm had, had Leentje gevraagd of-ie verder wou voorlezen, maar as-ie 'r hoorde zee-ie met z'n gedachten in 'n ander land: „dalijs, Leentje !” meestal hoorde-ie 'r niet, zat-ie voor zich uit te lodderen, dorst-ie de snuf al zelfs niet te verbiejen, as ze 'n la van de kast opentrok, om brutaalweg te neuken wat 'r in bewaard wier. En toen Lena, die zich zat op te vreten van ergernis — zo as ze 't dee as vreemde kinderen an haar poppenwagen of speelgoed durfden kommen, eindelijk met 'n mondje as de vinnig opstaande rugstekels van 'n baars, beweerde, dat ze 't tante zou zeggen, dat as je overal met kromme graai-vingers an-zat, je net zo stonk as luister-vinken, toen trok Koert de partij van 't spook, dat 'r met 'n pepermint tussen 'r witte tanden uitlachte — en Koert, die nog nooit anders as schatte-

woorden tegen 'r gezegd had, snauwde dat 't haar niks aanging, dat ze 'r zich niet mee te bemoeien had. Toen was zij, dik op 'r tenen getrapt, eerst na de keuken gelopen, en toen ze werom keerde, stonden Koert en 't snekken-meissie allebei voor 't raam, en babbelde hij net zo veel as zij. Hij rookte 'n sigaret en zij — zo'n naar dier was 't — rookte net zo hard, en omdat ze natuurlijk niet roken kon, en maar dee alsof, blies ze rookwolken as 'n auto, die niet van zijn plaats kwam, en kneep ze 'r ogen van de walm toe.

Dat was nog niemedal, dat was 't vieze niet, zij knipte Koert z'n nagels, en dat liet die gróte jongen zich door 'n meissie doen.

„Zo mooi as jij,” zee-ie : „krijg ik ze nooit,” en hij hield dezelfde dooie schelvisogen, dezelfde glimlach, terwijl zij de vergroeide maantjes van z'n ruwe vingers, maantjes, die in al die veertien jongensjaren nog nooit van de ketting waren geweest en nog minder van de wereld hadden gezien, met de botte kant van z'n zakmes trachtte te wieden. 't Dee 'n pijn, dat je je tanden moest bebijten, om niet hardop Au ! te roepen, en 't werd nog erger toen ze de leerachtige velle-randjes met z'n zakschaar bij-knipte, en geduldig een voor een de weerbarstige vezels te grazen nam. De maantjes van linkerduim en wijsvinger waren al doorgekwartierd, maar nou mosten de nagels 'r nog an, en wat ook geen verder uitstel verdroeg : de weekverzameling, die 'r dagschuw onder school.

„Doe iek jou wee, Koert?” vroeg de indringster, terwijl 't schaartje in 'n te weelderige bocht, 'n rose-bloederig lijntje achterliet, en de mishan-

delde vinger, in reflex-gebaar onmannelijk an de haal wou gaan.

„Nee,” zei-ie, zich bedwingend om de top niet in de alles genezende mond te steken : „ik vind dat-ie zo prachtig wordt”

„Met jouw fiengers ies waat te begienen,” praatte Friedel, 'r zo stevig op los knippend, dat de nagelgranaatscherven tegen de ruiten kieperden of 't zomer was en driftige torren de kamer in wouen : „maar met die fiengers van jouw oom ies kein eer mee te behalen Jij heb die schoenste fiengers van die hele familie”

Daar kreeg Koert 'n kleur bij. As-ie 't met z'n ongelukkige voet tegen iedereen aflei, en zich altijd geduld en in 'n sfeer van meelij voelde, had-ie ten minste iets, al was 't niet veel, waarmee-ie de anderen de ogen uitstak. En omdat 't 'm bij die lofuiting, terwijl de vingertoppen as krimpgesnejen vis trilden, en 't heldhaftig niet wouen laten merken, warm om 't jongenshart werd, en z'n ogen 't zwanedons van 't blote halsje betreuzelden, zei-ie zo verlegen en preuts of hij 't meisje en zij de jongen was : „Ik ben zo lelijk, dat 't niet veel zeit, as me vingers”

„Dat zaag jij maar,” zei de listige bezoeker, die, van af 'r haar met 'n odeurtje tot 'r lage schoentjes met strikjes verzorgd was : „jij heb schoene ogen, Koert”

„Meen je,” glimlachte de manke jongen, en om goed rechtop te staan, leunde-ie op de gezonde voet en trok-ie de horrel zo sterk mogelijk omhoog — al had ze 'm nog honderdmaal meer pijn gedaan, zou-ie geen kik hebben gegeven.

„Iek zou vroeger voor die oorlog manikoer zijn

geworden," verhaalde ze, 't vel van 'n pink, dat niet los te bikken was, zo an de pinknagel vastgevroren as 't was, met martelende schraap-haaltjes wegkrabbend : „oend damiet wierd bij oens veel geld verdiend : maar in die oorlog waren er bij oens geen maniekoere meer"

„Wat is 'n manikoer ?" vroeg Koert weer, en nou keek-ie naar 't wonder van de bleke meisjes-vingers, de wassen handjes, as van de modepoppen in de confectie-étalages, die om zijn mormel-vingers heen-strengelden, en 't mesje zo zeker hanteerden of 't 'r dagwerk was.

„Een manikoer," lei Friedel uit : „versorgt die handen van dames en heren Dat is die Koer van die lelijke manen. En als jij daat iedere week volhoudt, krijg jij ook herehanden Een man met schmutzige nagels ies kein man"

Dan hapte, klapperde, veerde de schaar weer, spetten de nagelbrokjes 't kamertje door, vijlde en schaafde ze tot 'r geen onvertogenheidje meer te zien was, en elke vinger 'n troebel-paarse maan met wolke-vlokjes had.

In de keuken boende, schrobde-ie z'n handen met groene zeep en puimsteen, en toen-ie met kraakzindelijke gebojen terug kwam, gaf ze ze nog 'ns 'n beurt, en had ze moeite te spreken, omdat ze, denkend dat niemand 't zag, vier pepermunten tegelijk in 'r mond had gestoken, en je geen vier van die steenharde dingen inslikken kan.

„Hoe oud ben jij, Koert ?" vroeg ze.

„Zestien," jokte-ie.

„Je ben pas veertien geweest," bemoeide Leentje zich met 't zonde-geval : „en zij het vier

pepermunten uit 't zakkie gegapt. Ze stikt 'r in, as ze wat zeggen wil"

„Dat lieg jij, freches Dieng," zei Friedel : „maag jij liegen ?"

„Jij mag zo'n boel niet," keef Leentje : „jij mag niet in onze kast rommelen en je doet 't toch"

„Is 't gedaan !" kwam Koert tussenbeiden : „mot ik boos worden, kat ?"

„En tòch ben jij veertien en geen zestien, en jukt zij dat ze 'r scheel van ziet D'r plakten vier pepermunten op mekaar, die je met je nagels los wou peutenen, en toen ik omkeek, dee je of je jeuk bij je neus had en slikte je ze alle vier in, nog stiekemer as de poes as-ie steelt !"

„So eine bodenlose Frechheit, so eine Gemeinheit" vlamde Friedel met prachtogen op, en nou ze zich opwond, was ze 'r beetje Hollands gladweg kwijt : „so etwas Unerhürtes"

„Steek je tong is uit ! . . . Laat is in je mond kijken !" hield de kleine zuster voet bij stuk.

„As je nog een woord zegt !" dreigde Koert, z'n gemanikuurde hand opheffend.

Dat had-ie nog nooit gedaan — nog nooit — en daar had-ie dadelijk spijt van, maar Friedel hield 't vuurtje warm. Die zei dat ze niet in 'r eigen land, en niet in Holland, zo'n nest-van-'n-kind had gezien, dat tegen 'n grote broer 'n mond opzette, waar je van schrok

Jo, niet in z'n sas, omdat Koert z'n woord niet had gehouden, en erg ondersteboven door 'n brief uit de Strafgevangenis, hoorde 't eerst 't ontzettende nieuws uit 't kinder-plappermondje, dat Friedel de tien nagels, alle tien, geknipt en gesnejen had — en Jo trok over z'n bril 'n snoet of-ie 't net

zo vies vond as zij. Toen kwam tante Toos an de beurt, die van de kraamvrouw met de gezonde tweeling, naar de waarzegster „in handlezing en helderziende” geweest was, en daar dingen om van te huiveren van Kobus, die kennis an ’n zwart meissie zou krijgen, gehoord had.

„Tante, Koert het z’n nagels door Friedel laten knippen, en ze het ’n half ons pepermunt op vijf na opgezogen !”

„Heb jij, grote lummel, daar hulp voor nodig ?” vroeg tante, die ’t Duitse meisje soms niet voor ’r ogen getekend kon zien.

Kobus, die ’t effen later hoorde, zee niks. Die keek alleen of-ie de duvel in had en dee of-ie Friedel niet zag.

„Wat most je dat an iedereen dadelijk overklessen ?” babbelde de jongen, toen-ie ’r als van ouds boven goeie nacht kwam zeggen : „ken jij geen geheim meer voor je houden ?”

„En of !” sprak ze met ’n tikje verdrongen berouw.

„Ik ben,” fluisterde-ie bij haar in ’t dek : „ik ben — op Friedel verliefd”

„Most ze daarvoor je nagels knippen ?” zei ze, in z’n starende ogen kijkend.

„Zal je ’t niemand zeggen ?”

„Wat is verliefd ?” vroeg ze, ’r zo naast, of-ie Engelse woorden uit ’t Leerboek zee.

„Ik ga met ’r trouwen, en dan kom jij bij ons inwonen”

„Jakkes !” zei ze, z’n enge hand met de getietoeveerde nagels — zo as zij ’t uitsprak wàs ’t — wegduwend : „jakkes, jongen !”

VIII

Terwijl Leentje, verstopt onder 't dek van 't grote bed, voor 't eerst van 'r beetje leven, maar ook zo schrikkelijk, dat de punt van 't laken, waaraan ze 'r tranen droogde, en waarin ze 'r natte neus snoot, lei te grienen om de schattigste broer van alle broers op de wereld, die altijd beloofd had met háár te zullen trouwen, as ze groot genoeg was, en 'r nou niet alleen afgesnauwd en gedreigd had, maar 'r ook in de steek liet voor 't geniepige spook, dat 'n half uur lang z'n nagels geknipt en 't zakje met pepermunt leeg had gesnoept, zat Jo met tante Toos in de keuken. Zo toen Koert na boven gelopen was, om met z'n zusje te „vrijen”, was-ie 't apartje met de vrouw, die-ie in vertrouwen genomen had, begonnen, en bleef Kobus met 'n gezicht as 'n oorwurm met Friedel, die 'r hoed al op had, om weg te gaan, alleen.

„Wat is 'r nóú weer an 't handje?” vroeg tante Toos onrustig — de kamer- en de keuken-deur had ze opengelaten, om 'n oog in 't zeil te houden, want de voorspelling van de waarzegster zat 'r dwars, en 'r was met koffiedik al eens 'n ongeluk gebeurd — : „wat heb-ie op je geweten, dat 't daglicht niet verdraagt?”

Toen haalde Jo 'n velletje briefpapier met vette vlekken uit z'n zak, en zette tante Toos 'r bril, waardoor alleen zij kon zien, al was-ie nog zo bleek van de morsige vinger-afdrukken, langs 'r

neus. Tegelijk volgde ze over 't montuur heen elke beweging van 'r zoon, die 'n ouwe krant zat te lezen, zonder van de 'n eeuwigheid met 't antrekken van 'r mantel mierende Friedel notitie te nemen. En juist omdat die onverschilligheid 'r meer as verdacht leek — ze kende Kobus beter as-ie zweeg dan wanneer-ie z'n mond opendee, speurde ze met schichtig-loenzende ogen, as voor de zoveelste maal de al lang doorplozen krant-vanvooreergister, met 'n gebaar of de eeltige hand iets zocht om te vernielen om werd geslagen, en 't papier 'r bij tekeer ging of 't an flarden scheurde.

„Je staat me in 't licht, Jo : zo ken ik niet lezen,” zei ze, om meer ruim baan bij de deuropening te maken, en dan begonnen 'r ogen om beurt 'n zin uit de brief en 'n brok van 't gebeuren in de huiskamer te grijpen. Jo zat 'r bij op 'n punt van 'n keukenstoel en z'n been wiebelde van zenuwachtigheid — hoe-ie 'r mee an most — wat zij 'm voor raad zou geven En tante Toos kauwde met 'n langzaamheid, of ze nog nooit van 'r leven 'n keurige hand had gelezen. 't Was uit de Strafgevangenis :

LEES DIT :

Bij briefwisseling met verpleegden en gevangenen, moet de naam en voornaam bovenaan IN den brief vermeld staan; op het adres mag die naam NIET voorkomen.

Het adres is aan No. 42/6593 Strafgevangenis te Leeuwarden.

Model No. 51.

Ongefrankeerde brieven aan verpleegden en gevangenen worden NIET aangenomen. POSTZEGELS en COUPONS mogen NIET worden toegezonden. De toezending van geld geschiedt per POST-WISSEL. De veroordeelden mogen over de toegezonden wordende gelden niet beschikken vóór ontslag. hg730

.

„Mijn waarde zoon Joël. Als u deze brief leest, zal uw vader zijnen langsten tijd in dit huis, met vele kameren en vele lieden van verschillende gezindten, doch allen in smart van bekeering en beterschap van aardsche zonden, waarvoor de Heer vergiffenis schenkt als men dezelve belijdt en wederom een fatsoenlijk burger van Stad en Lande denkt te worden, en zich niet nogmaals aan bittere hartstochten te buiten gaat, en zich geen roes drinkt aan kwade sappen, die door den Staat verboden moesten worden, daar de minst gruwelijke aanvechtingen van hartstocht voorkomen in de landen die alsnog niet droog zijn gelegd, doch die het in het belang der zonen en dochteren met zeer bekwamen spoed dienden te worden, om reden het een ontuchtige schande is, dat men zich aan alcohol zoodanig vergiftigt, dat men zijn rede verliest en tot daden overgaat, waarvoor men een geheel menscheleven in berouw en velerlei ellende gedompeld wordt, daden die een gezin in rouw en een tweede gezin, waarvan gij mijn zoon Joël het eenige kind zijt, in uitbundigheid van tranen hult, met weinig geld op zak, maar met veel hoop op de toekomst, die voor u en voor mij een raadsel blijft, hebben doorgebracht, om redenen, die gij ongetwijfeld reeds vermoedt, dat de poorten eerdaags voor mij, och arme, doch boetvaardige zondaar zullen worden ontsloten !”

„Allemachtigste !” onderbrak tante Toos een ogenblik de lezing, omdat ze met heel 'r verstand in de lengte van de zin verward raakte, en omdat Friedel in de huiskamer op haar beurt de krant

ging zitten lezen, terwijl ze thuis wier gewacht, en Kobus met omgekrulde reepies papier, met z'n rug naar 'r toe, 'n tjokvolle pijp, die-ie niet langer belurken kon, schoon baggerde — en de niekotienevuiligheid op de rand van 'n schoteltje sausde, of-ie wat lekkers, dat bewaard most worden, opdiepte : „Allemachtigste, wat schrijft die man 'n prachtige brieven Schei je uit met je smurrie, Ko ? . . . Is 't in je hersens geslagen, Ko ? . . . Me hart draait 'r van as 'n tol in me lijf ! . . . Zo'n doerak as jij mot 'r nog geboren worden !”

Dan, omdat Ko, gevoelig voor de moederlijke terechtwijzing in tegenwoordigheid van 't beeldig schaduw-snoetje onder de hoed, ineens de zindelijke bevliegung kreeg, om de rest met z'n Zondagspropere zakdoek weg te soppen, en ze van zo'n gemodder, van 'n man boven de jaren niet terug had, zei ze enkel nog maar : „verdoriese kudderhiel !” en vervolgde de lezing van No. 42/6593, die in z'n cel over z'n onder toezicht geschreven afscheidsbrief, heerlijk had zitten zweten.

„Deze eeuwig-lange jaren, mijn dierbare zoon „Joël, wien ik zoovele, mij op het geweten brandende tranen bezorgde, zullen mij heugen, doch „zij hebben mij goed gedaan, aangezien ik bij mij „zelven voel dat ik een ander mensch ben geworden en mij voorneem mijne vaderlijke plichten bij „u waar te nemen, gelijk het ook uw verlangen „zal zijn, om niet langer van den man, die mede „behulpzaam was u het levenslicht te doen aanschouwen, gescheiden te blijven en hem te steunen in het goede te volharden, het boze te mijden „en zich van den drankduivel, die tot slechte lus-

„ten aanzet, te ontdoen. Zoo de Heer het gedooft
„en ik en gij gezond blijven, zullen wij elkander na
„een wreede scheiding in het midden der volgende
„week, terugzien, en tezamen wonen, indien mijne
„en uwe nicht Anna er geen bezwaren tegen heeft
„eenen boetvaardigen zondaar onder haar dak te
„ontvangen, mij tot zoolang ik nog geen betrekking
„gevonden heb, te spijzigen, en niet aan anderen
„overkletst in welke Rijksinrichting ik de laatste
„jaren op eerbare, immers wettelijke wijze mijn
„brood heb verdiend. Het Genootschap tot zede-
„lijke verbetering van zijn naasten heeft mij be-
„loofd zich voor mij te interesseeren, en ik kan u
„met de hand op het hart verzekeren, dat ik mij
„deze onderscheiding waardig zal toonen. Er zal
„in Eindhoven nog wel werk zijn voor een boek-
„binder, linieerder en man, die de pen weet te voe-
„ren en rechtschapenheid wil betrachten. Zegt gij
„het dus aan mijne nicht Anna en doet haar de
„groetenissen van uwen u liefhebbenden vader,
„wiens maag van streek is door het gebrek aan
„beter voedsel en wiens ziel naar de vrijheid van
„lucht, licht, vrede en de koestering van een
„huiselijken haard verlangt. Geloof mij met
„trouwhartigheid uw liefhebbende vader

GODEFROID MOURIER.

„P.S. U hoeft niet te antwoorden, daar ik u
„kom verrassen, en gij mij niet zult herkennen,
„daar ik vijftien pond ben aangekomen en mijn
„goed zoo nauw is geworden, dat het Genootschap
„mij God zij gedankt en geprezen, van nieuwe
„confectiekleeren voorziet.”

„Mot je daarom huilebalken ?” vroeg tante Toos, over de snikkende rug van de jongen heen, en meteen stapte ze halfwege de gang in, om te zien wat de twee in de voorkamer, die ze zo niet kon waarnemen, uitvoerden. Maar 'r was geen gevaar, want Ko stopte 'n verse pijp bij 't potkachelkje en Friedel, die toch nog bleef plakken, was met de advertenties van de krant bezig.

Toen praatte Jo an één stuk door, en hij had 'n armzalig snuit met de roodbehuilde ogen, zonder bril voor de saamgegroeide zwarte wenkbrauwen.

„Me nicht wil 'm niet zien,” klaagde-ie : „die zeit dat as-ie an de deur komt, ze 'm met de politie laat weghalen — die heit mijn boeltje al ingepakt, alles bij mekaar — die wil dat ik morgenochtend ophoepel. Ik ben bang voor me vader ! Ik ken me vader niet meer ! Ik wil me vader zèlf ook niet meer zien ! Ach lieve juffrouw, wat mot 'k nou ? . . . Ik had 't zo goed en nou weet 'k niet waar 'k mot blijven”

Daar zat me nou zo'n lijsbet van 'n lummel, met al aankomend dons onder z'n neus en 'n praats van de andere wereld, as-ie met Koert over oh-wijsheid uit boeken an 't doorslaan was, daar zat me zo'n kind van 'n vrouw in 't kraambed gebleven, en beet op z'n roetzwarte zakdoek, om z'n gesnik door de anderen niet te laten horen, en dat enkel om de narigheid van 'n vader, die drie jaar in Leeuwarden gezucht had, en 'r zich 'n feest van maakte, eindelijk z'n enige zoon terug te zien. Tante Toos keek de brief van 42/6593 nog even in, en omdat ze vóór gelukkig bleven koppen — hoe langer hoe beter ! — sloot ze 'r

ogen, en dacht over de meer as krankzinnige verhaspeling van de dingen in 't leven na. 't Was 'n rarekiek, waarbij je verstand 't vierkant aflei. Reken is an, nou zaten 'r twee boven in 't slaapkamertje, de wezen van 'r zuster en warmden mekaar natuurlijk weer tegen 'n pleegmoeder, die zich voor ze kapot had gejakkerd, op, en as ze dàt niet deeën spanden ze toch tegen 'r samen, met 'n geheimzinnigheid, die de laatste maanden 't kleine huishouen verpest had — en in de huiskamer speelde 'r bloedeigen zoon, die 'r pas had laten voelen, dat zij met 't weekloon van hèm afhankelijk was, en dat as-ie z'n zinnen op 'n meissie zette, zij na de bedeling kon sjezen ; speelde háár zoon stommetje, omdat-ie voor 't eerst van z'n leven op 'n kind van nog geen achttien, dat in de valsigheid zwom, dat àl de mannen van de wereld ongelukkig zou maken, omdat ze enkel an opschik en snoepgoed dacht, was verkikkerd — en datzelfde meissie, met 'n gezicht om je laatste centen an toe te vertrouwen, zo liederlijk-onschuldig, en om tegelijk 'r huid vol te schelden, omdat je nooit wist of je 'r van achter of van voor zag, bleef nou met opzet 'r tijd an 't lezen van 'n verfonfaaide krant, die ze amper kon verstaan, verdoen, terwijl 'r grootmoeder en 'r zieke moeder van haar hulp afhingen, en geen poot zonder 'r konden verzetten — en op de keukenstoel over 'r hing 'n jongen met 'n gezicht of 'r spoken in z'n buurt de horlepiep dansten, omdat-ie zich voor z'n vader schaamde, en 't liefst an de haal zou gaan, om 'm in de kleine plaats, waar niks verborgen bleef, te ontlopen Kinderen waren — ze wou niet denken wàt ze dacht 'r Was of 'n moe-

der of 'n vader te veel, of ouwers werden as kwa-jongens behandeld

„Zeit u nou toch wat” drong de jongen met 't uile-hoofd aan, en omdat-ie Koert op de trap hoorde, en-ie z'n beste vriend nooit dàt geheim had verteld, trok-ie de brief uit de handen van de onredelijk en vermoeid tobbende vrouw met de zilver-witte haren.

„Daar ken ik op me woord-van-werachentig geen raad in geven,” schrikte tante Toos op : „je nicht zal toch niet zo'n slet van 'n wijf zijn, om as 'n ongelukkige man, die z'n schuld menselijkerwijs geboet het, en die met zichzelf genoeg te stellen zal hebben, bij 'r anklopt, 'r deur op slot te houen, en 'm geen poot in 't moeras toe te steken ? . . .”

„Me nicht”, zei de jongen met 't eigenwijs-ernstig gezicht, en hij trachtte zich fatsoenlijk uit te drukken : „me nicht is geen nicht, maar 'n vergiftigde adder — en me vader is 'n” Hij hield zich in om niet te schimpen, maar z'n kleur en z'n driftogen zeien de rest.

Toen kwam Kobus de keuken in, vroeg stug, geprikkeld door iets van de huiskamer, waar Koert en Friedel ineens 'n schik van belang schenen te hebben, of 't nodig was dat moeder zich hier met Jo opsloot ? As dat de gezelligheid van de Zondagavond most worden, ging hij 'n dozijn straatjes om. Daar stoof tante Toos, in 'r wiek geschoten, bij op. Of-ie goed bij z'n hoofd was ? Of-ie 'r ooit over geprakkizeerd had, om Zondagavond in z'n eentje te kuieren ? En — floep ! in 'n driftbui, draaide ze 't keukenlicht uit — bolderde de huiskamer in, waar Friedel weer met 'n schaar-tje uit háár naaidoos an de jongen z'n vingers

stond te plukken. De grommende vrouwestem werkte dadelijk als 'n bezem, die opruiming hield.

„Ben je nòg niet weg, Friedel? Je moeder en de grootmoeder zullen je liefhebben! . . . Als je verdorie mijn dochter was, zette ik je in 'n lijs-ie en hing ik je op! 't Bennen mijn zaken niet, maar je most mijn niet met verlamde benen voor stoethaspel laten zitten Of mot je moeder 'r voor opstaan? . . .”

„Iek hab mijn vrijen abend,” beet Friedel van zich af: „en u hoeft mijn niet die les te lezen Als mijn vader mij zeit: jij hœft oend jij mag niet voor tien uur werom kommen — iek zorg zelf voor die hele boel, begriip iek niet wat u van mijn wil”

„Ik wil niks!” snauwde tante Toos gastvrij: „as ik mijn hoed opzet en ik mijn mantel antrek, blijf ik geen uur kletsen van-ouwe-en-jonge-Jan”

„Als iek mijn hoed opzet,” zei Friedel met tranen in 'r mooie ogen: „ies dat omdat iedereen vanavond oenfrienclijk voor mij ies Iek leg niemand wat ien de weg Dat ies voor mij kein plezier altijd met zieken oem te spriengen Dat doe iek iedere dag, iedere nacht, oend dat ies voor een joeng meisje kein bestaan Giesternacht bien iek driemaal opgestaan oend vannacht bien iek gar niet op mijn bed geweest, zo lastig als Omuttel bleef oend zo oenrustieg als moeder war Dan bien iek froh bei lieben, guten Mensen te zijn, maar iek kan niet tegen boese Augen oend niet tegen mensen, die kein Wort sagen”

'r Viel 'n bom in 't kamertje — 't electrisc h licht danste — de kachel werd schor — 't waxine-

kaarsje onder de koffie ging helemaal uit — de raamgordijnen zwaaiden zwakjes omhoog — en tante Toos verdronk met Kobus, Koert en Jo in de nakwakkende stilte — want Friedel, de wufte, snoepende, bewegelijke, 't poppe-figuurtje met 't Madonnakopje, had voor 't allereerst 'n menselijke klacht geuit, en lei over de stoelleuning heen, zonder 'n tikje anstellerij, 'r verdriet uit te snikken. Ze was de derde die avond. En 't sloeg in. Een paar manne- en twee paar jongensogen keken tante Toos, die dat op 'r geweten had, verwijtend, vernietigend, haat-dragend, al naar de innerlijke stemming aan. En omdat de oude vrouw ditmaal op slag voelde dat ze tegenover de vreemde te ver was gegaan, probeerde ze dadelijk 'n lap in de gescheurde vriendschap te zetten, bakte letterlijk zoete koekjes door de tranen van 't meisje met 'n extra-versuikerd kopje koffie en 'n uit 't bereik van de visite gehouden frommeltje kraakverse allerhande, te drogen. Dat hielp radicaal, en geen kwartier later was de kamer grijs en grijs van de opbulkende rookwolken uit Kobus' pijp, en zat Friedel, zonder hoed en mantel, sigaretten met de jongens te dampen, zonder dat Toos de vrede met stekelige opmerkingen verstoorde.

„Nou het Jo mijn daarnet 'n brief van zijn vader laten lezen” begon de vrouw met de sneeuwklodjes-haren, die op dat ogenblik weer op 'n kloek met bij 'r behorende kiekens geleek : „en in die brief staat”

„Ach nee, juffrouw !” schrikte Jo, en z'n pupillen werden zwart achter de brillenglazen.

„Stil maar,” zei tante Toos : „ik vertel niks meer as ik vertellen mag ! . . . In die brief staat,

dat zijn vader van 'n verre reis na de Oost terugkomt En nou wil Jo z'n nicht, die ruzie met z'n vader het, 'm niet in 'r huis nemen, omdat de man zich hier vestigt Hoe motten we daar mee an ? . . . Nou zoeken Jo en z'n vader logies Ken 't bij ons ? . . . Nee wat ? . . . Wij zitten vol Wie trapt me toch telkes op me eksteroge ?"

„Dat was ik," zei Jo, die op die niet begrepen manier wou dat ze ophield — de gedachte dat z'n vader, die-ie voor jaren 't laatst tussen de marrechaussees had gezien, hier ooit'n voet zou verslijten, lag 'm als 'n last op 't hoofd.

„Wij hebben een heel-grote kamer vrij," zei Friedel toen : „want vader slaapt met mijn broeder Heinrich en ick met moeder oend Omuttel Vader wou gerade een advertentie plaatsen Oend wij hebben bedden genoeg"

„Dan doe jij 't zo, Jo," knikte tante Toos : „ken je je nicht zeggen dat je putlut an 'r het en dat ze 'r voeten ken spoelen"

't Uile-gezichtje van de jongen keek star in de lamp.

IX

Met z'n hele hebben en houden was Joël Maurier — op de Philips-fabriek noemden ze 'm Jo Maurier — die Maandagmorgen, voor dag en dauw, om nog bijtijds op karwei te zijn, uit 't huis van nicht, die tot 't laatste ogenblik bleef krakelen en verwijten, en de ouwbakkenste boterhammen uit de gescheurde broodtrommel voor hem op 't tafelzeil smeeft, zó de smoor as ze 'r over in had, dat de tuchthuisboef, die net as zij hiette, óók in Eindhoven ging neerstrijken — of Holland niet groot genoeg — en of dat nou geen pesten uit de eerste hand was, om háár dat an te doen, na al de jaren dat ze onverplicht voor de ondankbare vlerk van 'n jongen gezorgd had — ; met 'n niet-sluitend rieten valies onder de ene arm en 'n saam-geflenst karton onder de andere, was Joël uit nicht Anna 'r woning heen-getrokken, om bij de Wetters 'n toevlucht te zoeken.

„Ga maar gleich miet,” had Friedel de vorige Zondagavond, toen ze na 't gezellig zitje bij tante Toos, samen 't Philipsdorp doorstapten, gezeid : „dan kan vader zeggen of hij er miet einverstanden iest”

En de ouwe Wetter, die z'n moeder en vrouw in bed had gestopt, en nou in de stilte-om-te-zoeken in z'n eigen laboratorium — 'n klein rommelschuurtje achter 't huisje, dat-ie zelf betimmerd en van gas en electrisch licht had voorzien, als 'n

koning zat te prutsen, en amper luisterde, omdat 'r in 'n retort boven 'n Bunsense brander 'n koper-groene neerslag, die-ie weken lang had willen bereiken, ontstaan was — Wetter, met 'n donkere bril voor de ogen en 'n lange Duitse pijp in de mond, vond alles wat Friedel bedisseld had, prachtig.

De dorpsstraat, grijs en kil, was op dat vroege uur nog volkomen verlaten, toen 't kind met z'n vrachtje, geslagen van vermoeidheid door 't 'n hele nacht liggen wurmen en tobben over wat z'n vader most wezen, besluiteloos voor de nieuwe woning stilstond. 't Was 'r alles nog donker. Als ze op waren geweest, zou je beneden zeker licht hebben gezien. Bij de buurlui sloeg 'n hond aan, en omdat die ook 'n hond aan de overzij wekte, en de twee fel en grimmig tegen mekaar tekeer gingen, omhuiverde 't vijandig geblaf de jongen zo in z'n eenzaamheid, dat-ie 'n eind doorliep, en even op 't valies neerzat. De verkleuming van de vroegmorgen, de logge druk van doorklonterde roetwolken, die op de spitsing der daken leken te broeden, de nog bijna nachtelijke stilte en 't angstig-vreemd blikkeren der ruiten in de traag-ontdooiende schemer, nijdigden zo dreigend op 't verwezen ventje met 't gezichtje van enkel wenkbrauwen en bril toe, dat-ie z'n voeten dicht tegen 't valies aanharkte en de handen in de volgepropte broekzakken te schuil lei, om wat 'm met geelhagige tanden te lijf wou gaan, van zich af te houden. Dan omstuwde 'm 't gevoel van dorre leegheid zo sterk, dat-ie de armen weer om de pakken spalkte, en langs de huizen voortsjokte, met de zich ineens opdringende gedachte zo ver mogelijk weg te

lopen. Hij wou niet met 'm samen. Hij wou niet met de man, die 'm uit de Gevangenis zo dikwijls geschreven had. As-ie nou op me toekomt, prakkizeerde-ie, en zijn ogen werden 'r nog groter bij dan toen-ie in de lamp had zitten kijken, smijt 'k me hele rommel op de grond en ga 'k zo hard, zo an één stuk hard lopen, dat-ie me niet meer inhalen ken, die vent, die vreemde kerel, die met 'n mes 'n levende vrouw gemold het, en met z'n handen vol bloed zo rustig is gaan slapen, dat de marrechaussees 'm niet wakker konden krijgen Zolang-ie bij nicht met 'r grauwen en snauwen ingewoond had, was-ie geen seconde bang in 't donker geweest. Nou liep-ie te klapper-tanden in de verklittende schaduwen van de mistige morgen, bij de zwarte grijparmen der bomen, 't bleek-walmende land, de opkolkende dampen, die zo naar de hemel op werden gezogen, dat je de wolken al niet meer zag. Waarom-ie 't gedaan had, hoe-ie 'r precies toe was gekomen, wat 'm 'r heen jakkerde, terwijl-ie toch 'n reus-van-'n-jongen met haartjes op z'n bovenlip, die-ie met z'n stuk-gebeten nagels kon vastpakken, was, kon-ie later an geen sterveling zeggen — hij had 'r geen andere dan troebele herinnering an — misschien had-ie zo lopen suffen, was-ie in de mist zo bijziende geweest, dat-ie de walle-kluiten niet opgelet had — en misschien had-ie zo gegriend en zich zo verlaten geweten, dat 't 'm niemendal meer kon schelen — hij lee, zonder houvast, in 't water, en net toen-ie dacht : 't kan me niks verdienen of 'k verzuip, of 'k Koert en Lena en Friedel niet meer terugzie, greep 'm iemand in z'n nek en kreeg-ie 'n paar draaien om z'n kop.

„Waarom loop jij 't water in, sallemanderse kwajongen!” schold 'n ruwe stem: „vooruit na je huis, of je krijgt nog 'n pak rammel op de koop toe!”

„Ik ken 't ommers niet helpen — ik doe ommers niks,” babbelde Jo, de bril, die-ie in z'n hand hield genepen, weer met de ijzers over de oren hangend — vast en stellig had-ie 'm bij 't snikken afgenomen, had-ie geen land en geen vaart gezien, en nou met de zwemmende brilleglazen zag-ie haast net zoveel, hoogstens de uniform-knopen van de agent en 't glimmen van de stuurstang der fiets.

„Wat zit daarin?” vroeg de norse stem, en de hand wees naar 't valies en de kartonnen doos.

„Me kleren en me boeken”

„Maak open!”

De druipende mouwen van de jongen trilden bij de lussen van 't touw, en in de nu zo sloom neer-vadzigende mist, dat 't zwart der wilge-stammen 'r in verdoezelde, en je witte adem 'r geen sporen in trok, geeuwde 't valies z'n bek met de jongensboeken en kinderdingen open. Van diefstal afkomstig was 't niet — daar hoefde je geen speurdersogen voor te hebben.

„Bij wie mot je wezen?” informeerde de stem in de mist, met goediger ondertoon: je kon je al haast niks zieliger denken dan 't wurm met 't doodsbleke gezicht, de grote ijzeren bril, de kletsnatte pet, de om 't magere lichaam persende, sieplende kleren en de, bij iedere beweging van de jongen, klukkende schoenen. 't Water droop met klevende roetstraaltjes langs z'n wangen, en de klep van de pet lekte zo smeug, of 'r 'n volgerende dakgoot over-liep.

„Bij Wetter,” antwoordde de jongen met de baard in de keel.

„Dan ben je helemaal uit de koers geslagen, stommeling,” zei de man, „hoe hiet je?”

„Joël Mourier.”

„Pak je rommel in, en vooruit ! Dan breng ik je zover”

Door de vette zatte mist liep de jongen naast de nors voor zich uitstappende agent. Je kon haast geen armslengte voor je uitzien. Kwam 'r 'n kar voorbij, dan merkte je 't door 't geklots van de paardehoeven en door 't knallen van de zweep, en as ze nog vlak in je buurt waren, glejen ze weg in de builende, zwellende stoom.

„Mot-ie hier wezen ? 'k Heb 'm bij z'n kladden uit 't water gehaald !” vroeg de agent, toen Wetter, met 'n nog volle mond, de deur open dee.

Dat gaf 'n zenuw-bereddering van vader en dochter, van de zieke moeder en van de in z'n onderbroek rond-springende kleine Heinrich ! Hoe dat gebeurd was ? Of-ie door de mist 't huis voorbij was gelopen ? En terwijl de chemicus, die voor geen goud te laat op 't werk kwam, 'm uit de kleren hielp, 'm met 'n rulle handdoek droog-poedelde, en 'm, met een van z'n tot de enkels van de drenkeling reikende hemden, in 't bed, waarin-ie met z'n vader samen zou motten slapen, omdat Friedel lelijk opgehakt had, stopte, schonk Friedel 'n kop kokend-hete koffie voor 'm in, en bij elke slok, waarschuwde ze hartelijk : „Du lieber, Du süszer, gieb ach ! Eerst bien jij beina verdrunken ! Mach dasz du niet van bienen verbrannt”

Dan als Wetter naar de fabriek, en Friedel

bezig was, eerst met 'r broertje, dan met 'r moeder en de lastige grootmoeder, lei-ie z'n bril onder 't mufte hoofdkussen, en 't hoofd naar de behangselzij van 't vreemde bed kerend, dat ze 't niet zouden zien, as ze met weer wat hartelijks binnen kwamen, beet-ie z'n tanden vast in 'n punt van de sloop, om z'n gesnik te dempen. En z'n verkleumde handen vouwend, bad-ie : „Ach, lieve God, boven de mist en de wolken, laat 'm asje-asje-blijf nog wat in Leeuwarden blijven Ik ben zo vreselijk bang voor die steekhannes, die bij mijn in 't bed mot kommen te leggen”

Inslapend van vermoeidheid, terwijl de grootmoeder klagelijk lag te verwijten, dat ze liever na 'n gesticht wou — alles hoorde je door 't dunne, houten beschoot ! — dacht-ie dan weer of Büchner gelijk had — want dat alles van kracht en stof an mekaar hing — en dat Friedel 'n suiker in de koffie dee, as-ie bij de doerak-van-'n-nicht in geen maanden had gekregen — en dat Koert zich 'n kriek zou lachen, as-ie 'm zo in 't lange hemd van Wetter kon zien leggen — en dat-ie nog wel 'n tweede dag van de fabriek weg zou motten blijven eer z'n kleren en z'n schoenen na zo'n bad in dat stinkende water weer droog waren

Nog voor 't middageten waren tante Toos met Lena op bezoek. „Wat ben je nou begonnen, kind-van-me,” praatte tante Toos hartelijk — ze had 'r steken van in 'r hart gekregen, toen Friedel 't was kommen zeggen — herinnerde ze 't zich niet flauw, dat de jongen 'r voor 'n hele poos gezeid had, dat as 'r iets met z'n vader an 't handje was, hij voor 'n belajen kar zou gaan leggen ? — : „hoe

kom jij 's morgens voor vijven met je kleren en al in 't water . . . ?"

„Hoe ken ik dat weten ?" zei-ie, te mat, om te antwoorden : „ik lee d'r in — meer weet 'k zellef niet"

„Da's klessen," redeneerde tante Toos : „op zo'n manier ken je 't morgen wel, zonder da-je 'r weet van het, in je hoofd halen te gaan vliegen. . . ."

„Ik ben 'r toch óók in gevallen, toen 'k me voeten wou wassen," zee Lena : „en 't was niks erreg."

„Jóú wordt niks gevraagd !" gromde tante : „an jou was niks verbeurd geweest ! De vissen in 't water hadden je alleen om je streken niet gelust Maar Jo is 'n beste jongen, in wie z'n schaduw jij niet ken staan"

„O, jij zeker wel ?" zei 't brutale nest : „ik trek me toch niks van je grote mond an !"

Toen tante die leeftijd had, gaf ze nòg wijzere en nòg, van ouweren geleerde, schandelijker antwoorden, maar dat was ze vergeten, en ze had 't evenmin onthouen, dat de grote mensen om 'r heen om zulke kinderuitvallen konden brullen van 't lachen.

„As je nog één woord zegt !" vlamde ze op, en 't dreigement, dat 't meisje van 'r kende, groeide in 'r hand.

„As je nog één woord zegt, pùh, pùh !" herhaalde Leentje, op veiliger afstand.

„Ik heb zo'n pijn in me hoofd, en jullie maken zo'n herrie," klaagde Jo.

Toen was tante Toos de wijste. Ze stopte 't dek, waarvan ze elk gaatje, ieder onvertogenheidje oplette, om de schouders van de lummel met de

rooie wangen, en omdat ze voelde dat de jongen geen leven kon velen, en al z'n leven koorts had, haalde ze benee bij Wetter en Friedel, met 'n stem, die 't hele huisje, van boven naar benee doordreunde, die grootmoeder met dichtgeknipperde ogen en moeder in 'r bed, met de vingers in de oren, verschrikt dee luisteren, 'r schade in. In 't keukentje had je de poppen nog eens aan 't dansen. Leentje en Heinrich nog geen tien tellen alleen gelaten, hadden 't om 'n lepel suiker, die hij in z'n mond stak, omdat 't hullie suiker was, en niet van zullie, aan de stok. Zij had 'm voor suikerdief uitgescholden, en om te maken dat-ie niet meer snoepte, had ze 'n vingertje in 't oor van de suikerpot gestoken, en de pot naar zich toe willen trekken. „Je blijft van onze suikerpot af !” had hij gezeid, en 'r 'n tik op 'r hand gegeven. Zij had teruggeslagen, en stevig, en 't oortje van de pot was als 'n keurige ring om 'r wijsvinger blijven zitten, 'n witte ring met 'n vochtig-rood biesje, omdat 'n scherp scherfje 'n bloedend wondje getrokken had.

„Wat 'r met jou an de hand is, mag de Hemel weten !” zei tante Toos, toen ze weer buiten kwamen : „jij schijnt altijd bloed te willen zien, lastig predukt ! Eerst de jongen z'n hoofd, nou je eigen vingers Je most minstens tweemaal per dag 'n pak voor je broek hebben”

„Ik laat me tòch niet meer slaan,” zei 't meisje koppig — straks in 't keukentje, toen ze 'n tik had gekregen waar de anderen bij waren, had ze al moeite gehad 't geweld van 'r kleine vuisten in te houden. Ze liep naast de grote vrouw te wroken. Je mocht niet dieven en niet snoepen, ook

als 't van je eigen vader en moeder was, en as ze 't de jongen-met-z'n-puistegezicht verbooi, kreeg zij 'n tik om 'r oren, zo vals dat de vlammetjes voor 'r ogen dansten

Jo, die 'n lelijke kou te pakken had, uren lee te hoesten en te niezen, had in die week drukke anloop. Kobus, met elke dag 'n schoon boord om, en met 'n zelfstrikker, waarmee-ie hardnekkig vocht, was 'r 's middags en 's avonds, en bleef dan zo lang mogelijk plakken. Meestal sprak-ie geen woord, bepruimde-ie amper-rokende sigaretten, omdat Friedel de lucht van z'n doorgewinterde pijp niet verdragen kon, en at-ie haar met z'n ogen op, zolang zij niet naar hem keek. Koert, die niet begreep, waarom oom ineens zo'n vrindschap voor zijn vriend Jo toonde, en benee as 'n schoothondje op hem bleef wachten, zat 's avonds bij 't voeten-eind van 't bed in de boven-slaapkamer, kreeg van Friedel kopje voor, kopje na, en als ze 'm dan met de fijne, witte hand, die nooit van 't soppen en boenen had te lijden, nooit 'n arbeidshand werd, zó as ze 't telkens weer verzorgde, over z'n hoofd streek, en 'm zei : „Jij bien een lieber, hartelijke kameraad voor jouw zieke vriend,” kreeg-ie 'n kleur tot an z'n haren, en keek-ie de driekwart levensmcede in 't bed, die telkens opstuipte als-ie stappen op de trap hoorde, met de ogen van 'n tien jaar oudere, met vol-op-weet-van-'t-leven, aan. Soms wipte tante Toos binnen, maar heel kort, omdat ze Leentje niet alleen in huis kon laten, en die zat dan met 't gevoel of 'r eigen familie uitgestorven was, op 'r zoon en 'r neef te wachten, en dan dacht ze met vochtige ogen, dat dat 'r voorland was, as ze over wat jaren op 'r ouwe dag an-

gewezen was. Ze had geen poot motten verzetten, om vergiffenis te soebatten, toen Lena die jongen 'n gat in z'n vierkante kop had geslagen

„Goeie morgen,” zei drie dagen later 'n lange slungel van 'n man, met 'n vaal-bleek gezicht en haast uit z'n hoofd verzakkende ogen, toen ze bezig was de ramen an de buitenkant 'n beurt te geven : „mijn nicht Anna Mourier gaf uw adres op Weet ú ook waar me zoon Joël logeert ? Of logeert-ie bij u ? . . . Ik was an de Philipsfabriek, maar daar hadden ze 't te druk om me te woord te staan”

„Allemachtigste,” zei tante Toos, de spons in 't emmertje plonzend : „ben jij de vader van Jo . . . ?”

„Ja,” loog-ie sebiet — zij mocht niet laten merken dat ze 't wist : daar had ze 'r heilig woord op gegeven — : „me schip is pas in Rotterdam binnengevallen We hebben beestig slecht weer gehad, met driemaal averij, maar nou ben 'k 'r eindelijk”

„Driemaal averij” kon tante Toos, zich breeduit voor 'm posterend, niet inslikken : „driemaal averij, as 't dan maar geen kwa je averij geweest is”

„Ken 'k 'm zien ? . . . 'k Heb de hele nacht in de trein gezeten”

„De hele nacht g e z e t e n,” treiterde de vrouw met de zware heupen en de dikke armen, maar ze hield zich in, al staken 'r die leugens van 'n nachttrein van Leeuwarden, en de smerige smoesies van de man, die met z'n kol-ogen langs je heen gluperde „Lena ! Leentje !” riep ze toen.

't Meisje, bezig 'r poppen 'n bad te geven, treuzelde in de deur-opening.

„Breng jij meneer is na Friedel!” zei ze :
„en kom dan weer dádlíjk werom”

„Ik dank u wel, juffrouw,” zei Godefroid Mourier, beleefd de hoed van 't kaal-geschoren hoofd lichtend — nou was-ie eerst helemaal 'n kerel, om angstig voor te wezen — : „na zo'n reis om de Kaap van 'n paar jaar voel ik me precies als 'n wilde eend in de Hollandse bijt, hahaha!” En hij lachte met 'n mond om bij te griezelen.

Leentje, trots dat zij de weg mocht wijzen, liep naast de angstig-lange man, die 'n nieuw confectiepak droeg, en nieuwe bruine schoenen, die bij elke stap kraakten, aan had.

Zij liep vrolijk rechtop. Hij of-ie bang was z'n hoofd te stoten.

„Hoe ken 'k zo goddeloos-stom zijn, om zo'n kind met 'n tuchthuisboef mee te geven” verweet tante Toos zich, toen de twee de hoek om waren : „dat doe 'k geen tweede keer”

En terwijl ze 'r ramen verder sponsde, piekerde ze 'r over hoe je van 't ene in 't andere kwam. Nou had ze al kennis an 42/6593 uit Leeuwarden.

X

„Hoe heet jij?” vroeg Godefroid Mourier, omdat Leentje, in 't begin 'n tikje eenkennig, enkel oren voor de krakende schoenen van de vreemde meneer, die ze naar Friedel moest brengen, scheen te hebben.

„Ik hiet Magdalena”

„Dat is 'n héle mooie naam,” zei de man, langzamer aanstappend, omdat-ie an 't rappe bewegen der kindervoetjes, die als happende breinaalden, met 't telkens terughalen van 'n steek, als ze de grote voeten niet bij kon houden, op en neer gingen, al gauw merkte, dat z'n eenzelvig gedraaf, of-ie tussen de muren in Leeuwarden gelucht werd, 'n te stevige lepel voor 'r mond was.

„Ik vin 'r niks moois an,” viel ze 'm dadelijk af, en tegelijk probeerde ze handig met z'n linker- en rechterschoen op maat te komen : „ze noemen me Lena, omdat je met Magdalena zo'n tijd verliest. Ik hiette liever Dicky of Carmen Carmen is 'n prachtige, watte?”

„En of!” zei de reus naast 'er, en even keek-ie 'r schichtig aan — of daar de duivel mee speelde, dat zo'n kleuter net dálijk de naam most noemen, die-ie in de lange jaren van 't cel-leven nooit meer gehoord had, en die-ie geen dag kwijt was geweest.

„Hoe hiet u?” vroeg ze, nou de kou van de lucht was.

't Liep met 'm af.

Als-ie niet gek wàs, werd-ie 't.

Halfwege den boomstam gaf Joep 't op.

Met 'n verhavende groen-besmeerde broek,
plofte-ie in de grasbanden terug.

Dat laptten z'n ongeoeffende spieren niet
meer.

Maar even uitbundig van luim, tilde-ie den
van plezier kraaienden kleuter van den
huishbewaarder op de schouders.

De bloote voeten van 't kind traptten z'n
boord om, gleden langs z'n ooren, en zelfs
bij den appelregen, die 'm 't hoofd bom-
bardeerde schaterde hij 't drukst van alle-
maal.

En de kinders! Over mekaar heen rolden,
vochten ze, de zakken, de rokjes, de voor-
schoten met onrijpe appels vullend. Ze joel-
den de spinazie-bedden in, vernielden de
jonge kooltjes bij 't geworstel om 'n versto-
ven appel te grabbelen, lachten, schreeuw-
den, hadden 'n leut, 'n pret, 'n feest, als 'r
nog nooit in den stillen, triestig-stillen tuin
van den blinde geweest was.

Toen, vermoeid, lei Joep languit met ze in
het gras. De nieuwe vrienden, dicht om 'm
heen, zetten de melktanden in de appels,
beweerden, verhaalden, klommen op z'n

„Godefroid,” zei-ie : „Godefroid en nog vier andere 'r bij”

„Goodevrà” herhaalde ze : „dat is geen naam ! Wie het je zo'n gekke naam gegeven ?”

„Me moeder, zou 'k denken”

„Nou, 't is niks Dat ken n i e m a n d onthouen”

„Heb-ie nooit van Godfried gehoord ? Frie is makkelijk genoeg, hè ?”

„Frie ? Frie ! Friedel ken, maar Friedel èn Frie Nee, hoor ! Je mot stellig 'n andere naam kiezen Ik heb 'n vriend met 'n bril, die in 't ijskouwe water gelegen het Die woont ook bij Wetter in Die hiet Jowel, maar wij zeggen Jo”

„Da's me zoon”

„Ben u . . . ?” vroeg ze hélemaal naar 'm opkijkend en met 'n gebluftheid dat ze in 'r woorden bleef steken — was die lange man, die 'r zo geel as de zemelap uitzag, en die z'n ogen uit z'n hoofd hingen of ze te zwaar waren om binnen te blijven, was die de vader, die in Sjiena geweest was, en die Jo haast niet kende ?”

„Ja, die ben ik Het-ie in 't water gelegen Hoe komt dat zo ?”

„Gompie”

Ze kon 'r niet bij. 't Was 'n sprokie zonder begin en zonder end, zoals Koert vertelde, as-ie an 't spook dacht en van haar af wou wezen. Was dat Zondagse pak van blauw met plooiën — waren die bruine, glimmende, as korsten-van-vers-brood zo fijn krakende schoenen, met de grote voeten 'r in en de lange benen 'r boven,

van z'n heuse vader, die nooit van z'n schip afkwam?

„Ik vroeg je, kleine meid — of-ie in 't water . . . ?”

„Ja maar ik óók,” vertelde ze in niet te duidelijk overzicht: „eerst ik, toen hij. Bij mijn was 't warm. Bij hem koud. En we hebben allebei op onze falie gehad, ik van me moeder, die me tante is — hij van 'n smeris, die 'm bij z'n kladden kreeg Ik ben ook opgebracht, maar da's 'n héle poos gelejen, omdat 'k Heinrieg met z'n sproetegezicht 'n gat in z'n kop had geslagen, maar da's nou weer dicht Voor die mot u oppassen as u bij Jo in bed slaapt, want das 'n zo gemene viezerik Die trekt an de suikerpot, en as ik dan 't oor in me hand hou, as hij haast in de suiker stikt, geeft-ie mijn de schuld Vraag 't Jo zelf, as u mijn niet gelooft Ik lieg nooit En Jo z'n bril hebben ze toen ook in de sneeuw afgesmeten Heb u nieuwe schoenen?”

„Ja, Magdalena.”

„Lena! Ik wil geen Magdalena hieten Heb u ook bruine schoensmeer? Of hoef je ze enkel af te stoffen, dat ze zo mooi glimmen . . . ?”

„Dat weet 'k nog niet,” glimlachte hij: „'k heb ze pas cadeau gekregen”

„Van wie?”

„Van 'n meneer, die je toch niet kent, Lena Is 'r hier 'n winkel, waar je lekkers kan kopen?”

„Ik mag geen lekkers van vreemden D'r het laatst 'n meissie zo oud as ik kaneelbrokken van 'n spullevant gekregen, en toen het

de politie hond 'm in z'n lurven genomen"

„Zo'n vaart zal 't met ons niet lopen," zei hij: „'k mag toch wel lekkers voor me e i g e n z o o n meenemen?"

„O, is 't voor die?" antwoordde ze met toch-'n-beetje-teleurstelling in 'r stem, „ga dan maar mee Maar hij houdt van geen repen-met-nootjes-'r-in en i k k e wel, en citroen-balletjes, waar hij dol op is, lust ik niet, omdat je 'r zo'n bleke tong met puissies van krijgt"

In 't winkeltje, waarvan zij de uitstalling konden dromen, omdat ze 'r zo dikwijls met Koert en Jo, en soms ook wel met tante Toos, in moeilijke keus voor had gestaan, deed Godefroid Mourier, die 'r in de schemer achter de étalage-kast nog fletser uit-zag en nog gebukter stond, omdat de balken-betimmering bijna op z'n hoofd hing, de eerste inkopen voor z'n zoon.

„Dag Lena," zei de juffrouw, eens zo zwaar als tante Toos, en die haast niet tussen de schuine bakken met kruidenierswaren en de hoge potten met zuurtjes — een was 'r met de z a l i g h e i d van saffraangele ananas-blokkies — door kon: „wijs jij meneer de weg?"

„'t Is de nieuwe vader van Jo, die Goodevrà met nog vier namen 'r bij, hiet," lei ze lenig en naar de ananasblokkies-pot loenzend uit: „hij komt uit Sjiena, weet u, waar de sjienaasappelen groeien, en mot iets erreg-erreg-lekkers voor Jo kopen, maar ik mag niks annemen"

En als 'n verstandig wijfje, dat wel durfde te gissen, dat Jo, met wie ze zo dik was, niet alles alleen op zou snoepen, bleef ze listige wenkjes geven — dat-ie dat niet bliefde, omdat 't met

drajen tussen je tanden kleeftde, en ie twee kapotte kiezen had — dat-ie meer hield van melkas van water-sjokola — dat-ie nog gister om die groene-dingetjes-daar, waarvan ze de naam niemeer wist, gevraagd had, en dat ze ook wel geloofde, dat-ie lang niet vies van sjokoladesigaren was.

Met 'n vreemde ontroering in de ogen, en met 'n mond, die z'n zenuwtrekkingen haast niet bedwingen kon, luisterde de gewezen boef na drie jaar voorwaardelijk ontslagen, naar 't kwinke-leren van 't meisjesstemmetje. Omzichtig in z'n zak grabbelend, moeilijk de optelsom van de juffrouw volgend, lei Godefroid Mourier in lengte van maanden en maanden verdiende centen op de toonbank, en toen ze weer buiten kwamen, en zij de saamgebonden pakjes mocht dragen, glee haar vertrouwelijk handje vanzelf in de klamme hand van de reus, die zich machtig-raar-vanbinnen voelde, omdat-ie opzag tegen de eerste ontmoeting met de jongen, die 'm nooit anders as stroeve brieven geschreven had. Maar 'r most nòg wat gekocht worden, iets dat niet door 't keelgat kon verdwijnen, iets as 'n andenk en — 't was 'n besopen inval, maar in de trein had-ie 'r al over zitten broeien Oók 'n paar nieuwe schoenen had geen nut. Al liet je ze honderd keer zolen en achterlappen; eens raakten ze op, en dat was met 'n winterjas zo ongeveer dezelfde geschiedenis.

Toen greep 'n ding in 'n speelgoedwinkel z'n glimlachende verbeelding. Hij zag Jo nog vaag als 't verschrikte kind, dat in de alkoof weg was gekropen, toen ze 'm in die ellende-dagen waren

komen halen. En in de étalage stond 'n opgetuigd scheepje, met op de boeg de letters: D e t i j d z a l ' t l e r e n.

„Zal ik 'm dat?" vroeg-ie met dezelfde fantasie-besluiting als 't kind naast 'm.

„Nou, as-ie dat krijgt, zal-ie 't prachtig-prachtig vinden," zei Magdalena: „en as m i j n vader óók werom komt, mag-ie mijn die pop met die bruine wimpers geven Maar dat is niks voor 'n grote jongen, watte?"

Met de lekkers-pakjes, die zij, en met 't schepiepak, dat hij droeg, wandelden ze terug — 'n end as ze uit de buurt verdwaald waren, nou!

En dan babbelde zij weer, verheugd en opgewonden over de gebeurtenis in háár leven.

„Ben je ook op zo'n schip geweest?"

„Ja," jekte-ie: „maar véél groter"

„En wat dee je dan?"

„Heen en weer varen"

„En as 't schip gezonken was, wat dan?"

„Dan zou 'k na land gezwommen hebben"

„En as 'r geen land was?"

„Dan, dan," zei-ie, de kleine hand verkneuterend: „zou 'k voor de haaien geweest zijn Dat bennen krengen, die je met huid en haar na binnen werken Hap! Hap! Zonder te kauwen slikken ze je in"

„En dan?" bleef ze vragen, zoals ze 't in de heerlijke dagen dee, toen Koert nog niet met schellevisogen rondliep, en niet telkes z'n nagels met z'n zakdoek zat te poetsen.

„En dan? . . . Dan zak je in de maag van zo'n loeder, net as Jonas in de walvis z'n ingewanden, en dan is 't met je gedaan"

„Hoe weet ú dat dan? . . . Het zo'n haai u ook al is ingeslikt?”

„Jawel, meid, maar ik heb zo lopen stampen en springen, dat-ie me kwijt raakte.”

„Is dat werendig gebeurd? . . . Of zuig-ie 't uit je duim?”

„Anders zou 'k toch niet levend naast je lopen!” betoogde-ie, 'n ogenblik stilstaand, om 'n nieuwe pijp op te steken. Je werd dronken van de zon in je nek, de zon op de witte vlamgeveltjes, de zon op de duive-lifjes in de oneindige lucht, de zon om de zwart-en-rode schoorsteenpijpjes met de traag-om-hoog slierende rookwalmpjes. Op 'n gecementeerde dakspits rustte 'n verdoolde meeuw, onbeweeglijk, angstig-van-witheid. Ze was zo strakwit, zo verdronken-in-witheid, zo gestold van sneeuw-blankheid, omdat ze geen licht terugspiegelde, zoals al 't andere in 'r dadelijke buurt, dat de man, die 't zolang had moeten ontberen, en zolang 'n nis met zwarte tralies, of 'n in de lucht uitgeboorde driehoek had gezien, de hele nieuwe omgeving 'n eeuwigheids-ogenblik vergat, en naar 't marmeren meeuwe-kopje keek, of-ie 'n wonder onderging. De kinderstem wekte 'm. Daar most ze méér van weten, van dat zitten in de maag van zo'n haai, as-ie je opgeslokt had . . .

„Hoe ziet 't 'r vanbinnen bij 'm uit?”

„Wat bedoel je?” vroeg-ie, 'r niet meer „in”.

„Toen die haai je zonder te kauwen op had gevreten? . . . Kon je rechtop staan?”

„Ncu, moeilijk . . . Ik stoot dikwijls me kop, as 'k niet oppas, maar daar was 't zo laag van

verdieping door al de baleinen, da'k aldoor gebukt most lopen"

„Kon je na buiten kijken? . . . Of zag je niemedal?"

„Je zag 'r zo-wat niks," praatte-ie, afwezig naar de albasten vogel kijkend — hoe langer je staarde, hoe witter en onbewegelijker 't dier leek — en hoe onwezenlijker hij zichzelf in de vragen van 't kind en in de eigen herinneringen verwarde : „je zag enkel licht van boven"

„Hoe at je dan, as je honger kreeg?"

„Ja, hoe at 'k? . . . As 'k lustte Eerst was 'k zo ziek, da'k languit bleef leggen, omdat 'k de stilte niet verdroeg Je gedachten rammelden door je hersens en maakten zo'n spektakel, da-je midden in de nacht zo hard as je maar kon, zo hard da-je je stem dubbel hoorde, begon te kletsen Vanmorgen in de trein schrikte 'k van alles, van 't dichtslaan van de deuren, van 'n andere trein, die inene voorbijreed, van 't gillen van 'n locomotief, van 'n conducteur, die me kaartje wou knippen, en as 'k me ogen dichtdee, omdat 'k me 'n koliek an de zon had gekeken, dacht 'k : 'k wen 'r nooit meer an, want de stilte zat in me boddie gevreten Daar vliegt ze ! 'k Had 'r 'n vloek op kennen doen, dat ze van steen was"

„Wie?" vroeg Magdaleentje, die 'r niks van begreep.

„Die kanjer van 'n meeuw ! . . . Hoe komt die hier in z'n eentje !"

In 'n oplaaiing van levensplezier, eens zo sterk door de fut gevende kraking van z'n zolen, had-ie 'n plotselinge behoefte schel te fluiten — as-ie

zong, zouden ze gedacht hebben, dat-ie 'n stuk in z'n kraag had.

„Jakkes !” zei 't meisje, en omdat-ie 'r door z'n gefluit niet hoorde, bebengelde ze z'n vingers met de onstuimigheid van 'r kleine hand : „wat zijn dat voor manieren van 'n grote man Je mag niet fluiten ! Je ben toch geen straatjongen”

„En as 'k 't toch doe ?” vroeg-ie, en 'r weerlichtte iets van 'n fopschel, 'n uitgestoken tong en tien langs z'n neus gestrekte vingers, in 't lachen van z'n ogen, die erregrief konden doen, as-ie niet de grond liep af te zoeken.

„As je 't toch,” dreigde ze : „zeg 'k je niet, dat in 't huissie dáár Friedel Wetter woont, en dat dáár Jo in z'n bed leit”

Hij lachte om 'r kinderlijke onnozelheid, stond aarzelend stil, of-ie met z'n houding geen raad wist, klopte z'n pijp uit. Toen, omdat 'r as op z'n glimmende, bruine schoenen gevallen was, vouwde -ie 'n nog splinternieuwe, in de stijfsel verharde zakdoek, open, en sloeg 'r de grijze vlokjes mee weg.

„Friedel !” zei 't kind tegen 't spook, dat met 'n blauw voorschoot om, de deur ontsloot : „ik mot voor tante, Jo z'n vader, die Goodevrà met nog vier namen hiet, bij je brengen”

„Ik ben Godefroid Mourier,” stelde hij zich aan 't meisje, dat in de bloeiende zon met 'r half-bloote armen, en 'r onder 't voorschoot tot de schouders naakt halsje, in 't portaal stond, voor.

„Willkommen, mijnheer Mourier,” zei ze, 'm 'r hand toestekend. 't Was de eerste keer, na zoveel jaren van eenzaamheid, dat-ie de hand van 'n vrouw drukte. Met de bedremmeling van 'n

schooljongen, houdingloos, met de lengte van z'n lichaam geen raad wetend, en bij 't kijken van 'r troebel-donkere viooltjes-ogen helemaal vergegend de hoed van 't kort-geschoren hoofd te nemen stapte-ie 't portaal in, waarin zijn reuze-slagschaduw al dadelijk de trap beklom.

Boven had Leentje de slaapkamerdeur met 'n dreunende smak opengesmeten, en nog vóór de nieuwe zolen de treden bekraakten, leien de zakjes uit 't door háár los getrokken pak op de deken bij de jongen, die 'r met 't waterverband om z'n hals en de grote, zwarte bril onder de vergroeide wenkbrauwen, als 'n jeugdige bedelmonnik uitzag.

„Dat bennen citroen-zuurtjes,” zei ze, de vader 'r gladweg bij vergetend, zo vol als ze van 't lekkers-in-verscheidenheid was : en dàt repies melk-sjokola — en dàt groene drupsies — en da's 'n heel ons annenas-blokkies — en dàt bennen sjokolade-sigaren en dàt hazelnoot-repies — en nou komt 'r nog 'n schip met drie masten”

In 't bed opstuttend, beluisterde Jo 't geluid der voetstappen op de trap, de klank der mansstem en 't vrolijk lachen van Friedel, die nieuwsgierig achteraan kwam — 't bleke gezicht werd vuurrood — en zonder 'n kik te geven, dook-ie weg in 't dek. De zon, van onder de gordijn-franje binnen-plassend, bescheen de harige deken, de toetjes en pakjes.

„Jo,” zei de man, zich met de plumpe schouders en slungel-armen over 't bed buigend : ik ben 't”

De buil onder 't dek bleef onbewegelijk.

„Hoe — hoe — staat 't 'r mee,” hakkelde Godefroid Mourier, en de zenuwtrekkingen om

z'n mond werden zo wild, dat je niet zien kon of-ie al of niet lachte : „slaap je nog, me jongen ?”

Als 'r niemand in de kamer bij was geweest, zou Jo zich zo gehouen hebben. Maar Leentje, die met gespalkte ogen had staan kijken, begon aan de deken, die niet meegaf, omdat hij 'r krampachtig vasthield, te trekken, en ze riep 'r met bijtende verontwaardiging bij :

„Hij slaapt niet, hoor ! Hij zat te lezen, toen ik binnenkwam. 't Is je vader, Jo ! . . . Je vader ! . . . Nou vraag ik je ! . . . 't Is je vader, Jo ! . . . Jakkas, wat 'n akelig dier ben jij . . .”

„Jo, jou vader iest gekomen,” zei Friedel verwonderd.

Toen zei de man, omdat de jongen onzichtbaar bleef : „laat u me asjeblijf effen met mijn zoon alleen”

In de stilte begon-ie 't scheepje, dat-ie zo voorzichtig gedragen had, dat 'r nog geen raatje verbogen was, uit te pakken, zette 't op 'n stoel bij 't bed.

De zon bescheen de witte letters bij 't roer. De Tijd zal 't leren.

En benee ging tante Toos razend tekeer, omdat ze dodelijk-ongerust over 't wegblijven van 't meisje, op 'n draf was komen aanhollen, en ze 'r bij moest gaan zitten, zo krimmeneel as 'r hart 'r van klopte.

XI

't Werd 'n veel-bewogen dag, een met 'n nijdig staartje. Bij 't middageten had Lena 'r mond voller van 't grote nieuws dan uit de gestampte pot met zuurkool, die ze niet lustte. Ze zat met 'r vork in die nare, zure vuiligheid, die smaakte of ze bedorven was, en waarvan oom Kobus schransde of-ie 'r nooit genoeg van kon krijgen, zo te kud-dereh, maakte zo'n spelletje van de stoltende kaantjes in 'n perkje van kool-spieten en bij 'n glijbaan van vetbladders, dat tante Toos prikkelbaar om elke kleinigheid en die 't bij alles op 'r heupen had, telkens weer met ongemakkelijke ogen moest dreigen. Dan slierde 't kind wat zuurkoolwurmpjes uit de aardappelpap, wond die bedachtzaam om de tanden der vork, bekauwde de smeerpoezerij met 'n gezicht of ze 'n levende duizendpoot an 't malen was, en als tante, die zuchtte of ze honderd keer de trap op en af was gelopen, niet op 'r lette, maakte ze van 't weer uit 'r mond gelegde 'n tweede moesje op 'n afgelegen plek van 'r bord, waar weinig ogen-wandelaars in de buurt kwamen. Terwijl ratelde ze nog harder en vlugger dan 't speelgoedmolentje, dat Koert van 'n marskramer gekocht had, en dat in 't lege bed van 't voortuintje, met z'n rooie en gele wiekjes in 't windje stond te draaien, zo gedurig en rap, of 't 'n schijf zonder beweging was. Niks sloeg ze over. In geuren en kleuren mosten Koert

en oom Ko horen wat de vader van Jo met z'n nieuwe bruine laarzen allemaal in de winkel van de dikke snoep-juffrouw gekocht had, en om ze bij de overdaad van zo schrikkelijk-veel uitgegeven centen paf te laten kijken, fantaseerde ze 'r 'n weelderige dingen, pepermuntstangen, toffies, figuurdrops, kaneelpijpen, zes lollies en 'n doos met fundangbonbons bij, dat Ko, die bij al die zoetheid tegen z'n derde portie zuurkool op zat te kikken eindelijk zei, dat-ie 't nou wel geloofde. Toen snee ze op over 't schip met drie masten, en kwebbelde ze kwaadsprekerig over de jongen met de uilekop, die onder 't dek verstoppertje voor z'n vader gespeeld had. Of dat geen schande was, om an iedereen over te vertellen, dat je vader uit Sjiena werom kwam, zich zo voor je uitsloofde, zó z'n best dee om 't lekkerste lekkers voor je te prakkizeren, d'r zelf niet eens van geproefd had, en dat-je dan in je bed dee of je niet thuis was.

„Dat ken niet,” zei Koert.

„Nee, dat wil d'r bij mijn ook niet in,” sprak Ko, de naast z'n bord liggende pijp opstekend.

„Waarom wil dat 'r bij jou niet in?” praatte tante Toos kregelig — ze had 'r de pee over, dat Ko 't haar rond z'n kale knikker zo met pommade besmeerd had, dat-ie op 'n bleke pannekoek in gesmolten boter leek : „ken jij 't je niet indenken, dat zo'n kind in al die jaren een-kennig geworden is?”

„Nee,” herhaalde Ko, die 't niet goed zetten kon, dat 'n man, met niks om handen, z'n intrek bij de Wetters genomen had : „as mijn vader bij mijn van de reis binnen stapte, zou 'k uit me bed vliegen, al lee 'k met honderd grajen Dán deugt

òf de jongen niet, òf d'r is an de vader 'n steek los En bij mijn weten is de jongen best"

„Jij kletst !” viel tante Toos uit : „jij kletst altijd !” Ze zei 't vinniger dan 't 'r bedoeling was, omdat-ie de spijker zo raak op z'n kop had geslagen.

„Dan maar,” zei Kobus, rookwolken uitplofend : „wat zou jij in zo'n geval doen, Koert ?”

„Ik — niks,” antwoordde de jongen, uit z'n gedroom opschrikkend : „Mijn vader ken niet bij me bed kommen En as-ie 't dee, zou 'k gek van plezier worden, en Lena net zo goed”

„Nou !” zei 't meisje, die 'n zuurkool-letter M met 'n dikke punt gevormd had — zo ver had ze 't met 't alfabet al door Koert gebracht — : „ik zou 'm zo zoenen, zulke dikke pakkers geven, dat-ie z'n asem kwijt raakte, en voor me moeder zou 'k de helft van me lekkers bewaren”

't Was de eerste keer, dat ze over 'r vader en moeder sprak. Tante Toos horte 'r stoel met 'n ruk over 't zeil, dat je z'n lenden hoorde kraken. Ze zee niks. Ze vrat 'r zich bij op. De tranen schoten naar 'r ogen. Lieve Heer, dacht ze : ik zit onder enkel vijanden — daar komt nou niemand tegen op, tegen wat zo'n stuk ondankbaarheid 'r uitflapt — en as iemand 'r moeder geweest is, ben ik 't in de allereerste plaats

Maar ze voelden 't niet met 'r mee. Kobus spuide de rookwalmen uit z'n aamborstige pijp, en z'n gedachten, omfladderden de viooltjes-ogen, die-ie midden in de nacht voor zich kon zien. 't Aanvoelen van 'n man in 't huisje, als Wetter in 't Laboratorium van de fabriek an 't werk en de moeder bedlegerig was, dee 'm snuiven of-ie on-

raad speurde. Nerveus betrommelde-ie 't tafelzeil, en de bruske beweging van z'n moeder drong 'm enkel 'n gemelijk verzet op. 't Was op die manier met altijd weer de smoor over kleinigheden in hebben, niet te harden Koert, ook met z'n gedachten bij Friedel, besufte de portretten aan de wand. Ineens zag-ie — gek as 'n ding je inene te binnen kon schieten ! — 't kleine portaaltje in Amsterdam, toen de levende schol uit de bun van de visboer gevallen was, en de vrouw-met-de-glimlach tegen de kalkmuur leunde. Friedel kon net zo lachen. Friedel. Naar de in 't zonlicht trekkende rook-krinkels uit Ko's pijp kijkend, spelde-ie zachtjes de letters F.r.i.e.d.e.l

Toen stond tante Toos onstuimig op. Ze smiet de vorken en messen in de lege schaal van de zuurkool, smakte de borden bijeen, en omdat ze 'r mond bij dat ophitsend lawaai niet houden kon, ging ze plotseling driftig tegen 't morsend meisje tekeer.

„Nou zeg ik je één ding !” zei ze met 'n raps-huis-gezicht : „je staat niet eerder van tafel op voor je bord leeg is ! Mijn hoeft je niet te likken en voor mijn hoeft je geen snoepgoed te bewaren, maar eten zal je, al stik-ie 'r in ! Da's me elke dag 't zelfde gemier, en dat hangt me de keel uit, versta je ? . . . Ik vraag of je 't verstaat ?”

„Ik versta je best. Je hoeft 't geen tweeëmaal te zeggen !” antwoordde Magdaleentje kattig : „as je maar weet, dat ik van zuurkool dood ga !”

En met 'n wanhoopsgebaar stak ze 'r vork als 'n hooispaan in de gestolten klonters en laadde de hap in de holte naast 'r kiezen, waar-ie tenminste niet dadelijk in de 't verdraaiende maag gelost hoefde te worden.

„Slik door, lastig merakel !” zei tante Toos, die de kunsten kende : „ik zeg je slik door !”

Toen nam 't kind 'n heel-grote slok water uit 'r glas met de betraande en strepies biggelende rand, en spoelde 't vergift omlaag. En omdat ze 't waarlijk om te besterven vond, rilde ze dat 'r kleine schouders 'r bij schokkerden.

„Mag ze de rest nou niet laten staan, tante ?” vroeg Koert, de partij van de gekwelde zuster nemend.

„As 'k je nodig heb, zal ik je roepen !” gromde de vrouw, en 'r vingers tintelden van zenuw-opwinding. Ze liep zo driftig de kamer uit naar 't keukentje, dat ze onderweg de vorken en messen van 't zigzaggende bord verloor.

Kobus, die meende dat ze 't opzettelijk dee, klompte z'n stoel wrokkig opzij, deukte de hoed op 't hoofd, en zonder goeiendag te zeggen, smiet-ie de deur achter zich dicht.

„'k Zal je 'n handje helpen,” fluisterde Koert, zich naar 't volle bord buigend — maar net toen-ie in beraad was van welke kant ie mee zou hap-pen — je kon geen onderscheid zien tussen wat ze al ééns en wat ze nog niet in 'r mond had gehad — stuntelde tante de kamer weer in.

„Vooruit !” snauwde ze, helemaal uit 'r doen, omdat 't dichtsmakken van de deur 'r 'n hartklopping bezorgd had, en ze moeite had 'r niet in 't bijzijn van de twee snotneuzen op los te grienen : „Vooruit ! 'k Hou 'r geen losjement op na, waar de tafel gedekt mot blijven ! Ga met je bord bij 't raam zitten ! Ben je blij dat 'r weer ruzie door jou gekomen is ! Al kauw je d'r over tot van-nacht twaalf uur : op zal 't Is kijken wie de

baas is Is kijken of jij of ik hier regeer”

Met 'n zwaai, die al de kruimels door de kamer zwiepte, trok ze 't zeil, dat anders gesponst wier, van de tafel, en leegde 't glas van 't kind in de kolenbak.

Toen hinkte ook Koert naar de fabriek en oom Ko, die 'n end verder besluiteloos stond te drenten — of-ie nog effen bij Wetter zou anlopen — inhalend, had-ie 't gevoel of-ie iets gemeens dee door Leentje met 'r betrokken smoeltje bij tante en de zuurkool alléén achter te laten.

Tante Toos, die 't meisje had kunnen ranselen om 'n lief woord van 'r te horen, zat, nou in 't donkerste hoekje van de keuken, tegen de glazenkast an. Om niet te laten merken hoe benauwd ze 't had en hoe ze zat te snikken, had ze de kraan boven de gootsteen open-gedraaid. 't Water kletterde in de teil met de vorken en messen, die tinkelend heen-en-en-weer wiebelden, berammelde de borden, en slurpte met gurgelende halen door 't spuigat.

In de voorkamer dee Leentje eerst alsof, pagaaide ze de vork op en neer, naar de lippen toe, die ze zo saam-geklemd hield, of 'r gezichtje met zeep werd gewassen, maar als ze 't loos alarm van de door 't water bibberende borden in de spiezen had, de deur niet openkierde, 't hoofd van tante Toos weg bleef, zakte de vork naar 't telkens voller wordend bord terug, en bootste ze met komedianten-aanleg de kauw-bewégingen van 'n mond, waarin niks meer bij kon, na. Dan, omdat tante al z'n leven tukte, de voorkamer zó ravotte in de bloeiende verruiming van 'n in 'r eigen warmte schik hebbende voorjaarszon, dat 'r bij al wat 'r

blonk licht-spaanders, als in 'n smidse bij 't neerbeuken van 'n voorhamer op wit-kokend ijzer, rondvlogen — en 'r ook in Leentje's gloednieuwe kinderzieltje hele plekkies met nikkelen deksels, koperen handvatten, spiegeltjes-aan-de-wand, en wat je verder voor glimmends kon bedenken, verschoen waren, begon ze op 'r stoel te springveren van uitbottende levenslust, en as ze 'r schoenen van de wandeling met de gewoon-stinkend-rijke vader van Jo, die in de speelgoedwinkel 'n geel papier uit z'n tabaksdoos had gewisseld, niet an had gehad, èn die schoenen niet zo'n spektakel op 't vloerzeil maakten, zou ze 't 'r op gewaagd hebben, de in 'r opbrandende jool uit te leven. Nu bleven enkel 'r ogen zon-kaatsende glasscherfjes. Met de vingertjes, voor wie niks veilig was, zette ze 'n kwalijk kattekwaad-spelletje in door van de zuurkool kogeltjes te knejen, en die van af 'r stoel door de kamer te knikkeren. Poes, met groene slaapogies in 't zonnebad lodderend, kon dat niet hebben. Die wiebelde met 'r achterwerk heen en weer, nam 'r aanloop, greep 'n voort-tuimelend balletje in de voorpoten, tolde 'r mee over 'r staart heen, en bij een, waarin 'n zwarte peperkorrel — die je keel kapot gloeide, as je 'r bij ongeluk stuk kauwde — as 'n krent uitwipte, nieste poes twee-, drie-, viermaal, zonder 'r poot voor 'r bek te houden, zoas zij 't geleerd had, en dan droogde ze 'r natte neus zomaar an 'n droog plekkie van 'r bast, tot ze weer as dolle-Dries 'n nieuw zuurkoolballetje tussen 't behang en 'n gordijn achterna zat. Met stukkies worst of graten van bokking had je 't niet motten proberen. Maar an zuurkool had poes net zo de duvel as zij

Tante Toos eindelijk opgelucht — na zo'n huilbui voelde ze zich meestal weer op streek — beluisterde in 't keukentje de niet deugende stilte van 't kind en 't gedraaf van de kattenpoten, die soms met 'n vaart uitglejen of poes glijbaantje speelde. Op 'r kousen aansluitend, de piepende plank, die meestal voor verklikker speelde, mijdend, zag ze in minder as 'n seconde 't beeste-schandaal van de zuurkool-propjes, die as zanderige knikkers op 't zeil en de in 't zonnegoud opfleurende rode en zwarte baantjes van 't Axminster-tapijtje lagen. Poes, al 'n beetje beu van 't spelletje, rekte zich lui in de vlammen-verkneutering der opgewoelde tapijtfranje, en bij 'r witte snorharen wiegelde 'n balletje met 'n losgelaten zuurkoolstaart.

„Doerak van 'n meid!” schold tante Toos, de schuldige, die onnozel met 'n lege mond zat te kauwen, vernietigend: „is dat je bord leeg-eten? Sebiet na bed!”

't Was de straf in laatste instantie, en niet de meest-vernuftige, want 't bed werd op die manier 'n oord-van-verschrikking, 'n plek-van-verbaning, 'n schandpaal

„Nee, hoor! Dat doe 'k niet,” weigerde Magdalena in felste opstandigheid: „eerst mot 'k me ziek eten an wat 'k niet lust, en nou al na bed! Ken ik 't helpen as-ie bij me stoel klimt en 't eten van me bord steelt? . . .”

„Vooruit, leugen-merakel!” sprak tante grimmig, en niet van plan 'r langer over te redeneren, over de zwijne-pan, die de kwaje rakker van de kamer-om-door-'n-ringetje-te-halen, maakte, tilde ze de spartelende, zich verwerende en met 'r voeten trappende boosdoenster in de armen, die

in vroeger jaren teilen water, om 'r man as-ie uit de mijnen kwam, te poedelen, de trap op hadden gedragen, en die nou moeite hadden, om 't verwoede meisje te bedwingen. Boven liet ze 't kind op 't bed vallen, kon ze 'r geen woord van 't hijgen uitbrengen. Met wild-plukkende vingers trok ze de knopen van 't jurkje los, en toen Lena 't verdraaide, om de veters van de rijglaarsjes zelf te ontpeuteren, zich op 'r buik wierp, en 'r in 't gewentel tegen 'r arm trapte, gaf ze 'r in onredelijke drift-oprazing 'n waarachtig pak slaag. Toen, niet huilend, niet getemd, zich verongelijkt voelend, omdat ze altijd 'r zuurkool had laten staan, en tante wist, dat ze al ziek werd van de haringlucht, en ze de afstraffing niet meer verdroeg, sprong 't meisje van de behangselwand, waartegen ze gestruikeld was, naar de op de stoel bij 't bed in hartkramp hijgende vrouw, en ranselde 'r met de wraakzoekende handjes in 't volle gezicht. 't Gaf 'n akelige stilte in de dakkamer. Want terwijl Leentje in angst voor de stevige knuisten van de vrouw, na die daad-van-geweld, zo ver weg as ze maar kon bukte, om op haar beurt 'n paar suizelende meppen om de oren af te wachten, dee tante Toos niks. Ze leunde zachtjes achterover en sliep met wijd-open ogen. Dat gaf de stilte, de ontredderende, verbijsterende. Angstig naar 't ogenwit der door 'r gegroefde mond hortend adem uitstotende vrouw kijkend, 'r niemendal van begrijpend dat tante 't zich liet doen, wriemelde Lena de in de knoop geschoten veters stuk, en begroef zich voor alle zekerheid onder 't dek. Buiten, in de rust van zonne-gelach, de stilstand van zwarte bomen en struiken, zilver-

de plotseling 't kariljon van 'n zwerm mussen in 't gewar van 'n wilg neergestreken, door mekaar tjlpend en fluitend, of ze allemaal tegelijk an 't woord wouen blijven, en langs 't zolderraam schoor 't schaduwtsjes-geplons van de straalblauwe hemel door-duikende duiven.

„Hèè ! Hèè !” zei tante Toos, moeilijk wakker wordend. Ze wist niet waar ze was, hoe ze hier kwam te zitten, wat 'r met 'r gebeurd was. Langzaam herkende ze door de nevel 't bij 'r voeten liggende jurkje, de naast 't bed gevallen laarsjes, 't heuveltje van de dekens — langzamer nog herinnerde ze zich dat de kinderhanden 'r geslagen hadden. Bijna strompelend, met 'n verloming in 'r hersens of ze heel lang, heel log gedroomd had, liep ze de trap af, dronk 'n glas water, en hervatte 'r bezigheden, bewegend zoals altijd, de borden spoelend met warm en koud water, de vorken en messen wrijvend, poetsend, slijpend, en 't keukentje verder an kant makend. Toen kroop ze hijgend op 'r knieën over 't zeil en 't Axminstertje van de voorkamer, en toen poes, spelend met de veger, die de zuurkool-balletjes op 't blik veegde, 'r schurkende rugjes gaf, en bij 'r op de grond op 'r schoot sprong, zoende ze 'r op 't witte kopje met 't eigenwijs neusje en zakte wéér in 'n flauwte. Maar toen Ko en Koert van de fabriek werom kwamen, zei ze niks van 't schrikkelijk-nare gevoel, dat ze die dag al tweemaal gehad had. 't Ging ze niks an. De een keek al zuurder as de ander, omdat Lena naar bed was gezonden, en toen ze vertelde van de klappen in 'r gezicht, keek Koert 'r an met 'n vijandig bakkies, zee Ko, dat ze allemaal kinderen geweest waren. De een at

vlugger dan de ander, om weg te kommen. Koert had zo'n haast, dat-ie Lena, die gewoon lee te snurken, liet slapen, en 't huis uit was, om na z'n vrind te gaan, eer je 't wist — en Ko spoelde zich eerst 'n kwartier in de keuken, had alwéér 'n schone boord om, wéér schoensmeer op de ringbaard van z'n achterhoofd, wéér 'n nieuwe das met 'n strik nog langer as z'n halfhemdje, en zee geen woord, toen-ie de deur achter zich sloot.

'n Hele poos staarde de vrouw met de zilverprankelende haren in de lamp. De klok tikte zoals gewoonlijk, de avondwind bezog de thee-arm van 't potkacheltje, de koffie, voor niemendal gezet, plofte in de buikkan.

Toen stond ze op, smeerde 'n paar boterhammen voor 't kind, lei 'r dik bruine suiker op, snee ze an reepjes en blokjes, en bracht ze bij 't bed.

„Hier bennen je boterhammen, Lena,” praatte ze deemoedig in 'r verlatenheid.

't Eekhoortje zat schuw op 't ledikant, hapte zonder 'n woord te spreken.

Toen werd tante Toos één ogenblik 't kleine meisje, met behoefte an genegenheid.

„Dat mot je heus niet meer doen,” praatte ze met tranen in 'r ogen, „'t is zo schrikkelijk voor 'n groot mens, en 'k heb zo beestig weinig in me leven. . . .”

't Ketste. 't Kind keek 'r vervreemd an.

„Ik zal 't nooit meer doen,” antwoordde ze : „maar as jij wéér ranselt, loop 'k weg”

„Probeer dat is,” zei tante Toos, in dadelijke omslag uiterlijk sterk : „dan haal 'k je bij je lurven terug, brutaal, slecht merakel”

Bij de chemicus Wetter hadden de mannen hun eerste ontmoeting.

XII

Godefroid Mourier, die de indirecte oorzaak van de ellende bij tante Toos was geweest, had zelf 'n dag als 'n hond aan de ketting, in 'n stortbui en hagelslag, ondergaan. Toen-ie z'n zoon met 'n eindeloosheid van woorden uit z'n tent onder 't dek had gelokt, en de jongen haast niet herkende, zo als-ie in die jaren veranderd was, en Jo 'm met 'n hoog-rooie kleur en met 'n gezicht van wat-doe-je-hier? — 'k-wou-dat-je-ophoepelde! — lag aan te kijken — 'r letterlijk geen klank uit z'n keel was te trekken, op alle vriendelijkheden met 'n stug ja of nee geknikt werd, en 'r geen vin naar de zakjes met lekkers, en nog minder naar 't fregat, uit werd gestoken, ging-ie eerst grimmig met z'n brede rug naar 't bed zitten, beloerde door 'n gordijnspleetje de achterzij van 't woninkje, de klimopschutting en 't schuurtje met 'n antenne en 'n hoge zinken pijp, dat de toevlucht voor Wetter was, als-ie in stilte z'n chemische proefnemingen deed. Achter de schutting klonk 't gejengel van 'n opgesloten jonge hond, 'r op zat 'n poes te likkebaarden. Anders was 'r niemedal. Daarvoor was-ie met de eerste trein uit Leeuwarden vertrokken, had-ie jaren van zelfverwijt en hongerig gehunker doorstaan, en koeien van brieven an z'n zoon — z'n zoon — geschreven. In de gevangenis was 't woord zoon, 't woord dat honderden keren van de lippen van de bezoekende dominee was ge-

komen, 'n afzonderlijk, in 'n aureool van braafste burgerlijkheid en nooit sluimerende sentimentaliteit, in 'm volgroeid. Voor-ie de misdaad beging, had-ie zelden naar 't altijd buiten ravottende kind, dat 'm ontweek, omdat-ie 'r de lap op lei, als-ie 'n borrel op had, en 't speelse rumoer 'm verveelde, omgekeken. 't Was 'n lelijk jongetje, van af z'n tweede jaar met 'n bril, door 'n buurvrouw, die andere zorgen an 'r hoofd had as op andermans kinderen te letten, verwaarloosd. Als hij s' morgens naar de Binderij ging, zei de jongen, nog in 't bed : dag vader — als-ie thuis kwam om te schaften, praatte de kinderstem : dag vader — als 'r genacht werd gezeid, klonk 't : dag vader. In tederste buien kwam 'r 'n hand bij. Met de lippen aangeraakt had-ie 't kereltje met 't grote hoofd en de monsterbril nooit. In de eenzaamheid van de cel werd 't betrekkelijk anders. Na de moord, in drift en dronkenschap bedreven, na 't voorarrest en 't als beklaagde voor de Rechtbank zitten, na de maanden van inzinking toen 't vonnis was uitgesproken, leefde 'r bij 't eerste schrijven van 'n brief aan de buurvrouw voor z'n zóón, later bij de vol-gekladde velletjes aan de nicht, en nog later aan de zoon zelf, 'n fantasie-zoon, zoals ze in de gevangenis-lektuur bestonden, voor 'm op. Zo als 'n mens in 'n ander land, op zee of op 'n berg, de verhoudingen van z'n eigen kring anders ziet, in vervreemde herinnering, en soms moeite heeft zich 't gelaat van 'n vriend in 't geheugen terug te roepen, zo vernevelde alles in 't denken van de tuchthuisboef. Hoe langer-ie tegen de tralies opkeek, hoe sterker 't jongetje uit z'n bestaan verdween. Soms zag-ie 'n bril, meestal niets.

Wanneer 'm pen, inkt, papier uit werden gereikt, staarde-ie 'n poos met de kologen voor zich uit, om te weten, te zien, te voelen, aan wie-ie schreef. En 't lukte dan, in diepste onwezenlijkheid, verzonnen, volkomen-onecht, aan 'n vréemde. Tobberig zat-ie in de sfeer van 'n dode, waarvan de ogen niet meer tot je kwamen, waarvan je de stem niet meer hoorde, al luisterde je met gretigste oren. Uit de boeken, die-ie mocht lezen, was de romantiek van de zoon tot 'm doorgedrongen. Hij had niets meer op de wereld dan 'n zoon. Daarbuiten, ergens, liep, bewoog, ademde z'n zoon. Aan die onbekende, met de glimpering van twee brilleglazen, luchtte-ie z'n hart, uitdrukkingen gebruikend, die uit stichtelijke verhalen waren blijven hangen, en telkens dacht-ie daarbij : dit is 'n mooie zin, en de Directeur, die 't leest, zal 't net zo mooi vinden. Dat was de werkelijkheid in de afbeulende eenzaamheidsjaren geweest — zo werkelijk als-ie de jonge vrouw, die 'm bedrogen had, en die-ie in dolle woede zó woest en hardnekkig had gestoken, tot ze niet meer bewoog, alleen 's nachts, als-ie zich inspande en 't wóú, her-zag — nog gister en vanmorgen, in de trein, had-ie gedacht aan z'n zoon, gesproken van de zoon, die 'm wachtte, naar 'm verlangde — en nou zat-ie hier, in 'n andere werkelijkheid — en achter 'm, in 't bed, lei de jongen, lei de vreemde, die 'm angstig bekeek, z'n hand wegtrok, als-ie die in de zijne wou nemen, en klappertandde van de koorts. Nog één keer probeerde de gebukte man 't.

„Zallen we nou goeie vrinden worden ?” vroeg-ie zich plotseling omdraaiend — pratend met de jongen, of ze enkel boos waren geweest.

't Kind bewoog niet, sliep of hield zich maar zo.

Toen zette Godefroid Mourier, in z'n wiek geschoten, z'n hoed op, stopte 'n verse pijp, en stapte omlaag. In de huiskamer leunde de grootmoeder in 'r stoel achterover. 'r Rimpelhanden omklemden de langs 'r knieën gespannen deken, 'r knorrige ogen hingen als stekels aan elk van de bewegingen van de vreemde.

„Was wollen Sie ?” vroeg ze met de ongemakkelijke stelligheid van 'n ouwe vrouw, gewend aan zeurderig krakelen met iedereen-in-'r-buurt.

„Ieg gehe ein Lüftje schöpfen,” zei Mourier, die haar niet dadelijk opgelet had.

„Friedel ! Friedel !” riep de gebrekkige naar de zij van de kleine keuken, en toen 't jonge meisje, met 'n braadpan in de handen, in de deuropening verscheen, luidde de alarmschel van de krakende stem eens zo vinnig : „was soll der Mensch hier?”

„Der Herr hat bei uns die grosze Zimmer gemietet,” lei Friedel uit : „Herr Mourier, das ist Omuttel”

„O, jawel,” zei de man, en tegen de zon inlachend, knikte-ie met de verlegenheid van 'n schooljongen.

„Gaat u uit ?” vroeg 't meisje : „wij eten in eine Viertelstunde”

„Ik wou nog effen 'n boodschap doen,” sprak hij in toon van verontschuldiging, en in de poging om z'n houdingloosheid in de nieuwe wereld te verbergen, babbelde-ie 'r onhandig op los. Op de tafel lagen naast wat kwartjes en dubbeltjes twee zilverbons, geld terug van 'n gewisseld muntje.

„Is dat nou 't papiergeld van de laatste jaren?” zei-ie onnozel, en omdat-ie tegelijk voelde hoe

zonderling-ie zich versprak, glimlacherde-ie in de richting van grootmoeder's witte kousen, waardoorheen 'n bruine teen stak — hoe minder 'n mens liep, hoe slijt-ser-ie was

„Heb u die nog nooit gezien ?” vroeg Friedel verwonderd.

„Jawel Nee Natuurlijk jawel” hakkelde de man, die zo'n tijd buiten de samenleving gezucht had.

Die vergissing stak 'm an één stuk door, terwijl-ie de weg opwandelde. Alles begon 'm te hinderen, 't kraken van z'n schoenen, de lengte van z'n bungelende armen, 't klemmen van 't ongewone boord, de spanning van 't vest, de tabakswalm om z'n 't licht plots niet goed verdragende ogen. Hij voelde zich 'n kort, wrevelig moment als 'n verlatene, en toen de klok twaalf sloeg, dacht-ie met 'n tikje zot verlangen aan de cel, waar nu 't deurlijkje geopend werd, en de bekende hand 't voer aan z'n opvolger toestak. Dan in de gemelijke verwerking van z'n stommiteit met 't geld — je kon van die vermoeide ogenblikken hebben, dat je 'n gedachte bot bleef herkauwen — stapte-ie 'n winkel binnen, kocht voor Friedel 'n doos konfijtedalen, keurig gerijd in 'n kanten huis, en vroeg om 'n zilverbon in plaats van 'n zilveren rijksdaalder. Die zou-ie strakkies terloops laten kijken

Maar omdat in de huiskamer de chemicus Wetter naast z'n bleke vrouw en met de kleine Heinrich aan de gedekte tafel zaten, hield-ie de doos eerst 'n poos in z'n broekzak, en toen-ie na 't middageten en na 't gemoedelijke praten van de vader wat meer op z'n gemak was gekomen, haalde-ie de lauwe doos met zekere driestheid te voor-

schijn, en weer even snel inzakkend-van-durf, gaf-ie haar aan de ouwe grootmoeder, wier wantrouwige ogen 'm hinderden. Die begreep 'r eerst niks van, maar dodelijk-snoepzuchtig al had ze geen tand in 'r mond, dankte ze met 'n zeldzaam-beminnelijk lachje, en de leerachtige duim en de kootjes-wijsvinger plukten voor ieder 'n kleverige dadel van de broze stengel, en toen de zorgvuldig-bekloven pitten van de anderen op de borden lagen, zat zij nog smakelijk-geduldig haar twee pitten als 'n pruim in 't wrikkend kinnebakje te bezuigen. De rest van de doos had ze onder 'r deken verstopt.

De dokter, van z'n fiets springend, kwam Jo bezoeken, tegelijk als controlerend geneesheer van de fabriek. De jongen had 39.7, moest 'r onder blijven, en al dat snoepgoed was niks gedaan. Als-ie dorst had, mocht-ie 'n kwast drinken, en wat fruit, 'n sinaasappel of zo, kon geen kwaad.

„Daat iest zijn vader, uit die Orient teruggekomen,” zei Friedel.

„Ziek geweest aan boord?” vroeg de dokter, bezig met 't schrijven van 'n recept.

„O, jawel,” zei Godefroid Mourier, en weer verzonk-ie in z'n te grote lichaam, dat buiten verhouding van de kamer gegroeid leek.

Zelf ging-ie citroenen en sinaasappelen kopen, zelf bracht-ie ze boven, en hunkerend als 'n hond praatte-ie met de z'n ogen gesloten houdende jongen.

„Wor nou weer goeie vrienden,” zei-ie fluisterend voor de tweede maal — dan met z'n ziel geen raad wetend, sloop-ie de trap af, en omdat Wetter, die in 't schuurtje 'n trekje ging doen, omdat

't in de huiskamer voor de altijd hoestende vrouw niet kon, en grootmoeder, die alles verzon om de aandacht te trekken, dan opzettelijk mee begon te blaffen, 'm vroeg of-ie bij hèn 'n pijp op wou steken, drentelde-ie sullig mee, en niet op de lage plinten-betimmering van 't rommel-schuurtje let-tend, stiet-ie zich al dadelijk, en niet zuinig, 't hoofd.

„U moet een beetje oppassen,” zei Wetter bezorgder naar 't afdakje dan naar 't harde hoofd van de bezoeker kijkend, want op de zoldering lag z'n voorraad fijn glaswerk, kolven, retorten en reageerbuizen, en daar verstopte-ie ook de flesjes met vergiften voor de kleine Heinrich, die bij niks te vertrouwen was. Voor alle zekerheid, met die ongewone lengte in z'n laboratorium, gaf-ie Mourier z'n eigen stoel, en dompte zelf neer op 'n pakkist, die de letters Vorsicht ! droeg. De goedige kologen van Jo's vader keken nieuwsgierig naar de werkbank en de tafel, vol flesjes met ei-gele, karmijn-rode, koper-groene bezinksels, naar de bunsense brander onder 'n door 'n stang vastgehouden retort, naar de beker glazen en kronkelende buizen. 'n Schoorsteen van zink, met 'n zinken trechter, voor de kwade dampen, trok 't dak door. Langs de wanden hingen tabellen en 'n groot blad met de vervloeiende kleuren van 't zonnenspectrum, en vlak boven de tafel met 'r microscoop was 'n bijna levensgroot portret van 'n glimlachende man met 'n pluisbaard en vriendelijk-starende ogen. Wetter, die z'n feestdag had, omdat-ie z'n overwerk-uren met 'n halve dag vrij in mocht halen, en nu tegen 't geluk van voor zichzelf tot diep in de nacht te kunnen prutsen, aan

zat te snuiven, spoot zulke rookwolken uit z'n Duitse pijp, dat-ie 'r haast achter verdween. Toen, om te laten zien, hoe tip-top z'n laboratorium ingericht was, trok-ie 'n heveltje over, en 'n kleine electrische ventilator in de zinken luchtkoker, zoog zichtbaar de log-drijvende blauwe mist in de trechter. Godefroid Mourier glimlachte traag, en omdat-ie niet goed wist waarover-ie met Friedel's vader, wiens lichtende brilleglazen hinderlijk-spetterend de ogen bedekten, moest spreken, en 't niks zeggen óók weer niet kon, vroeg-ie van wie 't portret boven de tafel was.

„Dat ies,” zei Wetter, die al voortreffelijk Hollands met 'n zwak accentje sprak : „mijn in de gevangenis, in Alt-Moabit gestorven vader . . .”

Hij zei 't met 'n eenvoud en trots in z'n stem, of 't de beste herinnering van z'n leven was — en ineens, zonder grote woorden, zonder omhaal en geredeneer, werd 'r voor de gebukte reus 'n brug van verstandhouding geslagen. 'n Paar keer bezog-ie z'n pijp, en 'r beefde 'n zacht-vreemde tinteling om z'n ineens kloppend hart. Toen herhaalde-ie :

„In de gevangenis gestorven . . . ? Hoe lang had-ie gezeten ?”

„Vier jaar van de tien,” zei Wetter : „toen bleef hij in een Herzschlag — hoe zegt men dat : in een beroerte Ik had hem een week vroeger nog bezocht. Ja, dat ies mijn prachtige vader . . .”

De vriendelijk-klare ogen van de man aan de wand keken recht in de doezelende kol-ogen van de man in de stoel.

„Waarom zegt u prachtig ?” vroeg Godefroid Mourier, hier met 'n leugen gastvrijheid genietend.

„Omdat hij,” vertelde de chemicus, en ’t scheen of ’t lichten van z’n ogen sterker dan ’t glanzen van de brilleglazen werd : „omdat hij alles voor anderen deed, omdat hij in die dagen, toen spreken een misdaad was, voor anderen opkwam en zich verzette toen de Revolutie nog te vroeg was Hij had een Polizist geschoten Dat was een domheid, maar iedere tijd heeft zijn domheden en als er geen domheden waren, zouden wij vandaag nog in de middeleeuwen zitten, niet waar ? Ja, dat ies mijn prachtige vader Toen ik hem in Alt-Moabit de laatste maal bezocht, zei hij, en ik heb die woorden onthouden : mijn jongen, als jij de vrouw van die Polizist en die Polizist zelf ooit ontmoet, zeg ze dan dat ik er spijt als haren op mijn hoofd van heb — u ziet dat hij meer haar als ik had — en dat ik nooit het slechte Beispiel — hoe zegt men dat : voorbeeld had moeten volgen Ik heb die vrouw bezocht, en toen heb ik mij in die dochter verliefd, en ben met die dochter getrouwd, en wij hebben het best met elkaar gevonden, en de Polizist, die met een houten been liep, is zelf mee naar het Standesamt — hoe zegt men dat : naar de burgerlijke stand — geweest, en mijn moeder, die bij ons inwoont, ies wel dikwijls slecht geluimd, maar over dät denkt zij misschien, maar er over spreken doet zij nooit Dat ies onze roman, als het een roman ies En dat ies drie en twintig jaar geleden. Ik ben nu een en veertig, en mijn oudste dochter moet achttien worden Ik denk altijd : men moet nooit over de domheden van het verleden spreken. Want het verleden ies als een boom, die na de zoveel maanswisselingen zijn oude bladeren af-

schudt en weer nieuwe krijgt, die over de oude niet meer prakkizeren Nou weet u mijn familieschande, waarvan ik geen geheim maak, omdat wie zulke geheimen heeft niet goed deugt”

Toen, terwijl de lilliputter-motor in de lucht-koker snorde, en de rookslieren naar de blauwe hemel buiten gespujd werden, biechtte de man, die 'n vrouw gestoken had, en hij dee 't of-ie de Duitse scheikundige al jaren en jaren kende.

„Ik kom niet van de reis,” zei-ie moeilijk : „ik kom óók uit de gevangenis”

„Wat gaat ons dat aan ?” viel Wetter 'm in de rede : „al had u een moord begaan”

„Dat heb 'k” zette-ie in. Omdat Friedel twee kommen „frisch gebrühte Kaffee” binnen bracht hield-ie met heen-schichtigende ogen op.

„Herr Mourier,” zei Wetter opstaand, en 'm 'n soepel-bemoedigende hand op de schouder leggend : „nu moet u niet blijven steken, want ik heb voor mijn dochter geen geheimen, en ik zou het haar toch oververtellen Het ies altijd goed, wanneer men van binnen te veel met zich rond-draagt en dat dragen lastig wordt, er wat van aan anderen, die uw vrienden zijn, te geven Ik zeg niet dat het helpt, maar het kan helpen Mag ik mijn dochter ?”

De kom koffie beefde zo hevig in de handen van Godefroid Mourier, dat-ie haar naast zich op de grond moest zetten, en de zakdoek te hulp diende te komen, om de bruine morsvlekken van de nieuwe broek te betten. 'r Was die dag al zo'n boel met 'm gebeurd, en hij zat in zulk 'n weke stemming, dat de menselijke woorden van de chemicus meer bereikten dan 'n dozijn gevan-

genispredikers 't hadden gekund. Langzaam-overwonnen knikte-ie.

„Der Herr, Friedel,” zei Wetter zo zacht, dat z'n stem door 't vrolijk spinnen van de motor bijna onverstaaenbaar werd: „komt niet uit vreemde landen, maar uit een zelfde vreemde huis, als waarin jouw grootvader gestorven is, uit de gevangenis, omdat hij iemand vermoord . . .”

„In drift met 'n mes, en terwijl ik dronken was . . .” vulde de man aan, zonder op te kijken.

„Dat weten wij nu,” zei Wetter: „en het is voortreffelijk, dat wij het weten, en het niet van anderen te horen krijgen . . . Dat weten wij, en Schluss! — wordt niet meer over gesproken . . .”

„Sie, Aermster . . .,” zei Friedel, en omdat Godefroid de zenuwtrekkingen van z'n geelbleek gezicht niet meer meester was, en met 'n kreun naar de koffiekom bukte, keek ze 'r vader met dikke ogen an. Rustig wenkte hij haar weg te gaan, en toen-ie weer alleen met de man, die z'n neus zat te snuiten, was, nam-ie 'm mee in 't land van zijn verbeelding, plaatste-ie 'n zelfde soort kist als Koert's vader voor jaren op de zolderkamer gebruikt had, maar tot in bijzonderheden vervolmaakt, op de tafel tussen de felkleurige flesjes, en toen de man, die nooit iets van dat wonder gehoord had, de stem uit Londen beluisterde, zette-ie 'n nog verbaasder gezicht dan de kleine Koert, die gedacht had dat 't Onze Lieve Heer was.

„Dat is nog allemaal niets,” lei Wetter uit: „wij spreken met elkaar van uit de verte, en wij zullen mekaar uit de verte gaan zien, maar ik werk aan een nog groter wonder, een nog veel groter, waarvoor ik zelf angstig ben . . .”

's Avonds kwamen Kobus en Koert op bezoek, werden niet bij Jo toegelaten, omdat de dokter 't verboden had. Ze maakten met de vader, die zich al 'n heel eind makkelijker bewoog, kennis, en werden hoe langer hoe stiller, omdat Friedel, vrouwelijk-begaan met de vreemde eend in de bijt en 'm door romantische meisjes-ogen bekijkend, meer attenties voor de man met 'n moord op z'n geweten, dan voor Kobus met z'n nieuwe das en Koert met de bleke maantjes over had.

Godefroid Mourier sliep die nacht op de grond, en niet veel, omdat 't hele huishouden door grootmoeder wakker-geschrikt werd. Ze had in 'r eentje liggen snoepen en drie dadelpitten tegelijk ingeslikt.

XIII

Ze ging 'r bij tekeer, de grootmoeder, of 'r laatste uur angebroken was, of ze de morgen niet meer zou halen. Eerst dacht Mourier, die nog geen oog dicht had gedaan, zo als elk geluid, in 't bed van de jongen, 'm deed luisteren, dat 'r onraad was, want de ouwe vrouw zette 'n keel op, of ze gewurgd werd, en ze bleef gillen en lamenteren tegen de sussende stem van 't jonge meisje in, maar toen-ie, niet te sterk in 't Duits, begreep dat ze iets had ingeslikt, en de ene benauwdheid na de andere kreeg, klopte-ie hulpvaardig tegen 't beschoot, en vroeg of-ie van dienst kon zijn.

„Blijft u maar rustig liggen,” antwoordde Wetter uit de „mannen-afdeling”, waarie met Heinrich sliep : „mijn moeder ies wat nervös ! Dat bedaart vanzelf ! Zij heeft reeds drie glazen water gedronken, om de dadelpieten, die zij ingeslikt heeft, weer kwijt te raken. Schlafen Sie wohl !”

Daar kwam 'n huilerig protest van je welste tegen los. 'n Groter egoïst als haar zoon moest 'r geboren worden ! Die dacht enkel an zichzelf ! Die trok 'r zich niks van an, als z'n grijze moeder 't door de pitten zo op 'r luchtpijp had, dat ze geen adem kon halen, zonder dat 't in 'r longen stak ! 't Huisje was zo gebouwd, dat ze met 'r voeteneind naar de zij van Wetter, met 'r hoofdeind naar die van de nieuwe commensaal lei — ze kermde, jammerde, griende an één stuk door,

en toen ze in 'n hoestbui waarachtig dacht, dat 't reutelen bij 'r ingetreden was — ze stierf minstens eens in 't kwartaal, en wond zich dan zo op uit vrees voor de dood, dat ze 'r dagen van ondersteboven was — brulde ze ineens zo wanhopig, dat 'r 'n aar bij 'r gesprongen was, dat ze inwendig verbloedde, dat Wetter, die 'n beest-van-kalmte pleegde te zijn, in z'n broek en jas schoot, en geeuwerig van kou 't behageld plaatsje overstak, om in 't schuurtje bij de flesjes en potjes naar 'n calmans, dat 'r wezen moest, te zoeken. Maar omdat-ie zich daarbij aan de buitensporigheid van 'n deuntje fluiten te buiten ging, en 't met de dunne wanden zo gehorig was, dat je 't boven hoorde, sloeg de ouwe vrouw 't flesje in 'r overspannenheid uit z'n handen, toen-ie de druppels naast 'r bed stond te tellen. Dat was vergift ! 'r Grijsde 'n doodskop op 't etiket ! Ze liet zich niet door 'r eigen zoon Daartussendoor klonk de stem van Friedel, die 't meer had bijgewoond, en de zieke moeder, helemaal overstuur van 't spektakel midden in de nacht, lag 'r drenserig bij te klagen, dat ze liever in 'n ziekenhuis verpleegd werd, als zo driemaal in 'n week in 'r beetje slaap gestoord te worden.

Mourier, van z'n ongelukkig kermisbed, waar bij de gevangeniskrib 'n weelde-gelegenheid was, opgestaan, klopte nog eens. Hij was gekleed. Hij liep graag effen naar 'n apotheker. Dat wou Wetter niet hebben. Grootmoeder maakte 't op die manier voor iedereen onhoudbaar, vergat, dat mannen, die mosten werken, nachtrust nodig hadden. Maar 't eind van 't liedje was, dat de hijgende, kraak-hoestende, ouwe vrouw 'r zin kreeg, dat

Wetter iets op 'n stukje papier schreef, en dat Godefroid met z'n kraag in z'n nek Eindhoven, 's nachts drie uur, met de opgewekt-krakende schoenen doorstapte.

't Was niet zuinig koud, de wind zwiepte stofwolken en 'n wit-brandende maansikkel holde de indigo-wolken langs, toen-ie zich in 't web van de straten vergissend, de huizen met de neergelaten gordijnen afzocht. De duivel speelde 'r mee. Want toen-ie in 't verlaten stadje twee mannen tegen kwam, en naar 't adres van de apotheker vroeg, zei de ene : „Ben jij 't ? . . . Wat doe jij hier op de vlakte ?” Erger had 'm niet kunnen overkomen. Je behoefde niet te informeren, wie je voor je had : onder duizenden zou je 't gezicht van de zwijntjesjager, die meer as 'n dozijnmaal gezeten had, en in de gevangenis om z'n goed gedrag ook korveediensten verrichtte, herkend hebben. 't Was 'n kemiek type, dat z'n handen niet thuis kon houden, tegen elke directeur „tot ziens” zei, als-ie z'n tijd uit had gezeten, vooruit wist dat-ie overal z'n kop zou stoten, en dan liefst in kleinere steden, waar de politie 't 'm niet te lastig maakte, z'n slag sloeg tot-ie weer ingerekend werd. Dat soort kennissen most-ie nou net niet hebben, en na 'n paar woorden en 'n kameradschappelijke handdruk, liet de reus de twee nachtwandelaars aan d'r lot over. Toch was 't onderhoud opgelet geworden, omdat de Eindhovense rechercheurs 't verdachte paar in 't oog hielden, en zich nu splitsten om de man met de krakende laarzen ook 'n eindje te volgen. Zo gebeurde 't dat een beambte buiten op post bleef, toen Godefroid Mourier, na lang en geduldig

schellen, in de apotheek binnen gelaten werd, dat-ie dadelijk moest uitleggen wat-ie voor pakjes in de hand hield, toen-ie met 'n doosje poeders, 'n flesje valeriaan, 'n toetje pepermunt voor Jo, en 'n stuk Eau-de-Cologne-zeep voor Friedel, uit de deur kwam — hoe z'n naam was ? — waar-ie woonde ? — of-ie zich had laten inschrijven ? — waar-ie vandaan kwam ? — welke kennis-ie an de twee van daarstraks had ? De rechercheur, die de zaak maar zo-zo vertrouwde, liep met 'm door de feller stuivende wind naar de woning van Wetter, waar de ramen verlicht waren, schelde zêlf an, vroeg de Duitser, die op z'n blote voeten open-dee, of 't klopte, kreeg voor nuchter antwoord, dat de chemicus „deze heer al lang kende en borg voor hem stond", en toen eindelijk slikte de ouwe vrouw 'r druppels op 'n lepeltje suiker, werd 't weer stil in de kamers, voor en achter.

Toch zou dat kleine muisje 'n minder plezierig staartje hebben, want diezelfde nacht werd 'r op drie verschillende plaatsen ingebroken

Godefroid Mourier wikkelde zich in de deken van Wetter's bed, stutte 't hoofd op 't geïmproviseerde kussen, bezoog een van de pepermunten, omdat Jo 't toetje met 'n wrevelig gebaar had geweigerd, en bedommelde elk geluid van 't huisje, 't rustige tikken van de klok beneden, 't stoterig ademhalen van z'n zoon, 't snurken van Wetter, 't gestommel van 'n matras, als iemand zich in z'n slaap omkeerde. Hij had 'n vermoeiende, lange dag achter de rug, zou niet geslapen hebben, omdat-ie al die jaren aan 'n andere stilte gewend was geweest. Ik zal, dacht-ie, morgen vroeg op karwei uitgaan — 't mot vanzelf 'n goeie dag worden,

want 't zijn beste mensen, mensen om voor door 'n vuur te gaan — de vader met z'n vrindelijk gezicht, die de geluiden uit de halve wereld kan beluisteren, en die met de kleuren op dat grote vel papier precies weet te zeggen wat 'r allemaal voor metalen en gassen op de zon motten zijn — de dochter, die me zoveel het toegestopt, dat m'n maag 't haast niet ken verdragen, en die je zo ankijkt, dat je 'r natte ogen van krijgt

Dan zag-ie 'r wimpers, 'r fijne wenkbrauwen, 't neusje, de rooie oorschelpjes — en dan hield-ie z'n adem in, omdat 't net was of 't herinneringsbeeld verzwakte, áls-ie te sterk door z'n neus snoof — of 't geen rumoer kon verdragen Als ze tegen 'm lachte, dansten 'r witte tandjes over 'r dunne lippen heen, als ze 'r handen bewoog, waren 'r vingers van kraakporcelein met dooie, witte, bevroren toppen Heb-ie 't koud? vroeg-ie, zelf bang om te ademen, zo als de snijdend-kille, z'n lippen verstijvende wind, de hete damp uit z'n mond in bleke, wild-bungelende bellen terugsloeg Ze kon al niet meer knikken. Ze leek in 'n blauwe, kringelende mist, of ze over 'n wolke-rand voortstapte, en de maansikkel an 'n takel met klagend-knarsende katrollen gevierd werd, en almaardoor as 'n wimpel an 'n mast slingerde en met floepen ronddraaide — ze leek in de krijtwitte, je strot in-brandende nevel, te stollen — 't wit van 'r ogen werd glazig — 'r vingers rekten, versmalden, dijdten uit, klampten als tralies, waarlangs de sneeuwstorm gefloten had, tegen de ijsbulten van de raamspinning aan — en, tussen die versteende vingers door, de sneeuwvlokken voort-proestend, vrat de wind

ijs-wonden in z'n vlees, vocht z'n adem tegen de striemende tochting, verkleumde z'n longen, dat-ie ze hoorde scharnieren en knarsen als de takel, waaraan de maansikkel dobberde.

Kreunend, zich op de elbogen opwrikkend, om aan de nachtmerrie te ontkomen, zat-ie overeind en klappertandde. 't Gepiep van de scharnieren hield aan, en de giering van de wind greep langs z'n nek, schuurde 'n krant, die-ie had zitten lezen, tegen de gretige zuiging der deurspleten. Huiverend sloeg Mourier de deken om de schouders. Even nog dacht-ie in droom te zijn, maar 'n raamdeurtje klepperde tegen 't kozijn en 'r steunde iets in 't donker.

„Is daar iemand?” vroeg-ie, terwijl 't geblaas van de wind 't behangsel dee golven, en de handdoeken aan de wastafel zichtbaar omhoog slieden. Alleen 't venster gaf antwoord. 't Raampje bonsde met zulk 'n vaart tegen de muur, dat de ruit brak en de scherven omlaag in 't voortuintje vielen.

Opstuntelend, bevend van kou, draaide Mourier 't electrisch licht op, en had moeite 'n schreeuw in te houden.

Jo, benauwd door z'n koortsvisioenen, met ogen, die 't paarsrood gezicht uit schenen te branden, was z'n bed uit-gekwakkeld, en stikkend in de gloeiing, die 'm naar lucht liet snakken, had-ie 't venster opengewrongen, 'n poos over 't kozijn geademd, en toen bevangen door de grimige Noordenwind, die 't zweet in zijn voorhoofd kerfde, was-ie in de hoek bij 't bed neergehurkt, lei 'r nu zachtjes te kreunen. Eerst sloot de vader 't venster, maar de wind rammelde de los-hangen-

de scherven heen en weer, en toen de krant 't gat eindelijk gedempt had, bleven de rukwinden de papierprop en de flarden rusteloos bezuchten, of 'r iemand in de duisternis buiten z'n verkleumde handen beblies. Zo groot en zo sterk als Godefroid Mourier leek, zo'n vracht had-ie an de zoon, die zo onhandig tussen de spijlen van 't ledikant en de uitgeslagen buitenmuur ingeklemd zat, dat 'r geen tillen aan was. En toen 't eindelijk lukte, 't drijvend jongenslichaam willoos in z'n armen lag, rilde-ie zelf nog harder dan 't kind, dat zich met krampachtige stuiping rekte, en 'm met groenig-lichtende pupillen, zonder 'm te herkennen, bekeek. 't Was de eerste maal van z'n leven, dat de man z'n zoon met 't vermagerd gezicht, de ééngeworden wenkbrauwlijn, de aarzelende snordonsjes en de zwartlijkende lippen met de koortsuitslag, tegen zich aan hield, de eerste keer dat 'r angstig vertedering in 'm ontbolsterde.

„Ben jij nou dol geworden, Jo,” sprak-ie ruw, maar zacht, om de burens niet nog 'ns te wekken : „had je 't zo warm, dat je lucht wou ? . . . Dan mag je toch, gedorie, 't raam bij dat hondenweer niet opensmijten ! . . . Nou stop 'k je 'r onder en geef je geen kik”

Dat dee Joël Mourier ook niet meer. Hij liet zich door de grote handen van de reus met de kologen als 'n hulpeloos ding inwikkelen, aan 't voeteneind, as 'n koning, links en rechts, dat 'r geen tochtje bij kon, fijntjes — de stevige vingers, vereelt door de arbeid in de gevangenis, droogden 't zweet van 't kinderhoofd met de ingeploegde rimpels, deeën 't zo voorzichtig met 'n punt van 't beddelaken, of 'r iets beschadigd kon worden

— 'r werd 'n pepermint met vingerafdrukken, die ook in 't archief van de gevangenis bewaard lagen, tussen de verdorde kinderlippen gestoken, zonder dat 't geweigerd werd — en dan weer perst-ie 'n citroen tussen z'n driftige snijtanden in 'n glas water uit, en lepelde de limonade als 'n zorgzame moeder in de mond van de alles-toelatende jongen, slokje voor slokje, terwijl de rechterhand 't loden, vochtig-warme hoofd steunde — en fluis-terend, vreemd naast de tasting der onwezenlijke woorden van liefkozing, woorden die-ie haast in de leegte van z'n eigen hoofd stamelde, bang dat 't gloeiend-heet kind ze zou horen en van zich ketsen, zei-ie : „Joël, Jo, grote zoon-van-me — ben je nou niemeer boos? . . . Ik zal zo goed voor je worden, da-je an niks meer zal denken . . . Doe je 't? . . . Ik heb zo'n ellende achter me rug . . . Ik ben de vader, jij de zoon . . . We kennen nog 'n boel an mekander hebben . . . Heb-ie nòg meer dorst . . . Zal ik 't licht uitdoen? . . . Mag ik je hand vast-houden? . . . Trek-ie 'r heus niemeer weg? . . . Poppetje gezien, kassie dicht . . .”

Bij 't bed, kroop-ie dan op de stoel, streelde de kinderhand, stond weer op om 'n beter ding voor de stuk-geslagen ruit te hangen, en nou de maan in de onstuimigheid van 't weer, dat gister de mildheid van lente gekend had, nu op 'n winterstorm leek, doorbrak, en 't zilveren eerste-kwartier de hijgende jongensmond bescheen, de tegen 't behang aan 'n haarspeld hangende bril in vlammetjes zette, stak Godefroid Mourier 'r verge-noegd 'n pijp bij op. Dat kortte de nacht. Met 't klamme kinderpootje in z'n ene hand en de door-

roker in de andere, sliep-ie zo zelf in. Toen Friedel klopte, om 'n glas melk met 'n geklutst ei aan Jo te brengen, kon de vader zich eerst niet bewegen, zo als z'n nek aan de stoelleuning vastgemetseld leek. 't Eerste wat-ie zag was 't fregat naast de zakjes op 't tafelzeil, 't tweede 't blauw-witte hoofd van de jongen. Hoe-ie 'm schudde, wat-ie zei : 't kind liet 't 'm doen, en toen Wetter, die van zo'n massa dingen weet had, 'r bij kwam, en zag dat de pupillen niet reageerden, trok-ie 't dek over 't hoofd van de jongen, en haalde de gordijnen, die in 't tochten van de wind bleven bewegen, stilletjes neer.

„Wat nou ?” vroeg de reus bot.

En weer herhaalde Friedel, die zich geen tijd had gegund 'r haar op te steken : „Sie Aermster . . . !”

Daar zat-ie dan zonder 'n traan te laten in de huiskamer benee, houdingloos, de grond bekijkend, met de lange benen vooruit, en de nieuwe, bruine schoenen plomp omhoog. De ene kom koffie na de andere slobberde-ie leeg, rimpeltjes blazend tegen de hette in, en omdat grootmoeder 'r bed hield, en moeder, ziek van de onrustige nacht, langer bleef slapen, rookte-ie 'r zijn pijp bij, die hoe langer hoe bruiner werd, en die-ie langs z'n mouw glanzend wreef. Buiten tolden zware sneeuwvlokken, soms lusteloos neer-drenzend, soms door de wind tegen de tranende ruiten geklit. Met de schichtige kologen keek-ie telkens die kant uit, omdat Friedel, helemaal ondersteboven door de dood van de jongen — de dokter had nog minder-lang dan Wetter onderzocht — van boven naar benee holde, om de zieken bij te houden,

't middageten voor de familie klaar te maken, en iedere keer als ze in z'n buurt was, 'r vuurrood-geworden neusje moest snuiten, en wéér de behoefte had z'n kom te vullen.

Zo vonden 'm om een uur tante Toos, Kobus, Koert en Leentje, die met fel-angstige ogen in de deur-opening bleef staan, en dadelijk in alle hoeken en gaten van de kamer rondspiedde, om te kijken waar de dode jongen gebleven was. Godefroid, die z'n eten geslikt had, zonder 'n woord te spreken, lummelde in de stoel. Hij bewoog niet, zat de nieuwe veters, die niet in de strik wouen blijven, achter de lipjes van z'n schoenen te verwriemelen, bestaarde de bloemen, die tante Toos mee had gebracht, en zelf gedragen, omdat Leentje 'r 'n spelletje van maakte, met topzware, de kassen doortobbende ogen. Omdat-ie, 'n vreemde eend in de bijt was, ze enkel mekander en de gestorven jongen kenden, praatten, klaagden, redeneerden ze, zonder 'r de schuwe man met de gebogen schouders in te betrekken.

Toen zei tante Toos : „laten we 'm gedag gaan zeggen, voor-ie afgelegd wordt,” en ze ging de anderen met de bloemen voor. Eerst zij, toen Kobus, toen Koert, die de zenuw-wringende hand van Leentje vasthield, toen Friedel. De deur tochtte open — de wind berammelde de scherven der ruit, de papierprop frommelde met kurkige rukjes, of 'r 'n beest met z'n poten an 't graven was. Dodelijk-bevreesd bleef Leentje met 'r rug naar 't bed toegekeerd, en hield 'r ogen niet van 't door de wind-zuiging wiegelend fregat op de tafel af.

Huilend zat tante Toos op de stoel bij 't ledi-

kant, vouwde de witte handen van 't dode kind om 't bloementuiltje, en omdat ze 't teken des kruizes maakte, en snikkend begon te prevelen, deeën ook de anderen de ogen dicht — omspon de stilte al de gesloten ogen — klonk 't gekraak van de papierprop onthutsender en hoorden ze nou allemaal 't getikkel van 't houten scheepje op 't tafelzeil.

Leentje was 't eerst de trap af, bekeek de zwijgende man, die z'n pijp rookte, terwijl Koert boven met 'n lijkwit gezichtje de kouwe vingers van de vriend, die z'n grootste geheimen meenam, in zijn twee handen wrong.

„Hij is dood, hè ?” vroeg het meisje.

„Ja,” zei de vader, 'n zware rookwolk voor zich uit ploffend.

„Heb-ie 'm ook gezien ?”

„Ja,” zei-ie weer.

„Hoe lang blijft-ie dood ?”

„Dat weet 'k niet”

„As ik dat nou zeg,” praatte ze zachies : „is dat te begrijpen, maar dat zo'n grote man 't niet weet Nou, hoor !”

Ze zag 'm haast niet door de rookwolken, die z'n hoofd inpakten.

„Heb-ie verdriet ?” vroeg ze toen weer.

Hij knikte.

„Waarom huil je dan niet ? . . . Ik huil altijd as 'k verdriet heb”

„Dat weet 'k niet,” gromde hij, de pijp uitkloppend.

„Jij weet nooit wat, as 'k wat vraag” verweet ze : „'k zou mē schamen zulke domme antwoorden te geven”

Hij stond op en keek naar de sneeuwjacht buiten.

„Wil-ie dat prachtige schip nog niet hebben?”

„Nee,” gromde-ie, zonder om te kijken.

„Mag ik 'm dan vragen of ik 'r één keer mee spelen mag? 'k Zal 'r niks an kapot maken

As hij weer van de fabriek werom komt, en 's

Zondags, ken hij 'r weer mee Watte? . . .

Zie je nou wel da-je tòch staat te huilen

Waarom zegt zo'n grote lobbies de waarheid niet? . . . Jakkes”

XIV

Kobus had 'r geen gat in gezien voor de begrafenis van iemand, die geen familie van 'm was, vrijaf te vragen — Koert, bleek van 't twee nachten liggen woelen, en met ogen zwemmend in tranen, had 't van z'n baas gedaan gekregen. Zo waren ze met z'n vijven, de vader, tante Toos, Friedel, Koert, Leentje, achter 't withouten kistje met de zwarte lap, op 't kerkhof aangestapt. Eerst had tante Toos, bij 't dwingen van 't meisje, knorrig nee gezeid — die narigheid was geen gezicht voor kinderen — maar an 't eind had ze gedacht : ze liepen altijd met d'r drieën, en voor zo'n ongezeggelijke wildzang was 't misschien zo kwaad niet, as ze wat vroeger leerde begrijpen, dat 't leven niet enkel brutale antwoorden en snoepen bleef.

't Was na 't rauwe weer van de laatste dagen, na de ijskoude Noordenwind, de sneeuw en de hagelslag, 'n bijna zoele lente-morgen. In de uit-spalkende naald-takken der wilgen tjlpten hele scholen mussen, die amper zwegen, toen de kleine stoet voorbijtrok, en dadelijk weer 'n bek opzetten of ze honderd-uit te beweren hadden over Godefroid Mourier, met z'n van Wetter geleende hoed en jas, over 't dorre hijgen van tante Toos en over 't spektakel der kiezelstenen, die door de klot-sende horrelvoet van de jongen tot over de grasbanden heen-stoven. Lekker-warm als 't in 't zon-

netje was ! Je zag de gevels in de strakke lucht dampen, wanneer 't gevlam ze te pakken had, terwijl aan de achterzij nog hele baantjes sneeuw aan de zwarte pannen hingen. 'r Waren eindjes rode schoorsteenpijp, glimmerig en vers-gelakt, en 'r was 't grote wonder van 'n lijst, die over 't mussen-getjilp heenfloot, en 'n plekkie voor 'r nest leek te zoeken.

Op 't kerkhof was 't graf in 'n zonneplas gestoken. En wat daar gebeurde was voor Koert, die 't voor 't eerst van dichtbij meemaakte, en voor Leentje, voor wie 't in 't begin 'n voorjaars-spelletje geweest was, zo verschrikkelijk, dat ze 't ploffen der kluiten op 't deksel met de nieuwe schroeven, telkens weer hoorden, als ze in later jaren aan de stille Joël Mourier, de vroeg-gestorven vriend met 't peinzend uile-gezichtje terugdachten. 't Ging wel alles met de rapheid van 'n aangenomen karwei, en 'r hadden op de Begraafplaats deftiger vertoningen plaats gehad, maar voor de kinderen, die nu eerst in 't felle, schaterlachende zonnelicht begrepen wat 'r met 't lichaam van de jongen, die ze nog altijd zagen kijken en bewegen, werd gedaan, was 't 'n wreedheid van mensen, om je adem bij in te houden. Zacht, of 'r breekbare waar in zat, of 't de kist van 't glaswerk uit 't knutsellaboratorium van Wetter met de letters Vorsicht was, zetten de bidders de grote doos op de dwarslatten. Toen grepen 'r touwen omheen, stonden ze wijdbeens met de voeten in de aardwallen, trok de doodgraver de steunsels weg, zakte 't planken huisje in 't gat. De touwen knoersten tegen de bodem en de oudste bidder reikte Godefroid Mourier de ijzeren schop

om z'n zoon de allerlaatste eer te bewijzen. In de stilte van 't kerkhof waarin alleen 't gillen van 'n rangerende trein en 't blazen van stoom door de zwoele wind aan werden gestuwd; in de tintelklare stilte, bij 't gewiegl der takken in de zonnevijver, 't scheren van witte vogels met lichtende, schuim-spettende vlerken, 't vreemd-ijl geroep van de lijster, die 'r geluid op de blanke zonnevreugde af scheen te stemmen — bij die weelde-stilte, die 'n brug leek te slaan naar de Eeuwigheidsruimte, stroopte de vader z'n pas-gekochte zwart-garen handschoenen, bij 't antrekken tussen de vinger-gleuven gescheurd, maar zo in de schuilplekken der te lange mouwen verborgen gehouden, dat niemand iets van 't onheil had kunnen zien, zenuwachtig af, eerst de ene, toen de andere, en terwijl-ie de schop als 'n te zware vracht bewoog, smeet-ie drie pijnlijk-kinderachtige, maar op 't hout zwaar-echoënde kluitjes. Hij trilde 'r bij. Zijn geel-bleek, gladgeschoren gelaat, onwennig in 't glansgordijn, dat langs de boomtoppen plooide, werd door zulke zenuwtrekkingen besprongen, of-ie moeite had z'n gierlachen te bedwingen. En toen-ie klaar was, nog houdinglozer dan bij z'n binnenkomen in de woning van Wetter, spitte-ie de spade in de donkere aardhoop haalde diep adem of-ie hard gelopen had, en begon met eigenzinnige rukjes de van de grond opgeraapte handschoenen, om de te plompe vingers te wringen. 't Bleef stil. Van uit de bomen langs de weg zilverde 't gepraat der mussen.

„Alsjeblief,” zei toen de bidder, aan Koert als tweede man de spa overreikend. De tranen biggelden de jongen over de behaard-lijkende wan-

gen, en omdat-ie z'n ogen dicht-geperst hield, en de magere hals in de kwellling van 't te hoge boord neer-schroefde, hoorde-ie wel de stem, maar zag-ie niets, niets van de kist in de kuil, waarin stofbeekjes als in 't glas van 'n zandloper riggelden, niets van de op mekaar gestoken graszoden. „Alsjeblief,” sprak de stem voor de tweede maal. En nou dee-ie 't, nou dee-ie de laatste dienst aan de kameraad, die z'n eerste echte vriend na de dood van die heel-grote, op wiens arm-ie door de straten rond was gedragen, geworden was — hij dee 't in 't wilde, gek door 't gekreun van de tranen, die uit z'n gloeiende ogen plasten, en terwijl de kist 'm antwoord gaf, hol, angstig, leeg, trachtte-ie nog zo te mikken, dat-ie enkel 't voeteneind raakte en 'r niks op 't hoofdeind stoof. Dan, z'n gesnik niet meer meester, zei-ie wat 'm inviel, en 't kwam 'r uit of-ie 'r in zou stikken : „Dag Jo — dag me beste Jo dag me lieve vriend !” Als Friedel, die 'r met gezwollen ogen bij stond te grienen, 'm niet vast had gegrepen, zou-ie in de verzakkende aarde weg zijn geglejen.

Nu deden de bidders en de doodgraver de rest, en die hadden geen trek 'r nachtwerk van te maken. Leentje, die voor 't allereerst na de weken en weken van verwijdering, in 'r rondgierende angst de hand van tante Toos had gepakt, 'r haast 'r vinnig-kleine nagels in kromde, keek in verstarring naar de twee schoppen, die om beurten 't kletterend zonlicht weerkaatsten of 'n barstensvolle hap uit de aardwal vraten. De langste bidder nam de grootste vrachies op z'n spa, liet geen plekkie van de kist bloot — de doodgraver, die 'r bij pruimde, en met z'n sop geen weg wist, schraapte langs de

grond, en z'n klomp gaf de schop dan telkens 'n ruggesteuntje. Toen lei de tweede bidder, die ontstoken ogen had — zeker van 't altijd huilen om de dooie mensen — de bloemen van de vader en die van tante Toos, op 't heuveltje, en zei: „As ik u verzoeken mag.”

't Scheen afgelopen. Maar Godefroid Mourier, uit z'n verlaten zieligheid ontwakend, nam de hoed van 't hoofd. Hij wou bedanken voor de eer, aan de overledene bewezen. Z'n lippen bewogen in bevende mummeling, z'n vingers beplukten 'n knoop van de te nauwe winterjas. Hij zei: „Als vader” probeerde de overslaande, hoog-oppiepende stem de baas te blijven, trok 't schrijnend frontje, dat als 'n dichtgesnoerde halsband z'n strot dichtkneep, omlaag, keek met de verdwalende kologen naar 'n grafzerk in de buurt, waar 'n mus met vinnig-geel bekje 'r borstveren doorploos, en in vruchteloos pogen de zin te voleindigen, de wel-voorbereide gelegenheidszin, bracht-ie 't nog moeilijk tot 'n paar krankzinnig-versplinterende klanken, die z'n hoofd met gele vlammen doorschroelden, of 't fel-stekend zonnelicht 'r in rond-ketste — en met 't gesmoord gekreun van iemand, die uit 'n nachtmerrie ontwaakt, bleef-ie hulpeloos z'n in de aarde verzakte schoenen bestaren.

„As ik u verzoeken mag,” hernam de bidder in de wrokkende onwerkelijke stilte. Mourier liep voorop, wankelend aanstappend, en 't knarsend gewrijf van de kiezelstenen deed als iets blijmoedigs aan, en ook de andere voeten beschuifelden de weg-glibberende, krakende, vrolijk-tollende steentjes. Op de sintelweg gingen ze zwijgend, gebukt, en

ze zagen nog 'n heel eind ver de kist langzaam verdwijnen, en hoorden 't weke bonzen der kluiten.

In de huiskamer wachtte Wetter, en Heinrich, van school thuisgekomen, pulkte achter de rug van z'n rokende vader de krenten en stukjes sucade uit de verse bollen. Met z'n zevenen zaten ze om de tafel, dicht op de zonbevlamde gordijnen, en alleen Koert, als 'n oud mannetje in z'n stoel, liet 't lekkers staan.

„Was jij 'r bij ?” vroeg Heinrich, toen-ie met Leentje alleen in 't keukentje was.

Ze knikte. Uitstaan kon ze de jongen met 't puiste-gezicht niet, en 'r volste aandacht was bij 't scheepje, dat zij van Mourier had gekregen — enkel om mee te spelen, maar wat ze had, liet zij niet meer los.

„Hebben ze 'n steen op 'm gelegd ?”

„Nee, stommerd !” zei ze bits : „ben jij nog noóit wezen begraven ?”

„Meer as jij, schaaap !” zei hij, z'n handen onder de waterstraal schoon kuddend : „Tien op 'n dag ! . . .”

„Ik : honderd,” troefde ze 'm af : „maar d'r komt niks as zand op”

„Ken wel merken, dat je scheel kijkt van 't liegen,” sarde de jongen, 'n vinger in 't gaatje van de koperen kraan borend, om 't dunne straaltje tegen te houden : „as je 'r echt bij geweest was, zou jij hópen stenen gezien hebben. Als hij 'r geen gekregen het, het zijn vader geen geld voor een steen”

„Zijn vader het zoveel centen as-ie zèlf wil,” beet Leentje van zich af : „. . . . meer as jullie met z'n allen Jij krijgt 'n keisteen an je been,

as je dood ben, omdat je anders weer vort loopt Schei uit met je smerige water Me hele schip wordt nat”

„’n Schip mòt nat worden,” zei-ie jaloers — hij had vast op de driemaster gerekend en zij had ’m ingepalmd — : „en wij worden niet begraven, mijn vader, mijn moeder, mijn zuster en ik — wij worden verbrand”

Even keek ’t blonde hoopje mens bij ’t dobberend fregat ’r vijand vernietigend aan. ’r Lippen trokken saam naar de ene mondhoek, toen haalde ze ’r schoertjes op, lachte met ’n betweterig nuffe-gezichtje.

„Zeker as jij de boel met lucifers ansteekt.”

„Nee, hoor : in ’n oven ! Vraag ’t me vader maar”

Daar most ze ’m met proest-gilletjes bij uitjouden.

„As ze jou in ’n oven steken,” hoonde ze de stommerd : „val je zo in stukkende brokken en brei uit mekaar as ’n ouwbakken sinterklaasvrijer die niemand meer lust ! . . . In ’n oven ! . . . In ’n oven ! . . . Zeker om ’n gepofte kastanje te worden ! . . . In ’n oven ! . . . As ze jou in de oven stoppen, is ’t om kaantjes van je te brajen ! . . .”

„Mijn grootvader is verbrand” hield Heinrich vol : „’k heb zelf de bakken met as gezien”

„’n Bak met watte ?”

„Met as”

„Wat ’n stomme jongen,” schimpte ze : „jij ben nòg stommer as stom ! Jij ben de stomste van àl de stommerds ! . . . ’n Bak met as van je grootvader ! Je zal de asbak bedoelen As ze jou

wijsmaken, dat je stenen ken slikken, kauw je d'r je kiezen op stuk Is 't gedaan, treiter, of 'k sla je wéér 'n gat in je kop ! . . . Je ziet toch da'k me zondagse jurk an heb"

Zo geniepig had-ie z'n duim tegen de straal aan-gehouden, dat 't water over de gootsteen-rand heenspoot en als 'n fijn-gemikte tuingieter de blonde krullen en 't witte haarlint bestoof.

„Dan mot je me maar niet schelden . . . ,” zei-ie menselijker, minder bang voor 't dreigement van 't wurm dat-ie best an kon, as voor de grote mensen in de kamer, die stommetje met elkaar speelden, en alles van de keuken konden horen : „zal ik de gootsteen vol laten lopen ? . . . Dan ken de schuif hier varen”

Daar had ze oren naar, as hij 'r met z'n gannef-handen afbleef. En nu stonden ze allebei op 'n matten stoel. Heinrich hield z'n hand op de vette vadoek, die 't spongat bedekte — de bak liep boordevol — werd 'n troebele vijver met 'n onderstroming van koffiedik en theeblaren, en rondom De Tijd zal 't leren, keurig te water gelaten, met z'n drie masten statig laverend, as je in de zeilen blies, kringelden de vette bladders van de rommel, die in de gootsteen geleegd werd. In de keuken van 'n zindelijke Hollandse vrouw kon je 'n kind met gerustheid laten spelen, zei tante Toos, maar bij 'n Duitse, die de boel met 'n asjoer gewerkte bloes redderde, en, met ouwe handschoenen aan, aarpels jaste, omdat onze Lieve Heer de wereld zou laten vergaan, as de gepolitoerde en verniste nagels 'n spatje kregen, mocht je blij wezen, as de koffie niet an je vingers bleef kleven. Dat soort liep met kanten an d'r ondergoed, maar vroeg of

laat kwam de baai 'r van onder uit — en wat ze met d'r gootsteen uitvoerden was met geen pen te beschrijven. Voor de keuken van de Wetters zou zij minstens 'n paar weken, vijf pond zeep en tien pond soda nodig hebben. Dat beweerde ze 's avonds allemaal, toen ze nog laat over 'r zoon zat, maar Heinrich en Lena, voor 't eerst in uiterlijke eendracht met elkaar spelend, vonden 't gemors bij de gootsteen, 't gekabbel van 't water, als je 'r met 'n lepel in klukte, en de storm op zee, als je de vadoek 'n eind wegtrok en de kraan wijd openzette, van 'n opperste zaligheid. Hij vergat 'r z'n school door, zij 'r Zondagse jurk, en as ze niet in zo'n milde stemming geweest waren — de grote mensen — zou 't hommeles gegeven hebben.

Die groeide, door andere oorzaken, eerst tegen de avond, toen Godefroid Mourier, die 'r bij-sukkelde of-ie 't an z'n ruggegraat had, en die met z'n ziel geen raad wist, zo als-ie zich in de kamer boven, alleen verveelde, met Friedel 'n babbeltje kwam maken. En omdat even later ook Wetter anliep en Koert, die met koppijn gekleed te bed was gaan liggen, bij 't horen van de meisjesstem vanzelf de trap afzakte, werd 't 'n tweede gezellig en voor de week ongewoon zitje. De herinneringen aan Jo werden opgerakeld — tante Toos vertelde van 't leven, dat de jongen bij nicht had gehad, hoe-ie zich bij haar had beklaaagd, en hoe 't wel 'n schrikkelijke ellende was, dat 't kind uit was gestapt, net nou 't misschien anders had kennen worden. In de slaapkamer boven hun hoofden dee Leentje, die nooit 'n kik gaf, as ze eindelijk lag, zo onrustig als 'n kind van twee, drie jaar, dat

'n vermoeiende dag heeft gehad. Ze riep telkens en lag warendig hardop te huilen. Koert probeerde 'r in slaap te praten, maar 't licht most opblijven. Dat gaf 'n kleine woordenwisseling tussen Kobus en z'n moeder. Kinderen van die leeftijd nam je niet mee naar 't kerkhof als 'r iemand, die ze goed gekend hadden, onder de zooien werd gelegd. Wetter trok de partij van tante Toos.

„De fout ies,” zei-ie, als 'n ketter dampend : „dat de meeste mensen geheimzinnig doen en d'r hoofd als 'n struisvogel in een hoop steken, als 'r een dooie in hun buurt is Ik heb mijn kienderen vanaf de eerste dag, dat zij konden denken over het grote einde gesproken De vergissing ies, dat iedereen zich zo stellig voelt, als een ander uitgeschakeld wordt Zij kijken zich allemaal blind op 't leven, dat, in de reuze-wereldbeweging, voor een mens zoveel betekenis heeft, als 't vallen van een blad van de bomen Daar ies geen onderscheid tussen Wij vergeten, dat wij allemaal levende doden zijn en altijd weer door onze doden omringd worden De stof ies bijzaak Wij in onze familie, laten ons verbranden, omdat wij weten dat de geest niet verdwijnt Dat kan die geest niet En daarom moeten wij leren mekaar in die ogen te kijken met de gedachte, dat wij geen recht hebben, elkander wat kwalijk te nemen, en dat zo als wij hier zitten, wij elk ogenblik van die kleine zotternij op die zotte Aarde afscheid kunnen nemen Het ies alles waan, waan — en mekaar smarten aandoen, waartoe wij niet geroepen zijn Wij zijn tot niets geroepen Geroepen alleen zijn wij, om elkaar met het licht in onze ogen bij te staan.”

„Jij kletst,” zei tante Toos, die 't toch al zo benauwd had, en 't tegen 't krankzinnig gerede-neer van de scheikundige in de kamer met de blauwe tabakswalm, niet uithield.

Toen smees Kobus driftig z'n eigen pijp op tafel, omdat-ie zich zat op te winden bij de ogen van Friedel, die Godefroid beglimlachte.

„Wat mot dat ?” vroeg z'n moeder, terwijl-ie humeurig opstond.

Antwoord hoefde-ie niet te geven, want 'r werd gescheld, en buiten stonden twee rechercheurs, die Mourier kwamen verzoeken, 'n ogenblik mee naar 't bureau te gaan.

Wetter bemoeide 'r zich mee, vroeg in de gang wat dat betekende — dat de man 's morgens z'n zoon was wezen begraven — dat-ie bij hem inwoonde — en toen klonk de schelle stem van de ene agent — en verried 't geheim, dat Godefroid Mourier voor 'n paar dagen uit Leeuwarden ontslagen, zich nog niet had laten inschrijven, en dat-ie verdacht werd bij inbraken betrokken te zijn.

„Goeie avond — 't spijt me, maar ik kan 'r niks an doen,” zei Godefroid, in de deuopening bukkend.

Friedel wendde zich af.

„Wist jij dat, Wetter ?” vroeg Kobus grommend.

„Natuurlijk,” zei de chemicus.

„Ik wist 't ook,” zei tante Toos, angstig de losbarstende verwoedheid van 'r zoon afwachtend.

XV

Zó hees van drift was Kobus nog nooit geweest. Nog voor 'n paar maanden had-ie zich, altijd in glimlachend zwijgen, als in 'n beveiligende cocon besloten, teruggetrokken, was 'm de wereld 'n dikwijls gruwelijk geval, dat je bekeek, onderging, maar waarover je je niet moeilijker maakte dan je 't behoefde ; lachte-ie zonder luidruchtigheid om de behoefte van anderen, om zich over 'n peuleschil op te winden, en mekaar over de ergernis van 't onnozelst hebbedingetje de smoor in te jagen — voor hoe-kort-geleden-nog was hij de opwindende kalmte in 't huisje, de stille pijpen-beklui-ver, die je in z'n stoel, als 'n oud stuk familie liet begaan, die de makkelijkste kostganger met eten en drinken was, die z'n volle weekloon afdroeg, en zich als 'n mens zonder behoefte, zonder verlangens, met z'n gestopte sokken bij 't kacheltje zat te verkneuteren, met z'n pijp naar bed stapte en met z'n pijp benejen kwam — en van dat alles leek niks meer overgebleven, nou z'n wrok van weken los kwam. Eerst had-ie de behoefte gevoeld met z'n vuist de tafel te bebeuken en de boel an gruzelementen te slaan, maar Friedel zat met vochtige ogen in de lamp te kijken, en 't handwerkje, dat ze mee had gebracht, lag vlak bij de nog half-volle kommen koffie. Om zich te luchten stampvoette-ie zo woest, dat een van de delen onder 't vloerzeil 'n schorre schreeuw gaf — toen,

nog te geladen van onbeheerste woede, verplompte-ie z'n stoel zo brusk, dat de toch al zwakke lenden 'r door kraakten.

Daar had-ie dagen en dagen als 'n geduldig werkbeest op de Glasblazerij z'n longen staan uithijgen bij de striemend-ranselende gloeihitte van de oven, z'n ogen hadden in de verdorring van z'n hoofd gestoken met de navlamming van 't wikkrijsend vuurgat en de zweving der rosse glasbellen aan de rondwentelende ijzeren staaf — hij had geploeterd en gehengst om méér dan de gewone hoeveelheid te halen, altijd door met de vreemdzoete, z'n voelbaar hart omsponzende besluiping, dat 'r iets kostelijks, iets te broos om aan te vatten, iets nog veelkleuriger dan de kunstrozen, die 'n Bohemer op de fabriek in z'n vrije uren wist te blazen, in 'm gegroeid was — als-ie door de volte bij 't uitgaan van de fabriek in de koele lucht aanstapte, had-ie in z'n eentje, zelfs Koert ontlopend, naar de sterrenhemel gekeken en zulke droefgeestige liedjes gefloten, dat-ie 'r 'n krop van in z'n keel kreeg — thuis had-ie zich gehaast, om zich op te kallefateren, met pommade, schone boorden en opzichtige dassen — en terwijl hadden z'n vriend Wetter en z'n eigen moeder 'm beduveld door 'm 'n varken-van-'n-kerel, die-ie van af de eerste kennismaking niet vertrouwd had, as 'n zee-man voor te stellen, pas van de reis werom gekomen, in plaats hèm as mondige kostwinner eerlijk te zeggen, dat ze 'n ontslagen tuchthuisboef hadden opgenomen.

't Karnde 'n ogenblik in z'n hersens. Nou begreep-ie waarom Jo in 't water was gelopen, waarom de sul-van-'n-jongen bang voor z'n vader ge-

weest was, niks van 't lekkers, niks van de kedoos had motten hebben. Met dāt uitschot, dat door de recherche gehaald werd, had-ie aan een tafel gezeten. Die z'n sigaren had-ie gerookt. 'r Lag nog 'n eind op de schotel van z'n kom. Die z'n stinkende grijs had-ie opgelet, as de gluperige kologen an de blote hals en de half-naakte schoeren van zijn meisje hingen. Die was vertroeteld geworden, met allemaal lievigheidjes in de watten gelegd, terwijl hij as 'n otter voor de glas-ovens zweette. In Heerlen had-ie onder de grond met 't grootste gespuis uit 't buitenland gewerkt, dieven en bekkensnijders, die God weet wat op d'r kerfstok hadden, omdat ze d'r eigen land niet meer binnen mochten, maar daar had-ie als jonge jongen glad maling an gehad. 'r Was 'r niet een bij geweest, die van z'n hart 'n moordkuil maakte. Je zei „Glück Auf !” in 't donker tegen 'n gewezen vagebond, landloper of overtuigd christen. Ze wurmden allemaal voor d'r dagelijks brood, en ze hielden d'r bek niet — ze biechtten benejen d'r hebben en houen — ze logen je niet vuil voor, dat ze 'n reis om de wereld met 'n zeilschip hadden gemaakt, en daardoor d'r zoon an z'n lot hadden motten overlaten

Was Kobus niet door 'n ziekelijk-broeiende jaloesheid bij z'n strot gegrepen, dan zou-ie 't geval naar menselijke berekening niet zo fel hebben doorworsteld. Hij zag zichzelf met de blote borst en de litteken-armen bij 't vuur, en de geel-bleke reus met 't kortgeschoren haar, de lanterfanter met de hinderlijk-krakende bruine schoenen, in 't zonne-kamertje bij de Wetters, alleen met Friedel, terwijl de vader, die enkel voor z'n

scheikunde-proeven leefde, zich in 't schuurtje op-sloot, en de moeder en grootmoeder boven in d'r bed bleven. De hele avond had-ie zich zitten verbijten, zich afzonderlijk gevoeld, zich over elk vrouwelijk gebaar tegenover de vader van de gestorven jongen verwonderd — en nou wist-ie — de vent met de kologen en de slungelige, schuwe bewegingen, die 'm de dampen an had gedaan, kwam vers uit de kast

„As jullie 't stiekem hielden, wat ik nou pas hoor,” zei-ie eindelijk en z'n hand omklemde nog feller de stoelleuning : „dan had je mijn kennen vragen of ik 'r ook van gediend was ! Ik laat me niet de eerste de beste opdringen ! Ik ben niet as Koert benejen de jaren ! . . . Ik verdom 't ! . . . Dat het hier gezeten ! . . . Dat het hier gevreten ! . . . Dat het de brani met z'n nieuwe pak en z'n schoenen uitgehangen ! . . . Dat wist waarom-ie z'n zoon de dood aandee ! . . . En nou vraag ik nog enkel, waarom-ie in Leeuwarden zoveel jaar vast is gehouen Nou ?”

„As je kalm blijft te zijn, Ko,” sprak Wetter rustig : „kennen wij jou antwoorden. Met anschnauzen bereik je niemendal”

„Ik verdom 't kalm te zijn !” bulderde Kobus 'r bleek van woede op los : „ik vraag wat de vent uitgehaald het ! . . . Of weet je 't zèlf niet ?”

„Dat moet jij 'm persoonlijk vragen, Kobus,” antwoordde de chemicus : „iek heb geen recht geheimen, die mij worden toevertrouwd an die grote klok te hangen”

„Zeg 't 'm maar,” zei tante Toos ongerust : „wat morgen de halve stad weet, hoef je voor hem toch niet”

„Iek weet nieks,” redeneerde de Duitser. „Iek weet alleen wat iek daar-straks heb gezeid vóór die verdammte Polizei, die een gewezen Verbrecher nooit met rust kan laten, binnen kwam vallen — iek weet alleen, zo waar de lieve God mij hoort, dat wij geroepen zijn elkaar met het licht in onze ogen bij te staan”

„Krijg ik 't te horen, ja of nee, moeder !” dreigde Kobus : „ik ben geen ploert — voor mijn part mag ieder doen waar-ie trek in het — maar ik laat geen bedrieger z'n voeten onder mijn tafel steken 'k Heb lang genoeg stommetje gespeeld Blijf jij me as kwajongen behandelen, dan pak ik me bullen . . . !”

De stoel niet tegen z'n drift bestand, viel geknauwd ondersteboven.

„Laat Koert dan na boven gaan,” hakkelde de moeder : „dat zijn geen dingen voor jonge mensen”

„Waarom ?” vlamde Kobus, aangestoken door de ruïne van de stoel op — grimmig trok-ie de partij van de jongen, die 'r ziek door de gebeurtenissen van de dag bij zat, en nog bleker door de woede van de anders zo stille oom was geworden — : „waarom mag Koert niet weten wat 'r met de vent, die bij de Wetters en ons gastvrijheid geniet, an 't handje is ? . . . As 't géén daglicht ken verdragen hoort-ie hier niet En as 't dat wèl ken, hoef je 'r niet omheen te draaien ! . . . 't Zal me glad me zorg zijn, of-ie z'n poten niet thuis het gehouen As je 't maar zegt, en me niet as 'n half gare idioot behandelt”

Toen zei Friedel met 'n gezicht, of 'r wel erger

dingen in 't leven waren, en juist omdat ze 't zo eenvoudig zei, klonk 't vijandig-hard :

„Der Herr heeft een vrouw vermoord. Dat ies alles”

In de korte stilte kringelde de rook van Wetter's pijp naar de lichtende ronding onder de lampkap, tikte de slinger der klok een-twee, een-twee, met nazoemende metaal-dreuntjes, of 't allemaal plezierig en evenwichtig was.

„'t Is goeie,” sprak Kobus hees : „maar dan hou jij de kerel niet in je huis”

„En waarom niet ?” antwoordde de chemicus : „jij moet niet zo schrikkelijk dom doen, Kobus. Friedel heeft het gezegd, en dat moet mijn dochter zelf weten, al voel ik mij niet verantwoord, wanneer ik niet die machtiging van de persoon wie het angaat heb Maar als wij oens aanmatigenden rechter over anderen te zijn, en onze naasten te straffen, dan moeten wij maat weten te houden, en geen beulen blijven, als wij eenmaal gestraft hebben”

„Dat ken jij zeggen, Wetter,” gromde Kobus als 'n kwaadwillige hond : „maar zolang jij de vent in de buurt van je moeder, je vrouw en je dochter houdt, zet ik geen poot meer bij jou over de vloer En hier komt-ie nog minder Ik wil me in de straten kennen vertonen met wie 'k bij me thuis ontvang ! . . . Goeie avond !”

Rebels, omdat-ie de schepen achter zich verbrandde, zette-ie z'n hoed op, sloeg de deur achter zich dicht. Hij mòst 'r meer van weten, ging op bezoek bij de nicht, bij wie de dode Jo ingewoond had, tot de vader terugkwam.

„Dat ies nou een herzensgoede jongen,” zei

Wetter, toen 't gestap van de driftig-plompemde voeten uit 't voortuintje verdoezeld was : „dat ies een kerl met een gouden hart en die gaat zo onredelijk tekeer, dat ik er een gat in die lucht bij sla Ik zal u eens wat zeggen : ieder Geschöpf heeft eigen viengerafdrukken, een eigen karakter, een eigen ziel met eigen electronen, maar die mensen gelijken meer op elkaar in die grote domheid als in die grote liefde, en als iek onze Lieve Heer was, schakelde iek mijn stroom eens een poosje naar die zijde van die lege hoofden, waarien die elementen uitgewerkt zijn, uit Iek begrijp er niemendal van En u ?”

„Jij ken 'n héél geleerd mens zijn, Wetter,” zei tante Toos, terwijl ook hij z'n hoed opzette : „en ik begrijp niks van al jouw boeken-wijsheid, maar jij ben zo blind voor wat 'r geen twee stappen uit je buurt gebeurt, dat ik me mond maar zal houden Mot jij ook opstappen ?”

„Iek ga eens naar die Polizei, om te horen wat dat voor skandaal ies” zei Wetter : „op zó een manier krijgt een man, die iets misdaan heeft, levenslang ! . . . Als jij mij hier wacht, Friedel, ben iek in ene Viertel-stunde terug”

Koert, die 't met z'n barstende koppijn niet langer uithield, had 't wonder bestaan nog voor Friedel opstapte, naar bed te gaan. De twee vrouwen zaten over mekaar onder de lamp — de moeder met de zilverwitte haren, en 't beeldig kopje met de hagelwitte tanden. Toen, omdat tante Toos met 'n gezicht 'r koffie slurpte, of ze 't met 'n dozijn tegelijk an de stok had, zei 't meisje na 'n ruzie-achtige stilte — en ze had niet onhandiger kunnen beginnen :

„Iek viend het jammer van Koboës, dat hij zo schrikkelijk-boos ies geworden. Het ies anders zo'n netter mens en zo iemand om veel van te houden !”

Tante Toos snoof door 'r neus, plette 'r lippen in 'n rimpel-bobbel saam, gelijk 'n tandenloos oud vrouwtje, dat even rust van 't bezwaarlijk kauwen met de molmen stompjes, en eerst na 'n zeurderig wrikken van 'r oud hoofd, of ze moeite had de boot van 'r gedachten in beweging te brengen, begon ze met diepst-moederlijke genegenheid van 'r zoon kwaad te spreken. Ze dee 't met horten en zuchten, of ze met Kobus getrouwd was en ze 'r hart eindlijk an 'n belangstellende buurvrouw of 'n zuster, die 't net zo lamlendig met háár man getroffen had, kon luchten — en ze dee 't met de sluwe, listig-tastende bedoeling, om 't onheil van zo'n witgekalkte-kee as schoondochter, langs de verstandelijke weg van 'r enig-overgebleven zoon, van wie ze tot 'r laatste uur afhankelijk bleef, stevig zwart te maken, te voorkomen.

„Een net mens, en iemand om véél van te houden,” herhaalde ze eindelijk : „ik mag as moeder 't tegendeel niet beweren, maar zoas je 'm daarstraks het gezien, de meubelen runewerend, en as 'n grondwerker, die 'n borrel op het, tegen jouw vader en tegen mijn, as moeder, tekeer gaand zoas-ie daar stond om bang van te wezen, zo is-ie nou in z'n gewone doen, as 'r géén getuigen bij zijn, voor wie-ie kemedie mot spelen As hij om mijn dochter kwam, zou ik 'm in 't fassoenlijke bij z'n lurven nemen, en 'm 't gat van de deur wijzen Zo waarachtig as ik hier over je

zit D'r bennen mannen, die door de natuur
angewezen zijn om niet te trouwen, omdat ze
elke vrouw dood-misselijk van ellende motten
maken Zo is mijn zoon, is van alles niks
En werachentig waarheid is waarheid Ik
voel me bij tijden of 'k moedernaakt-alleen op de
wereld sta Most zo'n stuk iesegrim nou zo
uitvallen, omdat wij 'n medemens 'n handje
geven, om uit de modder op 't droge te komen
Een net mens en iemand om veel van te houden
As jij ooit 'n man neemt, Friedel, pas dan op,
dat je niet in de mieserigheid van 'n polderjongen,
die zich an 't meubilair wreekt, as je 'm tegen-
spreekt, valt 'n Man mot goed zijn, gelovig
en zachtzinnig. Mijn zoon is van alles niks
En werachentig soms ziet-ie 'r door z'n zure
gestel nog ouwer as je vader uit Ik had
tienmaal liever 'n dochter gehad."

Nou was ze 'r, en terwijl ze 't treurig beeld van
de verdorven zoon, de zich voor niks moeilijk-
makende, uit z'n evenwicht van pijpjes-kluivende
geslagen, geduldige Kobus, opzettelijk vervalste,
had ze 'r al dadelijk spijt van — maar ze kon 'm
niet missen — en voor dat 't mooie vrouw-kind
bij haar over de vloer was gekomen, had je met 't
karretje van je eigen huishouden nooit last of
moeite gehad

„Als u als moeder, die hem zoveel langer kent,
dàt zegt," babbelde Friedel mee : „zal het wel zo
zijn Maar iek viend hem een aardig en lief
mens En met gedoeld bereikt men juist bij
zo iemand een hele boel"

„Een aardig en lief mens !" viel tante Toos
gemelijk uit : „en geduld ! Ik heb meer as zeven

en dertig jaar geduld met 'm gehad” — ze jekte 'r tien jaar bij, en ze kon dat doen, omdat Kobus 'r door 't glasblazen, door z'n ouwelijk-vermoeide gezicht en de kale knikker inderdaad veel ouwer uit-zağ — : „ik heb 'm gesoebat mee na de kerk te gaan, z'n plichten waar te nemen, en teminste dàt voor me over te hebben, maar nee ! 'r Is geen ondankbaarder tuig as kinderen, en as de vrouw, die ooit zinnigheid in 'm krijgt, zich op de dag van 'r trouwen met 'n steen an 'r nek verdrinkt, kiest ze de wijste partij”

Toen spraken ze verder over ditjes en datjes langs mekaar heen — Friedel, die altijd wat an 'r lichaam te prutsen had, wreef 'r parelmoeren nagelschelpjes met 'n zakdoekje-buiten-'r-stand, en tante Toos, die niet stil kon zitten, stopte met opzet de meest stukgelopen sokken van Kobus, en om de zoveel rijgsteken klaagde ze over de alles vernielende voeten van 'n man van over de veertig, die te lui was, om van sokken te wisselen, tot-ie voor schandaal met flarden en gaten rondliep.

Friedel stapte om half elf op. Wetter had door 'n jongen, die in de buurt woonde, de boodschap laten weten, dat 't wat later zou worden, omdat-ie op Godefroid Mourier buiten 't Politiebureau bleef wachten — ze was nog niet de hoek om, toen Kobus, die geschildwacht had, en nou alles van nicht Anna, in kleuren en geuren te weten gekomen was, op 'r toe liep, en met 'r mee naar de Wetterse woning opwandelde. Hij begon met z'n excuus over z'n lomp optreden te maken — die Mourier was 't doodtrappen niet waard, die was 'n doorgewinterde schobbejak — maar hij had niet mogen vergeten, dat zij en 'r vader bij

hem te gast waren. Hij eindigde met 't jongens-achtig-gebroddeld verzoek of ze twee tellen met 'm wou oplopen. Rillend, of de kilte van de avond 'm beving, met huiveringen, die 'm 't spreken belemmerde en 'm telkens de elbogen in de zijden deden stuntelen, sprak-ie op de eenzame weg over de krankzinnigste malligheden, die-ie zo weer vergeten was, als-ie ze brabbelde, en toen eindelijk 'n ander naast 'm met 'n traag-lallende tong en met 'n stem, die de zijne niet was, nooit geweest kon zijn, 'n stem van 'n in de ruimte verdoolde, durfde vragen of ze is 'n avond met 'm na de Bioscoop zou willen, toen zette-ie z'n kraag op of 't ineens schrikkelijk bij de laaiende oven tochtte. „Iek wil wel,” zei ze in z'n goedige ogen, die nooit iets voor zichzelf verlangd hadden, kijkend : „iek wil héél graag, maar iek moet mijn moeder en Omuttel oppassen” De vreemde, die dat drieste aangedurfd had, zei toen enkel nog met 'n zo dor geluid, dat de woorden 'r in verbrokkelden : „ik wou u wat zeggen, maar dat ken alleen met 'n brief Mag ik u die brief zenden . . . ?” — „Astublief,” zei ze omdat ze niet wist wat ze anders most antwoorden. Zo gingen ze van mekaar.

Thuis zat tante Toos achter de tafel, en schrikte wakker toen ze de klink van de deur hoorde. Ze schonk z'n koffie in, sprak geen woord van verwijt. Maar hij had iets vreemds over zich, vroeg 'r naar boven te gaan, omdat-ie nog wat te werken had. „An wat ?” zei ze : „dat doe je toch nooit” „'n Brief,” antwoordde-ie stug.

„Ik zal je één ding zeggen,” praatte ze kleintjes : „jij schrijft nooit brieven, en dat zou 'k

nou ook maar niet doen, want dat ken nooit wat wezen."

„Ik mot 'n brief schrijven, want ik ga trouwen, moeder."

„Waarom mot dat nou," zei ze, in 'r tranen stikkend : „je weet toch dat ze geen vrouw voor je is, dat je 'r ons àllemaal ongelukkig door maakt Wat heb ik je gedaan ? Waaron straf je me zo ? Ik ben toch oud geworden in me zorgen voor jùllie"

„Daar spreken we morgen over," zei-ie houndingloos.

Toen ze boven was, doopte-ie de pen van Koert in 't flesje inkt van Koert, en schreef met langzame halen.

In de keuken werd met water geknoeid. Dat was Koert, uit z'n bed gekomen, om gulzig te drinken.

„Wat doe jij ?" vroeg-ie verwonderd, toen-ie Kobus nog en met dàt bezig zag.

„Dat raakt je niet," zei Ko, 't velletje onder 't rode vierkantje vloeipapier verstoppend. Hij wurmde tot bij drieën.

XVI

En ook bij de Wetters werd 't 'n latertje.

Want de scheikundige, die voor 't Politiebureau had geijsbeerd, om op de ontslagen tuchthuisboef te wachten, kwam tegen half twaalf alleen terug. Hij begreep 'r niks van. Mourier was 'm zeker voorbij-gelopen. Toen-ie, ~~heu~~ van 't heen-en-weer stappen van de ene zijstraat naar de andere, eindelijk de wachtmeester, die-ie nog van 't kindergevecht in de sneeuw kende, aansprak — 't was morgen vroeg dag — keek de beambte 'm aan, of-ie 'r tussen werd genomen. Ze hadden de man maar heel kort gehouen, omdat de apotheker per telefoon bevestigde, dat-ie de nacht van de inbraken om drie uur uit z'n bed op was gestaan, om 'n lange kerel met 'n ongunstig voorkomen, die uit naam van de familie Wetter kwam, inderdaad 'n doos poeders, 'n flesje valeriana, 'n rolletje pepermunt en 'n stuk zeep, mee te geven, en 't had ook geklopt met de plotselinge dood van de jongen. Na 'n dik half uur was Mourier weer in vrijheid gesteld — met de waarschuwing, om niet te lang zonder middelen van bestaan in Eindhoven te blijven hangelen, en om sebiet bericht te geven, als-ie 'n betrekking gevonden had. Voorwaardelijk vrijgelaten, sprak 't vanzelf, en dat wist-ie, dat-ie voorlopig onder politietoezicht stond.

Wetter had 'r op gerekend, dat-ie 'm thuis zou

aantreffen, dronk 'n kom koffie, zei an z'n dochter, dat ze naar boven kon gaan, sloot zich in 't schuurtje op, om op de nieuwe huisgenoot verder te wachten, en toen-ie eenmaal in de stilte door z'n berekeningen, de vreugde van de arbeid gegrepen werd, en z'n pijp 'r zelfs bij uitgegaan was, vergat-ie de „domheid” van de avond, en had Godefroid misschien lang kunnen schellen voor-ie open gedaan werd, als Friedel, die 'r vader kende, niet zo verstandig was geweest, 'r ook bij op te blijven. Nog voor de reus gebeld had, ontsloot ze de deur, omdat ze de voetstappen in 't hol echoënd straatje hoorde.

„Neem me niet kwalijk,” zei-ie : „neem 't asjeblief niet kwalijk dat ik me zo verlaat heb, maar ik had 'n boodschap te doen bij die nicht van me, en toen nog 'n tweede boodschap 'n eind uit de buurt, en toen kon ik de weg niet zo goed vinden. Ik zee tegen mezelf : 't is links, toen weer 't is rechts, en toen — neem 't me asje — asje”

Eer-ie bij 't licht van de lamp was, wist ze 't, had ze 't in de gang geroken. Ze dacht 'r in 'n angstige opwelling aan, 't plaatsje over te lopen, en 't 'r vader te zeggen, maar ze bedwong zich, dee met 'n lief-vrouwelijk gebaar iets, dat 'm ont-nuchterde.

Bij de tafel was-ie op haar stoel gaan zitten, raak onder de vijandschap van de schelle lamp, die 't witte vel tussen de kort-geschoren haartjes bloot woelde, de wenkbrauwen dee uitstekelen en slagschaduw-tjes onder de kologen, die 'r eens zo verwilderd door leken, groef. 'r Perrelde zweet op z'n voorhoofd en z'n jukken, of-ie in de

hete zon had gedraafd, en de bleke werkmanshanden met de grove toppen, beefden zo onrustig op 't tafelzeil, of ze van 't dragen van 'n te zware last natrilden.

Misschien zou ze minder met 'm begaan zijn geweest, als-ie niet an een stuk door in de lamp had gestaard, en met z'n vermoeide, gemartelde ogen scheen te worstelen, om van de 'm niet loslatende lichtkwelling los te komen. De klok sloeg half twee. Schichtig keek-ie 'n verdwaasd ogenblik in de richting van 't geluid, toen strak en afwezig in 't in z'n hersens brandend spiraaltje.

Op 'r kousen schoof ze naar de koffiekkan, goot 'r kom vol, kliekte 'r 'n scheut melk bij, zette 't voor 'm neer, streelde 'm over 't achterhoofd, zonder te weten waarom ze 't deed, enkel gedreven door 'r vrouwelijke behoefte om 'n verloren mens op te beuren, en voor de zoveelste maal zei ze zacht : „Sie Aermster”

Met 't hoofd op de handen viel-ie op de tafel.

Z'n brede rug schokte, en kreunen dee-ie of-ie lichamelijk pijn had.

„Mag u drienken als u verdriet heeft ?” vroeg ze, zich over 'm buigend : „u weet toch dat u daar niet tegen kan En u doet er mijn vader en mij groot verdriet mee Iek zal u nooit meer aankijken als u dat weer doet”

Hij gromde. 'r Lag 'n afgejakkerd dier onder de licht-plassing der lamp.

„Vader heeft op u staan wachten bij dat Polizeirevier, en hij wacht nòg, maar iek zal hem niet roepen, want dan zou iek mij schamen Dat ies nog hele frische Kaffee Maar die suiker ies op Die krijgt u morgen weer

Drienk u asjeblief Daar doet u mij plezier mee”

„Ik ga d'r morgen vroeg vandoor !” zei-ie, in dezelfde geknauwde houding : „en as 't me lukt, zit 'k morgenavond weer opgesloten”

„Waarom zegt u zulke lelijke dingen ?” praatte ze, over 'm neer zittend : „u kan toch een goed mens worden, waarvan andere mensen heel veel zullen houden”

„De mensen zijn beesten !” zei-ie kwaadaardig opstaand.

„Is ú een engel ?” vroeg ze, en omdat-ie met zulke dreunende stappen door 't kamertje bewoog, waarschuwde ze 'm voor de slapenden in 't huis : „gaat u er bij zitten asjeblief, Herr Mourier, want mijn moeder ies ziek”

„Da's goed, en dan blijf 'k meteen op tot morgen-ochtend. Ik weet 'r nou alles van — meer as me lief is,” zei-ie nors, en terwijl-ie in de stoel neerbonkte, ontweken z'n met bloed belopen ogen de ogen van 't meisje : „je mot 'n schurftige hond niet van de ketting laten Die krijgt overal stenen en trappen — en dat is hullie recht, omdat-ie andere honden ansteekt”

„Mijn lieve vader,” antwoordde ze zacht, omdat boven moeder's bed kraakte : „heeft eens een zieke hond mee naar ons huis ien Duitsland gebracht, en hem met een middel elke dag gewassen tot hij een lust voor die ogen werd De eerste keer dat vader hem behandelde, wou-ie bijten, gromde hij net zo hard als u nou doet, maar na een paar dagen likte hij die hand van oens allemaal, en hij werd zo met oens befreundet, dat hij een Raubtier werd, als iemand een

vienger naar oens uitstak Wees u zo lieb en drienk die frische Kaffee Wil u ?”

De jenever, die-ie met woede en weerzin geslokt had, wrokte nog, maar bij de vriendelijke dwang van 'r stem, hingen de schuwe kologen aan de wassen handjes op 't tafelzeil, en als 'n nukkig kind begon-ie de kom met kleine teugjes leeg te slurpen.

„Als u zó'n verdriet had over die dood van uw kiend,” praatte ze weer — ze was zelf door 't geweld der kleine gebeurtenissen, 't geraas van de leegte in 't huis, nu 'r een zieke minder verzorgd moest worden, de narigheid van de avond en 't lange wachten, over 'r zenuwen heen — en ze zat vol van de dwepende romantiek van 'n Duits kind-vrouwtje, dat te veel boeken gelezen had, èn in de herinnering aan de in de gevangenis gestorven grootvader, èn door de glimlach van 'r vader, de man uit de Leeuwarder cel interessanter dan wie ze verder kende, vond : „als u zo'n verdriet had, Herr Mourier, moest u met uw vrienden uitspreken”

„Ik heb geen verdriet — 'k zou niet weten waarover”

„Meent u dat nou ?”

„Dat meen ik !”

„Geen verdriet over die arme Jo ?”

„Het-ie 'n woord met me willen kletsen ? Het-ie zich niet onder de dekens verstoppt, toen-ie me zag ? . . . Hij is 'r niemeer, en van de dooien mag-ie geen kwaad spreken, maar as ik me hart luchten mag : hij is voor z'n vader erger as 'n varken geweest”

„Wat ben u een slecht mens !” verweet ze

driftig, en ze kreeg 'r 'n kleur bij : „die jongen ies vanmorgen begraven ! . . . U heeft gelijk, als u van oens weg gaat : en hoe eerder hoe beter !”

Van af 't ogenblik, dat-ie in 't kleine laboratorium, in de stoel van 'r vader, met de zenuwtrekkingen op z'n geelbleek gezicht naar de koffiekom gebukt had, om niet te laten merken, dat-ie most grienen, en 'r vader gezegd had : „Der Herr komt niet uit vreemde landen, maar uit een zelfde vreemd huis, als waarin jouw grootvader gestorven is, omdat hij iemand vermoord heeft. . . .” — van af dat ogenblik had ze zich in 'r romantisch hoofdje voorgenomen, de rustige les van de chemicus op te volgen, en goed voor 'm te zijn — dat was plicht bij mensen, die een boel hadden meegemaakt — ze had 'm in de arbeiderswoning, voor zover ze 't kon, vertroeteld, en als de oude Wetter 't oplette, had-ie 'r telkens met z'n goudbrokaten ogen — vader had ogen, zo als geen ander — angekeken, of-ie wou zeggen : best m'n, kind, geen levend uur voorbij laten gaan zonder voor een ander wat te doen — die man heeft van alles te weinig En nu zat ze over 'n afstotende ruïne, over 'n leugenaar, die vanmorgen bij 't vers-gedolven graf wat had willen zeggen, die toen haast stikte van verdriet, wie ze telkens wat toegestopt had, en met dingen-van-genegenheid getroost en afgeleid — die de eenzame vader geweest was, 'n gebroken mens, uit de gevangenis gekomen, om 'n zoon terug te krijgen, en 'm dadelijk weer af te staan — en die nu over haar met de onwezenlijkheid van 'n man, die te veel gedronken had, en met 'n weeë dranklucht om zich heen, de laatste gronderige koffie uit de in z'n

handen bevende kom slurpte, en z'n ongelukkige jongen beschimpte.

Grommend, zonder 'r dadelijk te antwoorden, stond-ie op, leunde met de vuisten op de 'r onder trillende tafel, keek in de lamp, waarvan de zijden kap door 't gesnuif van z'n adem bewoog, en voor 't eerst biechtte-ie alles wat-ie op z'n geweten had.

't Kwam 'r stompelend uit, en na 'n snauwend inzet, vernevelde de kamer, waarin 't meisje luisterde, begon-ie met de handen op de rug op en neer te passen, als 'n gekwelde in 'n kooi. Jaren had-ie 't zo gedaan — jaren was 't verhaal in 'm gegroeid.

„Ik was 'm in me cel vergeten Is dat mijn schuld? Je onthoudt hoe de zon — hoe de maan 'r uitzien — je onthoudt geen mensen

Ik teminste niet 'k Was me eigen gezicht gladweg kwijt — 'k heb me niet herkend, toen 'k weer kon zien of 'k op mezelf of op 'n ander leek Maar 'k ben werom gekomen met de beste bedoelingen An elke gulden, die 'k voor 'm uitgaf, zatten maanden ploeterwerk vast 'k kon niet na 'm verlangen — 'k heb 'm haast niet gekend, en, en 'k mocht 'm niet, omdat 'k niet wist of-ie van mijn of van 'n ander was Dat was niet zijn schuld Dat was de schuld van zijn moeder As de mannen van honk motten voor 't brood, bennen 'r vrouwen die zich vervelen, en uit verveling dingen van schande doen Da's mijn gebeurd Zo waar de lieve God 't me hoort zeggen 'k Was soms nachten bezig met liniëren, om 'r wat bij te verdienen — 't hielp niemendal — ze zag mijn as 'k

moe, en de ander as-ie zo fris as 'n hoentje was
 Toen stierf ze goddank, en 'k heb 'r opgepast as
 'n waakhond, maar de dood laat zich niet weg-
 kijken, niet wegpaaien, niet weghuilen. Die
 komt, neemt, laat je midden in je werk met 'n
 wurm van 'n kind achter „We motten
 mekaar misschien gaan verlaten,” zee ik, toen ze
 bediend was geworden : „ik zweer je bij God en
 de Heiligen, dat 'k 'm groot zal brengen, of-ie van
 mijn of van die ander is, as je 't me zeit, as je
 geen geheimen mee na de Eeuwigheid neemt”
 Ze zee niks. Ze lee me enkel an te kijken Da's
 dat. Da's nommero een. En da's de waarheid
 Toen wier 'k gek op 'n tweede Je
 wordt 't. Je ken niet zeggen waarom. Je loopt as
 'n stekeblinde je noodlot na As ze je waar-
 schouwen, wor je woest En as je je vingers
 brandt, speel je kemedie dat 't geen pijn doet
 Die hiette Carmen, as in de opera D'r
 vader was korist 'k Heb 'r alles verteld
 van me eerste vrouw, van me denken in die dagen,
 van me ellende in die dagen, as 'k me werk ver-
 waarloosde en me betrekking kwijt raakte, om in
 de buurt te blijven loeren, om me nest schoon te
 houden — 'k Ben gedachten an 'r kwijt geraakt,
 die vanbinnen begraven leeën, die 'k niet hardop
 durfde zeggen Ze wist dat van Jo — wist
 dat me hersens gekookt hadden, as 'k op de fa-
 briek an me vrouw, die 't kind dagen in bed stopte,
 om 'n vrije dag te hebben, gedacht had — had —
 had — 't was alles de verlejen tijd, die je van je
 vort-spoelde, om met geen geheimen in je hoofd,
 geen verdomde leugens, 'n tweede moeder voor je
 — voor je „Wat doet 't 'r allemaal toe,”

zee ze — ik hoor 't 'r nog zeggen — : „as wij getrouwd bennen, zal-ie 't best bij me hebben ! Je mag 'n kind niet straffen” 'k Werkte als 'n slaaf. D'r kon niemand tegen op. Ze zeeën : jij verpest 't voor ons Klets maar, dacht ik Ik most meer as anderen doen D'r zat iets in me te zingen, as me lenden zeer deeën van 't bukken, 't vooroverstaan Me hele huisje knapte 'k op D'r kwam 'n nieuwe kast, 'n nieuw tweepersoons bed 'k Herinner me nog 'n klok met 'n speelwerk Toen kreeg 'k de slag op me hersens Ik raakte 'r lippen niet alleen an Dat heb 'k de heren van de Rechtbank gezeid, dat heb 'k ze duidelijk gemaakt Zij hiette 't liegen Ze zee : dat van je eerste vrouw zal ook wel leugen geweest zijn Ze zee : jij ben driekwart gek, en gekke mannen motten niet trouwen, want die doen fassoenlijke vrouwen de dampen an Toen maakte zij 't uit — da's waar — en ik was de minste ; ik had 't met me eigen ogen gezien, dat ze 'n ander — en 'k zee da'k gelogen had Ik kreeg 'r lippen weer, de liegende, onzuivere lippen — ik kocht in die dagen twaalf lepels en twaalf vorken, en voor de jongen 'n bril — nou leek-ie nog meer op z'n vader. — Toen had 'k 'n vrije middag, heb ik 't zelfde gedaan as bij de eerste, ben blijven posten — zag 't voor de tweede maal — zàg 't — zàg 't — heb van 'n vriend 'n mes geleend — heb 'm gezeid waarvoor 'k 't nodig had — ben dagen lang an de drank gebleven, heb niks gegeten, enkel sigarettten gerookt — heb wéér gezworen, dat 'k niks gezien, dat 'k alles gefantaseerd had, en toen ze me uitlachte, de deur voor me opensmeet, me

nariep dat ze nou wist hoe 'k de dooie eerste vrouw mishandeld had — toen heb 'k 'r op los gestoken — heb ze allebei vermoord, met voorbedachterade, de eerste vrouw, de tweede — ben na me woning teruggegaan, in me ouwe bed gekropen — en ben in de boeien geslagen Da's dat. Da's nommero twee Da's alles En da's de geschiedenis van me zoon Heb-je daarvan terug ?”

„Sie Aermster” sprak ze enkel.

„Morgen verkas 'k”

„Waarom ? . . . Is hier geen thuis ?”

„Dat ken nou niet meer, na 't spektakel van vanavond Ze steken d'r ogen niet in d'r zak, as je tussen twee chercheurs opgebracht wordt”

„Wacht even, ik zal vader roepen,” zei ze.

Wetter kwam met 'n verwonderd gezicht, gestoord in z'n lektuur, binnen. Die begreep wat 'r gebeurd was.

„Jammer, Mourier, dat we mekaar misgelopen zijn. Iek had je willen vragen een borrel met mij te drinken, want iek had ijskoude voeten gekregen”

„Hij wil morgen afreizen, vader.”

„Heeft dat zo'n grote haast, Mourier ?”

„Ik heb hier niks meer”

„Tellen wij niet mee, dummer Kerl ?”

„Na wat 'r vanavond gebeurd is”

„D'r is niks gebeurd Iek bezorg u een betrekking op die Papierfabriek, en u gaat fijn slapen, en als u weer lust heeft in een glaasje Schnaps, neem mij dan mee Wil u ? . . . Een, twee, drie, iek draai het licht uit”

Die nacht werd 'r in twee woningen van 't Philipsdorp weinig geslapen. Tante Toos voelde zich ziek, moest de volgende dag door Leentje als huismoeder vervangen worden — Koert lei met barstende hoofdpijn, tobbed over de gestorven vriend — Kobus murmureerde over de lange brief, bang voor de hopen taalfouten — Godefroid Mourier gromde naast 't bed van Jo tot de dag aanbrak — en Friedel dacht aan Kobus, die zo raar gedaan had, en 't vermoeiendst aan de man, die twee vrouwen gedood had.

XVII

Zó duizelig, dat ze zich telkens most vastgrijpen, was tante Toos al heel vroeg in 't keukentje bezig geweest, om de boterhammen en de koffie voor Kobus en Koert klaar te maken, maar nog voor één van ze benejen was, kroop ze weer naast Lena in 't grote bed, en toen ze languit lee, tolde ze net zo in 't wilde, in 'n warrelende draaikolk, as op die ellendige avond, toen ze voor 't eerst met 'r zoon over de Wetter's herrie had, en ze 't vertikte, om na benejen te kommen. „Moeder Maria ! Moeder Maria !” mummelde 't uit 'r hortend-hijgende mond — en omdat ze matelooslang, onpeilbaar-diep in de ruimte zonder wanden, in de oneindigheid, waar je vrij van lichaam dreef en waar je toch met kreunende schokken verzakte, viel en geslingerd werd, omhoog werd geheven en met 'n folterzwaai in de zuiging verzwolgen, greep ze zich in 'r doodsangst, in 'r aanvoelen, dat ze geroepen wier, dat 't 'r afscheid was, aan de in 'r klauwende vingers afbrekende pluizen van de deken vast.

„Wat is 'r ? . . . Wat doe je tante ?” vroeg Lena, die 'r al niks van begrepen had, dat de ouwe vrouw, pas opgestaan, nog 'ns kwam uitrusten — nog nooit was dat gebeurd — en ze bukte zich op 'r knieën, bang bij 't strompelend stoten van de adem die dan weer wegbleef, dan met schorre,

piepende rukjes bewoog, of-ie benee vast werd gehouden, en probeerde los te kommen.

Tante Toos knipperde met licht-schuwe ogen, trachtte 'n houvast aan de deken en 't hoofdkussen te vinden, zuchtte zo moeilijk of ze bekaf van 't lopen was, en toen de zoldering niet langer door 't kamertje heen en weer zwiepte, de spiegel uit z'n gezwalp naar 't gestukadoord schoorsteentje terug-schommelde, en 't ledikant op de monsterachtig-hellende roetsbaan stilhield, boog ze 't hoofd met de witte haren in 't kussen, en daar werden werachies hele plekkies zo nat of 'r uit 't kommetje melk, dat 't kind wel is op d'r bed kreeg, hele scheutjes gemorst waren.

Leentje zag 't in onthutsing gebeuren.

„Wat is 'r dan, da-je al zo vroeg huilt?” vroeg ze: „is d'r alweer keet met ome Kobus...?”

„Nee nee,” zei tante, met moeite 'r gesnik inhoudend: „...ik voel me zo naar....”

„Ik heb ommers niks gedaan?” vroeg Lena nog eens — as je hilde had je je bezeerd, of was 'r de een of ander, die je pestte....

„Nee, jij ben — jij ben 'n schat,” zei de vrouw, 'r arm om 't slanke meisjeslichaam heenslaand — in de ellende van 't ogenblik, de bonzende klopping van 'r zenuw-stekend hart, bij de verkleuming van 'r voeten en de prikkelende tinteling van 'r slapende vingers, had ze de opblaaiende behoefte zich bij iemand in 'r vereenzaming aan te schurken — ze dacht niet meer aan de ruzietjes met 't kind, niet aan de klappen, die ze gekregen had, niet aan al wat 'r in de latere maanden gebeurd was — ze lag in 't bed, dat met 'r in de afgrond, in de gedrochtelijke diepte, als 'n papieren vod in

'n wervelwind, rond-gegierd had, en ze omkoesterde iets weeks en warms, iets dat bij 'r laatste beetje leven behoorde : „jij ben 'n lieverd, jij ken 't niet helpen Geef me 'n zoen”

't Kind dorst niet nee zeggen, nou tante zo vreselijk snikte — ze boog zich over 't zilverwit hoofd, zocht 'n droog plekkie voor 'r lippen, waar ze de vieze tranen niet proeven kon.

„Dank je,” zei de vrouw : „en sta nou vast op, want ik kèn 't nog niet. Ik ben zo raar in me hoofd — ik kèn 't niet En snij zelf je boterhammen, zonder in je vingers te japen En, en” — 't kwam 'r alles uit, zachtjes en angstig, omdat de vrees voor 'n nieuwe duizeling 'r dwars zat — : „en — en ruim dan weer af, voorzichtig, zel je, want ik ken niks — en nie-meer as 'n hallef flessie melk nemen — en aarpelen bennen 'r genoeg, en”

Meer zei ze niet, want ze ging voor de derde keer, wel niet zo lang en zo gruwelijk, maar 't matras glee onder 'r weg, en ze dook weer in de leegte of ze 't raamkozijn bij 't zemeleren der ruiten losliet, en nog 'n heel eind most vallen eer ze op de begane grond terecht kwam.

„Laat mijn maar zorgen,” praatte Lena opgewekt : „je ken rustig blijven uitslapen, as je d'r zin in het, hoor-ie ? . . . En as je strakkies benejen komt, zel je d'r van op staan kijken Je hoeft niks verder te zeggen Zel ik 'n ei voor je koken, hallef zacht ? Of zel ik d'r een klussen in 'n glas melk, met 't glibberdingetje 'r met 'n vork uitgehaald ? . . . 'k Weet 't zo goed as jij, hoor ! . . . Maar met 't lint in me

haar mot je me effen hellepen Anders trek 'k 't wéér in de knoop”

Met 'r blote armpjes hield ze 't bij 't knotje goudhaar, maar tante lag weer te vechten met 'r adem, net as de kees van de buren, die telkes in z'n slaap stuipen had, en dan met z'n poten lee te trekken, of-ie in z'n droom na 'n andere hond toe zou lopen.

„Wil jij me vlechie vasthouden, tante, of wil je me strik”

„Hè ! Hè !” zuchtte tante Toos, gulzig ademend, en terwijl 'r bevende vingers 't lint in 'n slordige strik knutselden, had ze moeite recht op te blijven zitten. Hijgend lag ze weer achterover, en door 'r tranen keek ze naar de vlotte bewegingen van 't kind, waarop ze anders honderd-en-een aanmerkingen zou hebben gemaakt — dat 't zich wies met 'r jurk an en met 't lint in 'r haar — dat ze kudderde zonder zeep, bang voor 't bijten van 't schuim in 'r ogen — dat ze 'r mond spoelde, met 'n gespet van je welste tegen 't behang — dat 'r nou al 'n kous afzakte — en ze de banden van 'r schort in de knoop had getrokken — ze zag 't alles uit gewoonte-om-alles-te-zien, maar ze sprak 'r geen woord bij, zo lammenadig as ze zich voelde, en zo telkens as ze weer most denken, dat ze 't niet lang meer zou maken.

Oom Kobus liep net door 't voortuintje naar de fabriek, toen Leentje in de huiskamer kwam. Die ging 'r vandoor zonder moeder goeie dag te zeggen, omdat-ie 'r zeker van was, dat ze, na de woordenwisseling van de nacht, met opzet boven bleef — 't werd onhoudbaar met 't mens,

dat 't 'n straf vond, as hij an trouwen dacht ! — en omdat-ie nog eerst de brief van zes zijdjjes in de bus an 't end van de straat wou steken — 'm bij Wetter zelf te bezorgen had-ie niet gedurfd. Friedel kreeg 'm nou toch tegen de middag, as ze de tijd had 'm te lezen, en Wétter niet thuis was.

Koert's bord met de door tante gesnejen boterhammen stond 'r nog net zo. Die kwam al z'n leven te laat op de fabriek, as-ie nóú nog boven was Als 'n lenig eekhoorntje wipte ze de trap op, smet de slaapkamerdeur open, en riep : „Koert ! Koert ! . . . Leg-ie nog in je bed . . . ? Gossie, jongen, schaam-ie je niet ?”

Hij stutte op in z'n ledikant, maar ze verstond 'm niet. Hij was zo hees, had 't zo te pakken, dat-ie doofstommetje most spelen, en toen-ie zich inspande om 't 'r duidelijk te maken, dat oom Kobus voor hem de boodschap zou afgeven, dat-ie niet praten kon, en dat-ie in z'n bed lee te bibberen, raakte-ie zo gemeen an 't hoesten, of-ie om 'r bang te maken opzettelijk blafte.

Daar stond Leentje 'n seconde paf van. Twee zieken ineens. Precies as bij de Wetter's. As oom Kobus nou ook nog in bed kroop, waren ze fijn allemaal ziek. 't Kon háár niemedal schelen. Hoe meer d'r van de vloer waren, hoe minder 'r vuil wier gemaakt, nou zij 'r alleen voor stond. Dat knapte ze tienmaal vlugger as Tante Toos, die alles op d'r elf-en-dertigste kon doen, op.

„Zel ik je brood op je bed brengen, Koert ?”

Hij schudde 't hoofd, had ook al geen trek.

„Da's klessen,” zee ze, 't smerige waswater van oom Kobus, dat 'r pikzwart uitzag — Kobus had niet voor niets 'n liefdesbrief van zes zijdjjes

tot drie uur in de nacht, bij 'n flesje met te veel inkt en 'n lekkende penhouder, zitten schrijven — eerst in de emmer overhevelend — schandalig, om 'n ander as meid te gebruiken ! — : „daar gebeurt niks van ! As je niet eet, wor je zo mager as 'n pier Je zal is zien, as je je brood slikt, hoe je dadelijk weer spreken ken”

Weer weigerde-ie met 'n schudden van z'n hoofd.

„Nou zellen wij is zien wie de baas is,” zei ze : „tante Toos is ook ziek, en ik ken geen ziekenhuis bedienen, en 't huishouen narijen, as ieder-een z'n eigen zin doet Zel ik je haar kammen ? . . . Met zo'n ragebol ken je niet blijven leggen, en je handen mot je 'n beurt geven Die hebben toch niks met je keelgat te maken”

Hij wou niet dat ze te dicht bij z'n bed kwam, bang dat zij 't ook te pakken zou krijgen. Maar ze was niet te houen, nou 't spelletje begonnen was, klom op 'n stoel, en kamde heel handig en vlug tot 'r 'n scheiding met zwierige bochten gelinieerd was. Toen bracht ze 'm de boterhammen met suiker 'r op, wat-ie wel zou lusten, en wat goed voor 'n keel, die niet praten kon, was. Voor tante Toos kookte ze 'n ei. Ze had 't zo dikwijls gezien, dat 't geen kunst voor 'r was.

Met kokend water kon je 'r gerust alléén laten — ze had zoveel van de verhalen van Koert z'n verbrande voet gehoord — toen zij pas op de wereld gekomen was, en hij 'n warme kruik voor haar klaar had willen maken — dat ze 'r al as kind, dat nog niet eens praten kon, de stuipen voor op 'r lichaam had. Ze dee tot in kleinigheden zoas tante Toos 't dee : 't ei kalmpjes-an in 't

netje, en dat an 't touwtje, voorzichtig buiten de stoom om, in de ketel laten zakken — niet stoten, niet schokken — as d'r 'n barst in kwam, kreeg 't ei allemaal witte bobbels op z'n buik. En dat bleef natuurlijk wel allemaal ei, maar 't was net zo'n misselijk gezicht as de kin van de schoenlapper, die zulke koeien van wratten bij z'n lip had, dat de barbier 'm 't laatst van al z'n klanten schoor, omdat zûlk inzepen alleen 'n kwartier duurde. Dat had ze gehoord en gezien, toen ze met Kobus-met-'n-baard-van-vier-dagen mee had gemogen. 't Liep alles zo van 'n leien dak, dat tante 't 'r niet had kennen verbeteren. 't Smeren van de boterhammen lukte alleen niet te makkelijk, want 't brood was oudbakken en de boter hard. Hoe je 't prakkizeerde : de punt van 't mes krulde 't korrelend meel mee — 't brood werd niet beboterd, maar de boter bebrood. Toen zette ze 't vloodje op de wasem van de ketel, en nou hielp 'r geen moedertje-lief an — 't wier precies as 't ijs in de vaart, as de zon 'r op scheen — om de rand op de bojem traände 'n gelig papje en in 't midden wier de klont, die 'r niks van begreep wat 'r onder 'm an de gang was, hoe langer hoe kleiner. Boven in de slaapkamer, keek tante, die zich gelukkig uitgetkleed had — 'n paar keer had Lena benepen geluisterd, toen 'r gestommeld wier, of ze toch opstond — met suffige ogen naar 't moedertjes-gedoe van 't kind, prees de boterhammen, die aan de bedzij dun en aan de raamzij gezwollen waren, maar dat hinderde niet : zij zou aan de bedzij happen, en toen ze, in behoefte 't meisje te belonen, 't ei tegen 't hoofd-eind klopte, om 'r 't kapje af te pellen, was 't

alles keurig in orde, enkel 'n tikje te groen en te zwart van 't lange koken. Dat was de schuld van de kip of van de boter, zei 't meisje, en 't hinderde geen steek, want tante liet 't allemaal de glijbaan-boterhammen, geel van de ingezogen boter, en 't keiharde ei op de stoel naast 'r bed staan, tot ze trek zou krijgen, en die kreeg ze de eerste dagen niet.

Benee at Leentje, zich bedwingend om niet te zingen bij 't feest van zoveel gezellige zieken en 't de baas kennen spelen, zonder dat op iedere slak zout wier gelegd, enkel wat en hoe zij 't wou. De pot-van-de-appelestroop, die haast leeg was, likte ze zuinigjes schoon, zo tot in de benedenste richeltjes, dat je niet meer kon zien wat 'r in geweest was, en ze nam met 'n geweten, dat zich niet te lang schuldig voelde, eens zoveel boter. Pietepoes zat bij 'r op schoot, wat anders niet mocht voor de haren — 'r mocht nooit niemendal wat ! — en die kleefden nou welan 'r stroperige vingertjes, omdat ze 'm verliefderig aaide, as-ie 'r kopjes gaf, maar dat ging strakkies met 't was-sen in de keuken, in één moeite door. Voor de huiselijkheid had ze op elke stoel 'n pop gezet. Daar praatte ze zachies mee — dat ze d'r bord leeg mosten eten, dat ze niet met volle monden mosten kletsen, dat ze niet elke hap mosten wegspoelen, want dat de metselaars dat met de tras en de kalk ook deeën.

Hoe zachtjes ze babbelde — ze vergat in de fantasie van 't spelletje de vrouw boven, zo as ze 't ei in de ketel bij 't ontdooien van de boter vergeten had — en tante, in de rust tot 'r zelf komend, hoorde 't vermanend, opklaterend stem-

metje : „Zel je nou wat minder druk doen, beest van 'n meid ? ... Mot je je tien gebojen bij alles gebruiken ? ... As ik je nog is waarschouw, schandaal, ga je na boven en 'r onder ! ... Nee, Boudewijn, daar trejen we niet in ! Of jij nou op je stoel zit te draaien, merakel van 'n kind, dan ha-je je mond open motten doen, vóór je an tafel kwam ! 't Bennen geen manieren, om middenin van tafel op te staan ! ... Toe maar, prinses, jij groeit god-beter voor de galg op ! ... Ik zou d'r in stikken ! Gun je 'n ander niks ? En de korsten opeten ! ... Zit jij weer met je zuurkool te kieskauwen, Siegfried ? ... Geef je nog brutale bekken toe, doerak van 'n jongen ? ... Slik door, lastig leugen-merakel ! En as je 't lef het 'r balletjes van te draaien, en ze an de poes te geven, krijg je op je falie ! ... Ik werk me kapot, en jullie behandelen mijn as oud vuil”

Toen was 'r iemand an de deur, hield 't stemmetje, dat zo sprak als tante de laatste maanden in 'r prikkelbaarheid gesproken en gesnauwd had, op. Ze zee benejen enkel nog tegen Boudewijn, de Prinses en Siegfried, om na 't eten te danken, en babbelde toen als 'n ratel met de melkboer, an wie ze vertelde, dat tante en Koert lekkerfijn in bed leeën, dat ze gister Jo in 'n kissie in de grond had zien zakken, dat ze zelf eieren gekookt had, en dat-ie 'r geen verzuurd beugelflessie most geven, want dat-ie 't anders morgen vroeg weer terug kreeg. De bedrijvige voetjes klonken als castagnetten door 't huisje, terwijl ze de boel afruimde, en in de keuken de borden en koppen 'n beurt met soda en zeep gaf, zoas ze in geen jaren hadden gehad. An de groenteboer zee ze,

dat 'r niks nodig was, dat 'r aardappelen zat waren, en toch kreeg ze 'n appel kedo, die ze onder 't werk met schil en al opat. As 'r 'n koopman an de deur kwam, keek ze eigenwijs naar wat-ie had, draafde ze de trap op, en kwam 'r vertelsel doen. Koert sliep, dee zo raar as Jo, of hield zich maar zo.

„Ik geloof,” had-ie 'r bij 'r laatste bezoek, toen-ie nog wakker was, met 'n gezicht as 'n oorwurm en met 'n stem, of-ie van voren af aan zou motten leren praten, gezeid : „dat 'k net eender as Jo dood ga, Lena”

Hij meende 't . Wat 'r met z'n vriend gebeurd was, wachtte hem ook

„Ik spreek niet met je,” had ze nijdig geantwoord : „as je 't nòg is zeit, akelig dier, sla ik je op je gezicht !”

„Daar hou je me niet mee in 't leven,” had hij met z'n nare, kapotte stem, as 'n oud mannetje-op-de-bedeling geantwoord : „ às ik dood ben”

„Dan zal ik je zo ranselen, dat je weer levend word't, en nou praat ik niet meer met je, lelijk spook ! Jij denkt alleen an jezelf As 't maar uit is !”

In 't keukentje, warendig netjes opgeruimd, schildte ze de aarpels. Dikwijls had ze tante Toos mee maggen helpen, om te pitten — nou jaste ze zelf. Maar of de duvel 'r mee speelde : tante had gister de makkelijkste uitgezocht en de moeilijkste met bochels, kromme schoeren en waterhofies voor haar laten leggen. Telkens as 'n bleke kanjer, zonder huid en haar — 'r waren 'r met sikken en snorren — in de emmer ploempte,

en 'r waterdruppels an de haal gingen, zei ze 't nummer tot zover ze tellen kon, en begon dan nog is van voren af an.

Effen voor Kobus thuis kwam schaften, wipte de controlerende geneesheer van de fabriek voor Koert op bezoek, en die keek meteen naar tante Toos. Koert was niemendal — 'n paar dagen 'r onder en zweten — met tante Toos bleef-ie 'n hele poos alleen, en toen-ie wegging hilde ze eens zo hard — ze kon bij die jonge kinderen niet gemist worden — as de dokter zóveel in de buurt van 'r hart hoorde wist ze hoe laat 't was.

„Ik hoor in die buurt, dat je honderd wordt,” zei de geneesheer, maar toen-ie Kobus in de gang tegenkwam liep-ie 'n eind met 'm op, en de zoon, die enkel met z'n gedachten bij z'n brief van vannacht was, kwam bezorgd thuis, zei geen woord, en kookte de aarpels samen met Lena, die 't liever alleen had gedaan, maar de pan niet boven de aanrecht durfde keren, zoas tante 't altijd dee.

Nou, Kobus was 'n stommerd. Die liet meer as de helft in de gootsteen vallen, toen-ie 't met zo'n schrikkelijke bluf wou voordoen, en toen ze op de borden kwamen waren ze zó hard, dat je ze met twee handen nòg niet kon moesen.

„As hij weg is, zal ik ze voor tante overkoken,” dacht 't kind : „met mannen in de keuken is 't niks gedaan”

XVIII

Lang hoefde ze niet te wachten, omdat 't door al dat oponthoud zó beestig-laaf was geworden, dat Kobus na 'n stug-hartelijk babbeltje bij 't bed van z'n moeder, waarbij-ie stond te hannahen, of-ie over elk van z'n bewegingen zou struikelen, en 'n afwezig praatje naast 't ledikant van Koert, 'r op 'n holletje vandoor most, om op de Glasblazerij geen boete op te lopen. 't Laatste ogenblik dee-ie onrustig, loerde-ie 'n paar maal door 'n gordijnspleet, kreunde-ie zo raar, dat Lena 'm vroeg of-ie pijn in z'n buik had, en toen-ie 'r met 'n hardere kreun afgesnauwd had, jachtte-ie 't tuintje in, om nog is haastig werom te kommen en 'r te zeggen, dat as, as 'r 'n brief voor 'm gebracht mocht worden, zij 'r met 'r vingers af most blijven. Hij wist 't, dat 't zo vroeg 'n onmogelijkheid was, maar hij most iets zeggen, om 't zenuwgekrop in z'n keel te luchten.

„Ziezo, Boudewijn, Prinses en Siegfried,” praatte zij de poppe-snuiten toe : „nou spelen jullie niet de beest, terwijl ik afruim, en je sleept selderjuu niet alles van z'n plaats, of je zel 'r van lusten ! . . .”

Kwiek, in elk van 'r gebaren de zieke tante nabootsend, borg ze de niet gebruikte tafelfoorwerpen in de kasten, klom op stoelen als ze 'r niet bij kon, en in 't keukentje, op 't punt de half-gare aardpels nòg 'ns te koken, kreeg ze de inval-om-

zalig-bij-te-zingen, om ze liever te bakken, zoas tante Toos 't zo héérlijk met 'n klontje vet kon. Sekuurtjes, piender wijfje, dat 'r niet an dacht, om zich te branden, zette ze de pan op, eerst droog, toen met 't uit de keulse pot gejaapt geel kluitje, dat pssst ! . . . pssst ! . . . schreeuwde, en tussen de sputterende bobbeltjes door, as 'n paling, die de bibberatie te pakken had, langs de pannerand weg prebeerde te kommen, en as 't zag dat 't nergens lukte, dat 'r geen gaatje was om tussendoor te slapen, as 'n tol die z'n vaart kwijt raakte bleef kribbebijten, en met zes belleblasies tegelijk an z'n neus pssst, pssst bleef jengelen, tot 't de pan 'r keel uithing, en 'r van 't krijslelijkie met al z'n praats, niks as 'n bruin plassie overschoot. As tante in gosnaam maar niet te vroeg uit 'r bed kwam . . . Zo'n kookspelletje was tienmaal fijner, as in de voorkamer opgesloten zitten, met je-mag-dit-en-je-mag-dat-niet ! Op de wiebelende keukenstoel boog ze zich over de pan, telkens weer met 'n kouwe aarpel in de ene en 't mesje in de andere hand. Elk repie, elk schijfie, dun of dik, schots of scheef, was 'n nieuw plezier. Ze dejen allemaal of ze de pee an 't pootjebajen in 't kokende vet hadden, scheelden van de schrik, zo wit of ze wonderolie in hadden gekregen, maar an 't end werden ze bruin as gare poffertjes, en 'r waren 'r bij, die 'r zelf zo'n schik in hadden, dat ze met mekaar deeën wie 'r 't eerst hélemaal as de nikker van Sinterklaas uit zou zien. Pietepoes was 'r nieuwsgierig bij op de keukentafel gesprongen, en die zee : „Nououou, jij doet 't waf gauauauw, veel gauauauwer as de vrouououw !” en die was net zo bang as zij voor

de stekende spetjes, die op je vingers loerden, as je te dicht in d'r buurt kwam, en die nog smeriger prikten as 'n speld. Toen 'r an geen van de schijfjes meer wat te bruinen viel, de meeste zo zwart as de onderkant van de pan, boven 't stommende stel waren geworden, draaide ze de pitten voorzichtig af, en lepelde 't keurig gerecht op 'n schaalte. Poetie kreeg 't moes, en blies 'r tegen met 'n bolle staart, omdat de damp 'r af sloeg. Zij, zachtjes-zingend van ingehouden plezier, liep met 't schaalte naar boven. Tante Toos sliep, was haast niet wakker te porren. Maar dat most nou maar. Gebakken aarpels hield je niet warm, en de kouwe smurrie op de stoel naast 't bed, kon 't mens natuurlijk niet meer eten.

„Nou?” zei 't kind : „dat zel je lusten Dat heb ik voor je klaar gemaakt”

Tante Toos, die van benauwdheid begon te hijgen, wou 'r eerst niet an, maar toen ze de teleurstelling op 't verhitte gezicht van 't meisje, dat zich zo schrikkelijk voor 'r had uitgesloofd, zag, nam ze 'n verkoold perkamenten schijfje tussen 'r vingers, blies 'r nog harder as pietepoes tegen, beknabbelde 't met trage kaken, en terwijl ze 't zonnekind, de prachtige robbedoes, die met 't schaalte in de kleuterpootjes op 'n loftuiting stond te wachten, met de ogen-van-vroeger bekeek, 't beeld van 't goudblonde ding, als iets kostelijks in 't lege kamertje van 'r hoofd beglimlachte, zei ze, en 'r was iets krankzinnig-weemoedigs, iets vreemds en uitgerusts in 'r stem :

„Wat smaakt dat lekker Zo iets lekkers heb 'k nog nooit gegeten, schat, kleine dochter van me”

„Jij krijgt de helft en Koert krijgt de andere helft Die oom Kobus, hè ? . . . Wat 'n keukenhèn, hè ? . . . Ik zee nog zo : laat mijn de aarpels maar koken, maar hij het overal en van niks verstand Je zel is zien hoe je d'r van opknapst Maar je komt je bed nog niet uit De dokter wil niet dat je d'r uit komt Zel ik d'r een in je mond steken Hou open, ene, tweeje, drieje Smaakt-ie zo niet véél lekkerder as lekkerdelekker ?”

„'k Heb ze nog nooit zó geproefd,” zei de zieke vrouw, die nog op 't eerste hapje lag te pruimen en nou maar weer 'r ogen sloot.

„Nou neem ik wat je heb laten staan mee na benejen, om 't schoon te maken — je vork heb-ie nog nodig — en in je boterhammen, die ik voor je klaar heb gemaakt, krijg-ie nog wel trek eer 't avond is — en je ei, lus je je ei niet . . . ?”

„Nee, m'n kind”

„Zo, da's jouw portie gebakken aarpels Nou mot je weer niet eigenwijs zijn, en ze dadelijk opeten Die andere portie is voor Koert. . . . Ik kom dalijk kijken of je ze op het”

Dan dribbelde ze 't gangetje door, om 'r broer te verrassen, maar tante Toos riep 'r nog even terug.

„Het Kobus je niks gezeid, Lena ?”

„Wat mot-ie gezeid hebben ?”

„Dat weet 'k niet”

„As jij 't niet weet, hoe ken ik 't dan weten ?”

„Is 'r” vroeg de oude vrouw aarzelend : „Is 'r leit 'r is 'r geen brief gekomen . . . ?”

„Nee. As 'r een gebracht wordt, mot ik 'r voor

hèm met me vingers afblijven Bedoel je dat ?”

„Ik bedoel niks,” zei tante Toos, nog altijd met de aarpelpruim in ’r mond achterover leunend : „breng Koert z’n aarpels maar”

Opnieuw klonken de stevige dribbelvoetjes over de houten gang.

„Koert,” zei ze, nog met de deur wijd ’open : „nou zel je me niet geloven, maar dat heb ik helemaal alleen, zonder iemand ’r bij, in de keuken voor je gebakken Dacht ik ’t niet ? . . . Die andere heb je natuurlijk óók niet gelust Leg d’r nou niet zo vervelend bij Je scheelt ommers niks as dat je verkouwen ben ! Asjeblief As ze koud worden, ken ’k ze wegsmijten”

„Eet jij ze maar op,” zei-ie kregelig-ondankbaar.

Toen werd ze nijdig as ’n spin.

„Je zèl ze eten, versta je ! . . . Wat bennen dat voor manieren ? . . . Tante Toos zegt dat zij ’t niet eens zo ken Die zuigt ’r op as op sjokola As je ze niet eef, zel ’k an Friedel zeggen, dat je verliefd op ’r ben, maar dat ze je niet trouwen mot, enne dat ik niet bij jullie kom losjeren, want dat je mijn gebakken aarpels niet lus !”

’t Was de eerste keer, dat ze ’m an ’t grote geheim herinnerde, dat-ie ’r die avond na ’t geknip van de nagels, ’t pepermunt-gesnoep en z’n dreigend-opgeheven hand, verteld had. Ineens verschoot-ie van kleur, en ’n brokje aardappel, dat ’r uitzag als ’n spaander verbrand hout, in de mond met de koortsuitslag stekend, onderging-ie de schandalige chantage.

„Nou ?” vroeg ze, en in dat ene woordje, begeleid door ’r grote, starende ogen, en ’t geplet

van 'r lippen, lag zo'n belangstellende gretigheid, dat-ie wel antwoorden most.

„Fijn,” zei-ie, bij de bitterheid van 't verkooldde korstje 'n gezicht trekkend, of-ie 'n kaneelstange-tje bekauwde.

„Zel je alles opeten? . . . Enne niks achter je bed weg moffelen? . . .”

Hij schudde 't hoofd in belofte, riep 'r net zo as tante achterna, toen ze met de stapel vuile borden en koppen bij de deur balanceerde.

„Leentje”

Ze hoorde 'm niet zo hees as-ie was. Toen ie met de stoel bij z'n bed heen en weer bonkte, keek ze om.

„Is 'r geen brief gekomen?”

„Nee!” zei ze geïnteresseerd: „wat motten jullie toch allemaal met 'n brief? Dat vraagt oom Kobus en tante en nou weer jij”

„Niks,” ontkende Koert, wachtend tot ze weg was, om 't bittere propje onder de andere pata-ten te verstoppen — kleur op kleur — daar kraai-de geen haan naar. 't Had 'm op de lippen ge-brand, om 't zusje wéér in vertrouwen te nemen, 'r iets wanhopigs — iets meer dan ergs te vertel-len — dat-ie, dat-ie onder in de kist van oom Kobus, die 't verstopt had, zonder op te letten, dat hij door z'n oogspleetjes had liggen spionneren twee zijdjes van 'n brief had gevonden — zijdjes met hopies inktmoppen — zijdjes, die Kobus had motten overschrijven — zijdjes, die begonnen met de gemeenste, vieste woorden: „Geliefde me-juffrouw Friedel Wetter! Eindelijk ken ik u zeggen dat ik u lief heb, gelijk ik hoop dat gij mij lief heeft, en dat mijn ziel van gretig verlangen

beeft, om uwe kuise lippen te mogen kussen”

Daar-achter was de eerste grote peerdrups-inktmop gevallen. Koert had door die ontdekking de genade-slag gekregen. De smerigheid van oom Kobus, om óók op Friedel verliefd te raken, was iets om je bij van kant te maken, en dat had ’m zó troosteloos over de dood met Lena, diezelfde morgen, doen spreken, dat ze gedreigd had ’m op z’n gezicht te slaan, as-ie ’r niet mee ophield. De koorts en de heesheid hadden ’m vinnig te pakken, en vóór-ie de tragische ontdekking dee, had-ie over de gestorven, beste vriend liggen tobben, maar nà z’n snuffelen in Ko’s kist, terwijl-ie klappertandde van kou-en-warmte, na de vondst onder ’t rommelgedoe, dat de oom als ’n relikwie bewaarde, was-ie van ’t ene uiterste in ’t andere gevallen — van ’n dolle verwoedheid, die ’m ’n pijp van Kobus in ’n hoek an gruzelementen had laten smijten, tot ’n levensbeuheid, die ’m onder ’t dek, als ’n saterend gedrocht, naar de strot sprong. Die gluperd, die vent zonder haar, die altijd de stiekemer uithing, de gemene verrajer, die elk uur van de dag poeslief met je omging en ’n kwartier in de wind na z’n zure pijpen stonk, die ouwe gek met z’n pommade en z’n dassen — nou begon je alles te begrijpen — had verdikkeme, verdorie, ’n ogie op zijn Friedel. Vannacht, had-ie ’r ’n voorgevoel van gehad, toen Kobus, die nooit ’n pen in z’n eeltige vingers hield, zo onder de lamp zat te zwoegen — nou was alles uit, alles mis, alles afgelopen — de twee zijdjies, nat dichtgevouwen, met de letters in spiegelschrift op mekaar klevend, maar met ’t schandalig begin duidelijk leesbaar en as je ze voor ’t spiegeltje

bekeek met nog meer onfatsoenlijke woorden — dat klad van de liefdesbrief, met de hobbelige slotzin : „Uw geëerd en geliefd antwoord ten spoedigste wachtend, tekent zich” maakte voor goed ’n eind aan de vriendschap met de judas-onderkruiper, die de overgrootvader van Friedel had kennen wezen. Hij stond niet meer uit z’n bed op. Al schreef de dokter honderd drankies voor : hij zou zich vast en stellig laten doodhonger, en hoe eerder ze ’m na ’t Ziekenhuis brachten, hoe eerder-ie van de slaapgenoot, de laaghartige kerel met de kale knikker, af was

Wanneer Kobus minder met z’n eigen gedachten bezig geweest was, toen-ie in schafftijd z’n praatje was wezen maken, zou-ie de vernietigende minachting in de ogen van de jongen opgelet hebben.

Bij drieën werd ’r gescheld, holderdebolde Leentje, die de vaten met warm en koud water gespoeld had, met ’n brief de trap op naar tante Toos, die ’r ’n nieuwe hartklopping van kreeg en gehaast ’r bril opzette om te zien an wie-ie geadresseerd was. ’t Was geen brief, enkel ’n circulaire in enveloppe, zonder adres, van ’n modemagazijn — allemaal juffrouwen in d’r onderlijfje, met buste-houders en blote armen.

„Wat was dat ?” vroeg Koert, toen ze bij hem binnenkeek.

„Je het mijn gebakken aarpels tòch laten staan, spook van ’n merakel !” schold ze : „en nou zel je ’t niet weten, enne je krijgt ’m niet te zien Da’s je straf”

Toen probeerde Koert ’t, ziek van nieuwsgierigheid bij tante Toos, maar hoe-ie met z’n stem als

'n gebarsten test trachtte te roepen, de ouwe vrouw hoorde 'r niks van.

Benee was Friedel zelf op bezoek. Die had van 'r vader gehoord, dat Koert te bed lag, wipte twee seconden aan. Leentje, die al 'r poppen naast mekaar in bed had gelegd, om 'r handen vrij te hebben, lag met 'r rokjes hoogopgebonden de keukenvloer te schrobben. Ze keek 'r vijandin met valse priem-oogjes an, 'r allermint door gesticht dat de bemoeial zonder 'r voeten te vegen, door 't sopje van schuimend zeep heen-stapte.

„Mag jij zo met water knoeien?” vroeg Friedel, maar nou ook net met de stomste vraag in huis vallend.

„Is 't jouw water?”

„Nee, maar jij maakt die hele keuken schmieg”

„Is 't jouw keuken?”

„Iek zal een boekje over jou open doen, freches Ding!” zei Friedel, op de tenen getrapt: „het ies zonde van al die zeep”

„Is 't jouw zeep?”

„Ies jouw broeder Koert krank?”

„Krank — krank — dat versta ik niet”

„Liegst der goede Koert in zijn bed?”

„Ja en tante ook”

„Liegen er twee zieken ien bed?”

„Mag dat enkel bij jullie thuis? . . . Koert is nog erger as Jo, die gestorven is, enne tante nòg erger Blijf nou niet met je smerige schoenen op de schone stenen staan Wij klierderhielen niet zoas jullie, die bang bennen voor water

„Ies tante heus krank . . . !”

Toen haalde Lena 'r kittige schoudertjes op,

boende 'r hevig op los, en Friedel, die 'r graag 'n mep zou gegeven hebben, als 't háár zusje geweest was, liep brutaal omhoog en klopte bij tante Toos aan. Gewend om met zieken om te gaan, schudde ze 't bed van de oude vrouw en toen ze zag wat 'r voor wanhopigs op de stoel voor 't ledikant stond — twee ingedroogde scheve boterhammen — 'n groen-zwart gekookt ei en 'n zoodje as kippen in 'n bun op mekaar gedrongen, pikzwarte aardappel-schijfjes, begon zij op haar beurt 't huismoedertje uit te hangen. Dat zat 'r niet glad. Lena had de keukendeur van binnen afgesloten. Die verdraaide 't te schrobben en te dweilen, as iedereen de plekkies, die ze pas schoon had, weer vol smurrie-voeten liep. En die dacht 'r niet aan, maar ook geen duizendste seconde, om zich 't werk uit handen te laten nemen.

't Belette Friedel niet naar 'r eigen woning te gaan, en daar uit 'n op 'n klein pitje pruttelend pannetje 'n portie over te lepelen. Net toen ze 'r klaar mee was, en 'n servet om 't schaaltje gebonden had, schelde de Post. 'n Brief met vijf groene lakkies en in elk lakkie de afdruk van 'n cent. Ze zette de tand van 'n keukenvork in de enveloppe, sneed 'r zo open — las de zware letters, overal even dik en buikig : „Geliefde mejuffrouw Wetter ! Eindelijk ken ik u zeggen, dat ik u lief heb, gelijk ik hoop dat gij mij lief heeft, en dat mijn ziel brandt (er had beeft gestaan, maar dat was verbeterd) om uwe kuise lippen te mogen kussen”

„Goeie middag,” zei Godefroid Mourier, fris van de wandeling naar de Philips Papierfabriek

binnenkomend — hij was geslaagd : Maandag kon-ie 'r an 't werk — „stoor ik ?”

„Nee,” zei Friedel met 'n kleur van schrik, en de eerste liefdesbrief van 'r jonge leven verfrommelde ze, gelijk dit met alle uitingen van dien aard, als de lezer betrapt wordt, geschiedt : „ik moet wat eten aan die arme moeder van Koboos brengen Iek bien dadelijk weer terug”

Onderweg, de brief verder lezend, met 't aan 'r hand bungelend schaalte, wist ze niet hoe ze 'r mee an most. In elk geval kon ze 't eten rustig brengen, omdat Kobus niet thuis was. 't Beste was 'r met vader over te spreken. Koboos verliest Koboos Koboos met zijn Glatze en die dikke vienger

Tante Toos keek met de vriendelijkheid van 'n vrouw, die 't nieuwe kostuum van 'n andere vrouw taxeert, naar 't van vet druipend servetje, toen Friedel 't schaalte ontknoopte. Ze kwam weer op dreef na 't languit rusten.

„Dank je, kind,” zei ze, terwijl de uienlucht 'r tegensloeg — alles deeën die Duitsers met uien — maar 'r van proeven kon ze niet — wie maakte 'r in Godsnaam haaschee van longen? . . . Om 't uur van je dood te verhaasten! . . .

„Het Ko jou 'n brief geschreven?”

„Mij, nee,” jekte 't meisje, en ze kreeg 'r weer 'n kleur bij.

Toen dacht de moeder verdrietig : ze houdt van 'm — anders zou ze niet zó liegen, dat je 't an 'r ziet.

Koert, die gauw z'n haar geborsteld en z'n handen gewassen had, zei met 'n hese fluisterstem,

of 'r 'n dozijn in z'n buurt sliepen, dat-ie de haché heerlijk vond. Uit de handen van Friedel zou-ie alles gegeten hebben, zelfs de verkoolde, gestolte spaanders van Leentje, die benejen de poppen in de gootsteen 'n Zaterdag-avond-beurt gaf.

XIX

't Werd 'n gespannen — 'n lastige historie.

Want, als je de ouwe Wetter, die zich uiterlijk om niets moeilijk scheen te maken, zo mateeloos-verliefd als-ie op z'n nachtelijke uitstapjes met de avontuurlijke electronen was, uitzonderde, was 't in elk van de woningen en in iedere richting, 'n onderdrukte of 'n vinnig-geuite wrijving.

Daar had je in de eerste plaats Lena, die 't niet kroppen kon, dat Friedel, die „'r eigen zieken had", zich ook zo opdringerig — of iemand 'r geropen had! — met de fijn in 'r bed blijvende tante, en met Koert bemoeide, en haar 't werk uit de handen nam.

Als Friedel, tòch in de keuken gekomen — omdat je die niet op slot kon blijven houden — om de glazen citroenpers vroeg, die 'r vast en stellig moest wezen, zei ze snibbigjes : „As je 'm zoekt zel je 'm vinden !" en dan liet ze zoeken, terwijl ze wist, dat ze in de la van de keukentafel lee. Als de vijandin, die 't natuurlijk gemerkt had, dat tante Toos de haché met de uien niet bliefde, en dat Koert ten slotte tegen heug en meug had zitten slikken, met eieren en 'n zakkie meel werom kwam, om flensjes te bakken, pleegde 't kind, dat zelf an wentelteefjes gedacht had, 't hardnekkigst lijdelijk verzet, de geraffineerdste sabotage — 'r waren geen vorken — de koekepan, waarin de aarpels gebrajen waren geweest, stond nog zo

angebakken onder de aanrecht, dat-ie niet te gebruiken was, en toen Friedel, die zich niet liet afschrikken, eindelijk met 't beslag klaar was, en de pan uit had gekookt, brandde 't eerste flensje nog zwarter dan de aarpels an, omdat Lena, terwijl de indringster twee seconden boven bij Tante Toos was, 't gaskraantje zo wijd open gedraaid had, dat de blauwe vlam van 't stel tot in de pan van 't lekkers likte.

D'r kwam 'n luchie van af, 'n smook en 'n walm, dat de zieke ongerust begon te snuiven, en Friedel haast van de trap viel, zo gejaagd as ze na benejen kwam lopen.

„Ben jij daar met je vienger an geweest?” had Friedel gevraagd, die wel zeker wist, dat ze 't kraantje nog niet eens half had verschoven.

„Ik antwoord niet eens op die smerige leuges!” had Lena met 'n rooie misdadigerskop geantwoord.

Zo had 't geduurd, was 't tussen de twee op voet van oorlog gebleven, tot Friedel, die telkens onrustig naar de klok keek, of Kobus niet binnen zou kunnen vallen, gelukkig de deur achter zich dicht trok, met de belofte van 's avonds terug te kommen, maar zich verder niet liet zien, tenminste niet voor de volgende middag, toen Kobus weer an 't werk was.

Dat zat Kobus beestachtig-dwars. Nog vóór-ie vroeg hoe 't met moeder was — snuffelde-ie op de schoorsteen, op de tafel, in hoeken en gaten rond, of 'r niks voor 'm gebracht was, en toen-ie de klachten van de kleine feeks met de pompoenwangen over 't spook, dat in de keuken verbrande flensies had staan knoeien, en d'r voor 'n kwar-

tier vandoor was gegaan, hoorde, monterde-ie in uitgelatenheid op, boende-ie z'n handen of 't vel 'r af most, trok z'n Zondagse bullen an, omdat Friedel beloofd had tegen de avond, as ze d'r eigen familie geholpen had, terug te kommen, maar toen ze niet kwam, niks van zich liet horen, liep-ie eerst 'n poos as 'n opgesloten dier zo woest in de kamer op en neer, dat tante Toos, die zich toch al niet van benauwdheid te wenden wist, Leentje, al lang uitgekleeed, na benejen stuurde, om 'm te vragen asjeblief te gaan zitten.

„We kennen niet slapen, ome Ko — 't lijkt of je paardevlees gegeten het...”

Grommend kwakte-ie op 'n stoel, en dat met zo'n geweld of één kapotte niet genoeg was.

„Toe maar,” vermaande ze : „je het 'r pàs een gebroken.... 'k Zou liever na me bed gaan... Tante zegt dat je vannacht óók zo laat op ben gebleven, om 'n brief te schrijven....”

Toen trok-ie 'r op z'n schoot, klemde de ruwe manne-arm om 't meisjes-lichaam in 't witte nachtponnetje, fluisterde-ie dicht op 'r toe, bevreesd voor de luisterende moeder boven, en als ze 'm kittige antwoorden gaf, 'r langzamerhand meer van snappend, ravotte 'n raar veterbandje an 'n raar vlechtje heen en weer, tegen z'n puikgeschoren gezicht, langs z'n snuivende neus, en dan weer met 'n sprong naar 't grotje van z'n oor, waaruit 'n hele kluit dikke haren, die door 't knippen nòg dikker geworden waren, as nieuwsgierige buurlui over de blompotjes hingen.

„Het ze vast en stellig gezeid, dat ze nog vanavond...?” zei-ie zo zacht, dat ze 't geblaas van z'n adem in 'r blote hals voelde en de reuk van

pepermunt — die bezoog-ie as zij op visite most
kommen, omdat ze zo 't land an pijpen had —
dat zo'n grote man helemaal in z'n eentje zat te
snoepen, en 'n ander niet-eens presenteerde ! —
n' vieze schrokkebrok, as je d'r over dacht....

„Wie ?” vroeg 'r schelle stemmetje, en ze
duwde met 'r elleboog z'n harde vingers opzij.

„Praat nou wat zachies,” fluisterde-ie : „Je
zeit toch zelf, dat moeder niet slapen ken...”

„O, mijn mag ze horen.... Ik hou d'r niet
wakker !”

„Het Friedel gezeid dat ze nog vanavond...?”
drong-ie, nòg heser dan Koert sprekend, an. Ze
ging 'r niet op in.

„Je het 'n klesnatte neus, oom.... Weet je dat ?
.... Hei-je geen zaddoek, of mot 't zomaar op me
schone nachtpon...?”

Driftig vertilde-ie 'r op z'n andere knie, om bij
z'n zakdoek te kunnen, en door die robuste be-
weging kwam die pientere dreumes tot twee ont-
dekkingen die 'r de man met de glimmende, kale
knikker en 't gepommadeerd zij-haar, met grote
ogen dee aankijken.

Vlak voor 'r op 't tafelzeil viel uit de zakdoek
'n piepertje van 'n rond kartonnen doosje met 'n
paar trekkebekkende duifjes 'r op, en omdat 't
dekseltje 'r scheef op had gezeten, 'r door de
smak af-wipte, en as 'n stuiter op 't gladde zeil
rond-tierelierde, blonk in 't poppedoosje onder 't
licht van de zachtjes-wieglende lamp, 't glimmen-
de sikkeltje van 'n ringetje, dat in 't donker op 'n
nestje van keurige, rose watten had liggen slapen.
En dat was nog niet alles. Oom was 'n heuse
dief. Friedel had bij 't bakken van de flensies 'n

rond kammetje uit 'r haar verloren, 'n kammetje met 'n vergulde rand, d'r overal na gezocht, in de keuken, onder de tafel, op al de trejen van de trap, bij tante Toos in de buurt van 't bed — en dat glee nou ook uit de zak, waar de zaddoek uit wier getrokken, en buitelde met nog meer spektakel as 't dekseltje over 't zeil, op de geschuurde kachelplaat.

Kobus liet z'n neus neus, zwaaide links en rechts, om de verdachte dingen te grijpen en in z'n zak terug te duwen, maar zo gauw kon-ie 't niet, of 't rappe mondje nam 'm te pakken.

„Da's toch niet jouw kam ! Wat mot je met 'n kam van 't spook in jouw zak? ... En voor wie is dat? ... Hebbie dat voor mijn gekocht?”

„Jij krijgt 'r ook een, as je niet alles overkletst,” probeerde-ie 'r om te kopen, en nou veegde-ie eindelijk z'n neus met de naar eau-de-cologne ruikende witte lap, die nog kraakte van nieuwhed en nog niet eens gezoomd was.

„Waarom geef je 't dan niet dalijk? ...”

„Omdat-ie te wijd voor jouw kleine vinger is”

„Laat dan is passen”

„Morgen — nou niet Zeg nou eerst, Lena, Leentje, grote schat van oom : hoe laat is ze weggegaan?”

„Wie ...?”

„Friedel”

„Wat ken je dat schelen Of had jij ook gestoofde longen van 'r willen hebben? ... Tante d'r hart draait 'r nòg van in 'r lijf Die Duitsers eten 'n vieze dingen, die wij nog niet lusten als we laveloos van de honger bennen Koert het 't

natuurlijk — natuurlijk wel opgegeten, maar nou is-ie d'r zo misselijk van of-ie 'n haar in z'n keelgat gekregen het, en 't 'r niet uit ken, al trekt-ie met al z'n vingers tegelijk...."

„Het ze geen brief voor me gebracht?"

„Most 'r 'n brief van háár kommen?"

Hij knikte, en omdat 't kleine wijfje op z'n knie an de uitdrukking van z'n ogen zag, dat-ie verdriet had — 'r zijn kleuter-vrouw-tjes, met alles aanvoelende kleuterzieltjes, nog niet zo door 't leven gehavend, dat 't leed of de onthutsing in manne-ogen ze ontgaat — omdat 't kind eindelijk 't gedoe van z'n vragen, z'n onrust en plotselinge vertroeteling begreep, keek ze 'm met 'r klare pupillen an, en zei, nu ook voor de luistervinken boven fluisterend :

„Ben jij verliefd, oom Kobus?"

Omdat 't tere kinderstemmetje 'm verraste — de klok langzaam-stellig tien uur sloeg — 't nou wel zeker was, dat ze niet meer kwam — dat de grote brief onbeantwoord bleef — want as je van iemand hield, wachtte je geen eeuwigheid — knikte-ie onwillekeurig, en waratje : 'r zwommen waterlanders in z'n naar de lamp kijkende bruine ogen.

„Hoe kèn dat nou?" vroeg ze met kinderlijke verwondering : „je ken toch niet met z'n tweeën op een en dezelfde."

„Wie is 't dan nòg meer?" vroeg-ie 'r zo tegen zich aandrukkend, dat-ie 'r zeer deed — hij dacht aan de ontslagen tuchthuisboef met de gluperige kol-ogen.

„Zel je 't niemand, niemand vertellen ? Zel je 't niet zeggen, dat ik gebabbeld heb Heus niet?"

„Heus niet,” herhaalde hij gretig.

„Enne as je 't tòch doet ?”

„As 'k nee zeg, is 't nee....”

„Nou dan — Koert....” zei ze, 't ergste ver-raad an 'r broertje plegend — en temet had ze 'r spijt van dat ze geklikt had.

Hij keek 'r glimlachend an, haalde opgelucht adem, vroeg voor de zoveelste maal of Friedel stellig gezegd had, dat ze nog an zou lopen, toen, omdat tante Toos boven riep wat 'r an de hand was, omdat 't kind benejen bleef, tilde-ie 'r op, droeg 'r in z'n armen naar de slaapkamer, bleef 'n poosje gedwongen bij 't bed zitten, gaf de ouwe vrouw 'n lepel van 't kalmerend drankje, draaide 't licht uit, en in plaats naar z'n bed te gaan, nou 't meer as tijd was, sloop-ie de trap af — of ze 't niet hoorde ! — en ging nog 'n straatje om.

Hij stikte. Zo, zonder bericht, kon-ie de nacht niet ingaan. Al was 't de schijn van 'n lamp, 'n schaduw, 'n geluid — hij móést in 'r buurt zijn.

Maar de lichten in de woning van Wetter waren uit — of hij in 't schuurtje nog bezig was, kon je niet van de straatzij zien.

Met gebalde vuisten, zich de lippen bebijtend, liep Kobus de weg op en neer. Hij voelde zich ziek van opwinding, kapot van teleurstelling. En bij al z'n onstuimig verlangen, z'n ontredderde verbeelding, waarbij-ie dan weer meende, dat de gordijnfranje van haar slaapkamer anders dan daarstraks hing ; dan dat 'r licht an en uit werd gedraaid, kwelde 'm de obsessie van de man in 't huis, de slungel met de sluipend-loerende ogen.

Een keer beging-ie de krankzinnigheid aan de achterzij van 't huisje 'n brok kalk tegen 't schuur-

tje te mikken, in de hoop dat Wetter 't zou horen — een keer, bij tweeën, hield-ie de schelknop in de bevende hand, op 't punt in 't wilde aan te bellen.

Toen gaf-ie 't op, wandelde zonder hersens, zo bot-van-vermoeidheid, dat-ie zich moest bedwingen om niet ergens op 'n stoep te gaan zitten slapen, naar de eigen woning terug.

'r Brandde licht. Door 'n gordijnkier keek Lena de straat af, waar-ie bleef, omdat tante Toos telkens weer in 'r slaap zo raar dee, om 'r zoon riep, en 't licht niet uit wou hebben.

Bij 't openen van de buitendeur kwam 't kind op 'r blote voeten omlaag, hilde van angst en overspanning.

„Ik ben zo bang om met tante alleen te blijven....” klaagde, snikte ze.

„Wat zijn dat voor kunsten !” snauwde hij, de trap opstommelend : „wie ken denken, dat jij nog op ben.... As de weerlicht in bed !”

Bij 't ledikant dee-ie minder ruw, want moeder zag 'r ellendig uit, doodsbleek en met angstigholle ogen.

Zo toen ze Ko zag, begon ze beverig te verwijten — dat ze in 'r bed van de koorts dreef — dat ze de een of andere kerel an de deur had horen morrelen — dat 'r zowaar ze 't leven had iemand op de trap gelopen had — en wat dat nou most, as zij op 't uur van 'r dood lee te wachten, dat hij langs de weg bleef schooieren en eerst over half drie terug kwam — dat ze onze Lieve Heer had liggen bidden, om 'r 'n end an te maken — dat 'n hond nog meer verzorgd wier, as-ie krepeerde.

„Je het gelijk, moeder,” zei-ie dof : „ik ben 'n

varken, maar d'r zitten me zo'n hoop verdomde dingen dwars, da'k me voel of 'k gek zal worden . . . — as 'k 't al niet ben Goeie nacht Pieker maar over niks meer 'k Zal proberen 't 'r uit te trappen al zal 't niet glad zitten Mot dat wurm van 'n meid naast je, terwijl je koorts het ?”

„Neem 'r zolang bij jullie” zei de vrouw : „je ken nooit weten wat 'r met 'n ziek mens gebeurt En daar hoeft zo'n kind niet getuige van te wezen.”

'r Gebeurde niks. 'r Hartkwaal dee 'r alles in traagste lusteloosheid bekijken. Ze sliep tegen de morgen in, maar Leentje had 'n minder plezierige nacht.

Die was door Kobus bij hem onder 't dek gestopt, terwijl hij 'r half-angekleed boven bleef liggen.

Koert nog net zo hees, lag met vijandige ogen naar 't geduik en gescharrel van de kale knikker bij de lamp te kijken.

Als oom Kobus zo lang uit was gebleven, had-ie bij de Wetters zitten plakken. En dan was 't 'r door. Dan werd Friedel zijn tante. Dan werd 't meest-valse kreatuur uit heel Eindhoven, dat met iedereen poeslief dee, dat de nagels van de duvel en z'n moer knipte, en van iedereen peper-munt of sjokola annam, van hun familie. Vanmiddag had ze met hèm as 'n snoes zitten doen, z'n hand vastgehouden, z'n haar gestreeld, toen-ie met moeite de bruine vleespap op had gegeten — vanmiddag had ze 'm voor de zoveelste maal gezegd, dat hij zulke mooie ogen had — had hij zich als 'n koning gevoeld, niet hinkend, niet strom-

pelend, niet beklagd — en 's avonds nam ze oom Kobus met z'n blote hoofd, z'n zwarte neusgaten, z'n misvormde duim, voor 'r aanstaande — anders zou Kobus niet in z'n Zondags pak zo laat thuis zijn gekomen, dat-ie geen drie uur meer had om te slapen.

„Wat leg jij me toch an te kijken ?” gromde Ko, die 't geloer op dat opgenblik bij 't gehakkel van z'n gebaren, zonder 'n seconde an 't verhaal van Leentje over de verliefdheid van de jongen te denken, niet hebben kon.

„Ik zal kijken zoveel as 'k wil !” praatte Koert zo hard en opstandig as-ie 't met z'n schorre stem kon : „en ik feliciteer je niet eens !”

„Stik met je kletspraat op de late nacht !” beet Kobus kwaadaardig van zich af : „'t lijkt hier vandaag 't Dolhuis”

't Licht knipte uit, en in 't donker stapte-ie bijna op Leentje, die zich zo dun mogelijk maakte, om niet in 't ledikant met de verbogen veren, in de bedding van Kobus te verzakken.

't Lukte 'r niet in te slapen. As ze 'n ogenblikkie indommelde, draaide Kobus, op de sprei liggend, zich met 'n grommerig gekreun om, of-ie met iemand ruzie-op-vechten-af had — en as oom effetjes stil lee, piepte 't vlechtwerk van Koert z'n bed, zo zeurderig en knarsend, zo an één stuk door, dat Ko, die toch al de smoor in had, hardop vloekte en vroeg of Koert 't 'r om dee.

Koert gaf geen antwoord, liet 't bed nog meer en nog knagender kreunen. Dat en 't gestommel van Lena's ellebogen in z'n rug, hield Kobus niet uit.

Om vier uur sprong-ie uit z'n bed, rustte benee

voor 't raam in de leunstoel, en zonder 'n boterham te eten, zonder 'n slok drinken, was-ie al om half zes de deur uit, om Wetter op te wachten.

Ze liepen wel meer samen naar de fabriek.

Nou — en Kobus priemde 'r de nagels bij in z'n vlees — kwam de chemicus met Godefroid Mourier tegelijk de weg af. 'm Wat te vragen waar die kerel bij was — nee.

En zo liep-ie in houdingloze eenzaamheid alleen verder, 't zelfs niet horend, dat Wetter 'm van uit de verte anriep.

In de Glasblazerij, bij de gloeihitte van 't snorkende, proestende vuur in de ovens, blies-ie in felste verwoedheid, krakeelde-ie met z'n buurkameraads, ging-ie tegen z'n maat, die de glazen peren van 'm overnam, onzinnig-geprikkeld tekeer.

Toen-ie thuis kwam schaften, was 'r nòg geen brief, en Friedel had zich nog niet vertoond.

Lena had weer voor 't eten gezorgd. En keurig.

* * *

Hier eindigt het manuscript van Heijermans' laatste grote werk, het fijngeveven verhaal van de verwikkeling der levens rond Droomkoninkje's heftige zusje, wier hartstochtelijk reageren op de kleine en grote dingen om haar heen de lichtende kern vormt van het ontroerende boek. Vuurvlindertjes felgulzige leven te midden van al de conflicten der opgroeiende en reeds volwassen persoonlijkheden rondom haar, had de volle, overgegeven liefde, de glimlachende aandacht, de gespannen en teder bewogen aandacht van Heijermans' warme hart, en hoe diep en levendig en vreugdevol het sloeg voor het naïeve wonder, dat

het kind is, bewijst bladzijde na bladzijde ook van dit groot- en fijn-menselijke boek, waarin de levens van zo vele goede en het goede willende mensen dooreen kruisen en elkaar in hopeloos misverstaan voortdurend krenken, wonden en benadelen. Ook zij, die brandend liefhebben en weten aangewezen te zijn op dat andere leven, ten einde eigen leven te kunnen verwarmen met wat liefde, wat late illusie van tederheid, wat vriendschap en eensgezindheid. Het in onbewuste zelfzucht tussen deze levens dwalende kind, met haar vurig hartje, waarin de vrouwenziel haar eerste openbaringen al ongeweten ontplooit, als schuchtere bloempjes op vroege voorjaarsdagen een kleurig blaadje aarzelend openvouwen; dat koppige, met natuur-wreedheid alles voor zich eisende kind, argeloos verwonderd om de domheid van de grote mensen, die niet aanstonds gereed staan om al haar welig-wellende verlangens onverwijd te begrijpen en te voldoen; dit prachtige, mooie diertje, met haar slanke lijf, haar kittige bewegingen en haar heerlijk-zelfstandige karakter — hoe heeft Heijermans haar liefgehad, hoe heeft hij de mens bewonderd, die in deze kleine, ontembare wildebras aanving te ontluiken.

De pen is aan zijn hand ontvallen, eer hij de met zoveel liefde en warme tederheid ontworpen beelden heeft kunnen voltooien. De enkele losse notities, die hij er over heeft nagelaten, kunnen ons ook niet helpen om ons een enigszins omlijnd begrip te vormen van de loop der levens, die rond Vuurvlindertjes onstuimig bestaan hun bewogen gang gaan, noch van de wijze, waarop haar heftig karakter, haar moedig zelfje, haar aandoenlijke

trots en haar aanhalige zelfzucht zich gedroegen tegenover het drama, dat rond haar onbelangrijke kinderleventje zich begon te ontwikkelen.

Maar zo, als het daar ligt, met al die schatten aan tederheid en liefde, met al de weemoedige mensenkennis en het droefgeestig begrip der nooit-bedoelde kwellingen, die in-eigen-wezen-verzonken zielen elkaar aandoen, met al de stille, milde wijsheid van de man, die veel begrepen heeft en alles kon vergeven, met al die helle vreugde ook om dat prachtige kind, dat wilde stukje oerleven, haar dromen en haar ongetemde heerszucht — met al deze vele, verschillende schoonheden doorsponnen als een rijk- en warm-gekleurd tapijt, is „Vuurvlindertje” ver genoeg voltooid om een uitgave in boekvorm te rechtvaardigen. Ongemeen boeiend, voortdurend ontroerend, ligt het als een waardevolle nalatenschap vóór ons, een smartelijk-weemoedig getuigenis van de noodlottige onverwachtheid, waarmee deze prachtige mens door het onontkoombare werd overvallen, dat hem wegnam midden uit een bloeiend leven, midden uit het werk, dat leven won uit zijn onuitputtelijk rijk-scheppende geest.

Onvoltooid. En juist daardoor wellicht dierbaarder aan het hart van degenen, die Heijermans hebben liefgehad en de dromen van zijn zuivere, milde ziel, die steeds zich wendde tot wat zwak en weerloos, hulpbehoevend en van smarten omstrikt was, en die in de laatste periode van zijn onbegrijpelijk vruchtbaar bestaan zich glimlachend leiden liet aan de hand van dat roekeloos voortjagende Vuurvlindertje, waarin het leven zich voorbereidde tot de trotse weerbaarheid,

waaraan te geloven als reddende kracht, voor deze tedersterke ene onontbeerlijke behoefte was.

Deze droom van een jong-gebleven, krachtig kloppend hart, overglansd door de stille schijn van een tot wijsheid gerijpte ervaring, voltooid of niet, was een te kostbare nalatenschap om haar vergeten te laten liggen in de lade van de werktafel, waarvan de trouwe arbeider te vroeg moest opstaan. Zij wordt gebracht in de verwachting, dat zij ontvangen zal worden met al de vreugde en al de eerbiedige genegenheid, waarop zij mag aanspraak maken.

A. M. DE JONG.